جغرافیه

اتم ټولګی

د پوهنې و

د تعلیمي نصاب د پراخ

د روزنې او د ساینس د

د تعلیمي نصاب د پرا

کتابونو د تالیف لو

جغرافیه - اتم ټولګی

Ketabton.com

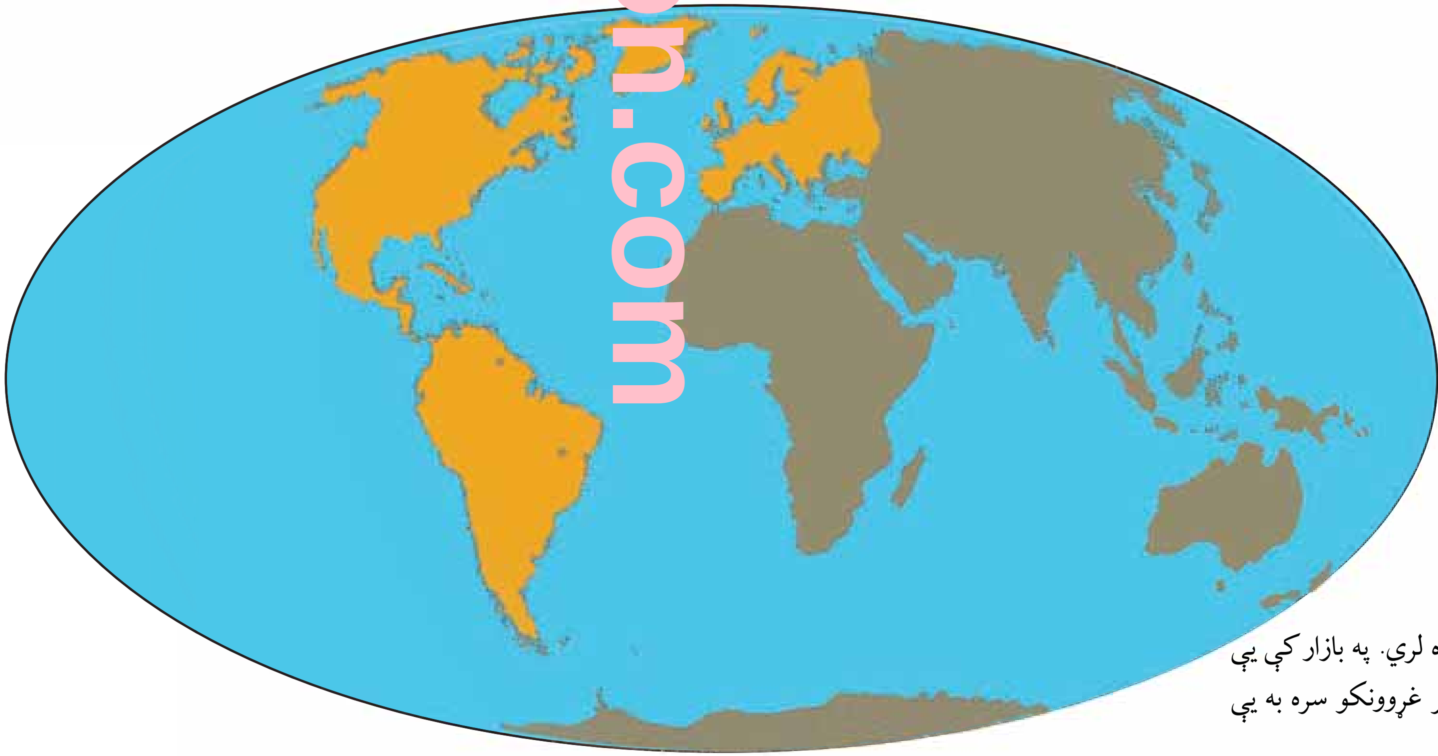

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري. په بازار کې يې پېرودل او پلورل په کلکه منعه دی. له سر غړوونکو سره به يې قانوني چلن وشي.

ISBN 978-9936-25-03

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت

د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رياست

جغرافيه

اتم ټولگی

۱۳۹۰

هـ.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان:

- د سرمؤلف مرستياله شکيلا حبيب رحيمي
- مؤلف محمد رفيق مومند
- داکتر محمد رازق بهير

مسلکي اډيټور:

- پوهنمل دکتور اندوس رحمت ځواکمن

د ژبې اډيټور:

- محمد حکيم تنيوال

ديني، سياسي او فرهنګي کميټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد يوسف نيازي
- حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې، د پوهنې وزارت سلاکار

د څارنې کميټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.
- دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر ګلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

طرح او ډيزاين: حميدالله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی　　دا عزت د هر افغان دی

کور د سولې کور د توري　　هر بچی یې قهرمان دی

دا وطن د ټولو کور دی　　د بلوڅو د ازبکو

د پښتون او هزاره وو　　د ترکمنو د تاجکو

ورسره عرب، گوجر دي　　پامیریان، نورستانیان

براهوي دي، قزلباش دي　　هم ایماق، هم پشه یان

دا هېواد به تل ځلیږي　　لکه لمر پر شنه اسمان

په سینه کې د اسیا به　　لکه زړه وي جاویدان

نوم د حق مو دی رهبر　　وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده‌کړې په بهیر کې د زده‌کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده‌کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده‌کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده‌کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، دوطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او د علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده‌کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

ګڼه	لړلیک	مخ
۱-	لومړی څپرکی	(۱)
۲-	د څپرکي موخې	(۲)
۳-	لومړی لوست ـ د اروپا لویه وچه وپېژنئ	(۳)
٤-	د اروپا د طبیعي جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟	(۵)
۵-	دویم لوست ـ الف : د اروپا د لویې وچې غرونه	(۵)
٦-	دریم لوست ـ ب: سیندونه	(۷)
۷-	څلورم لوست ـ ج: د اروپا د جهیلونو په هکله څه پوهېږئ؟	(۱۱)
۸-	پنځم لوست ـ د اروپا د سمندرګیو (بحیرو) په هکله څه پوهېږئ؟	(۱۳)
۹-	شپږم لوست ـ د اروپا د لویې وچې د خلیجونو په هکله څه پوهېږئ؟	(۱۵)
۱۰-	اووم لوست ـ د اروپا لویه وچه څرنګه اقلیم لري	(۱۷)
۱۱-	اتم لوست ـ د اروپا د سیاسي جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟	(۲۱)
۱۲-	نهم لوست ـ د اروپا د بشري جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟	(۲۵)
۱۳-	لسم لوست ـ د اروپا د لویې وچې د ژبې، نژاد په هکله څه پوهېږئ؟	(۲۹)
۱٤-	یوولسم لوست ـ د اروپاددین او مذهب په هکله څه پوهېږئ؟	(۳۳)
۱۵-	دولسم لوست ـ د اروپا د اقتصادي جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟	(۳۵)
۱٦-	دیارلسم لوست ـ د اروپا دکانونو او صنایعو په هکله څه پوهېږئ؟	(۳۹)
۱۷-	څوارلسم لوست ـ د اروپا د لویې وچې د ترانسپورټ په هکله څه پوهېږئ؟	(٤۳)
۱۸-	پنځلسم لوست ـ هوایي کرښې	(٤۵)
۱۹-	دویم څپرکی	(۵۱)
۲۰-	د څپرکي موخې	(۵۲)
۲۱-	شپاړسم لوست ـ د امریکا د لویې وچې د جغرافیایي موقعیت په هکله څه پوهیږئ	(۵۳)
۲۲-	اوولسم لوست ـ د امریکا د لویې وچې د کشف په هکله څه پوهیږئ؟	(۵۵)
۲۳-	اتلسم لوست - طبیعي جغرافیه	(۵۷)
۲٤-	الف ـ د امریکا د لویې وچې د غرونو په هکله څه پوهیږئ؟	(۵۷)
۲۵-	نولسم لوست ـ ب . دامریکا د سیندونو په هکله څه پوهیږئ؟	(٦۱)
۲٦-	شلم لوست ـ د جنوبي امریکا سیندونه	(٦۵)
۲۷-	یو ویشتم لوست ـ ج ـ د امریکا د جهیلونو په هکله څه پوهیږئ؟	(٦۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸- دوه ویشتم لوست ـ د ـ د امریکا د سمندرگیو په هکله څه پوهیږئ؟..........................(۷۱)
۲۹- درویشتم لوست ـ هـ ـ د امریکا د لویې وچې د خلیجونو په هکله څه پوهیږئ؟...............(۷۳)
۳۰- څلورویشتم لوست ـ د جنوبي امریکا خلیجونه.. (۷۷)
۳۱- پنځه ویشتم لوست ـ و ـ د امریکا د لویې وچې د اقلیم په هکله څه پوهیږئ؟..................(۷۹)
۳۲- شپږویشتم لوست ـ د امریکا د سیاسي جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟ ....(۸۳)
۳۳- اووه ویشتم لوست ـ دامریکا د لویې وچې د بشري جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟............(۸۵)
الف ـ نژاد او ژبې .... (۸۵)
۳٤ـ اته ویشتم لوست ـ ب: د امریکا د نفوسو او نژاد په هکله څه پوهیږئ؟........................(۸۹)
۳۵- نهه ویشتم لوست ـ د امریکا د اقتصادي جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟.......................(۹۱)
۳٦- دیرشم لوست ـ لاتینه امریکا .... (۹۵)
۳۷- یو دیرشم لوست ـ د شمالي امریکا د مواصلاتي جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟...............(۹۹)
۳۸- دوه دیرشم لوست ـ جنوبي امریکا .... (۱۰۳)
۳۹- جغرافیایي اصطلاحات...(۱۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

اروپـــا

په دې څپرکي کې لاندې موضوعګانې لولو.

د اروپا لويه وچه و پيژنئ

١،١ جغرافيايي موقعيت او څلور خواوې
٢،١ طبيعي جغرافيه
الف- غرونه
ب- سيندونه
ج- جهيلونه
د- سمندرګې (بحيرې)
هـ- خليجونه
و- اقليم

٣،١ سياسي جغرافيه
٤،١ بشري جغرافيه
٥،١ اقتصادي جغرافيه
٦،١ مواصلاتي جغرافيه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکی موخې

ګرانو زده کوونکو: په دې څپرکي کې به لاندنيو علمي موخو سره اشنا شئ:

_ د اروپا د لويې وچې جغرافيايي موقعيت
_ د اروپا د لويې وچې مهم غرونه
_ د اروپا د لويې وچې مهم سيندونه
_ د اروپا د لويې وچې مهم سمندرګي او جهيلونه
_ د اروپا د لويې وچې خليجونه
_ د اروپا د لويې وچې اقليم
_ د اروپا د لويې وچې سياسي جغرافيه (سرحدونه او هېوادونه)
_ د اروپا د لويې وچې بشري جغرافيه (نفوس، نژاد، ژبې او دين)
_ د اروپا د لويې وچې اقتصادي جغرافيه (کرنه، صنعت، سوداګري او اړيکې)
_ د اروپا مواصلاتي جغرافيه (ځمکنۍ، سمندري او هوايي ترانسپورت)

ګران زده کوونکي کولای شي لاندې مهارتونه سرته ورسوي.

_ د اروپا د لويې وچې نقشې رسمول او د سياسي پولو پېژندل.
_ د اروپا د نقشې پر مخ د سيندونو او غرونو تشخيص کول.
_ د اروپا د لويې وچې د سياسي واحدونو پېژندل
_ د اروپا د لويې وچې د نقشې پر مخ د مهمو کرنيزو توليداتو پېژندل.
_ د اروپا د لويې وچې د نقشې پر مخ د غوره کانونو پېژندل.
_ د اروپا د لويې وچې د نقشې پر مخ د غوره بندرونو پېژندل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

د اروپا لويه وچه وپېژنئ

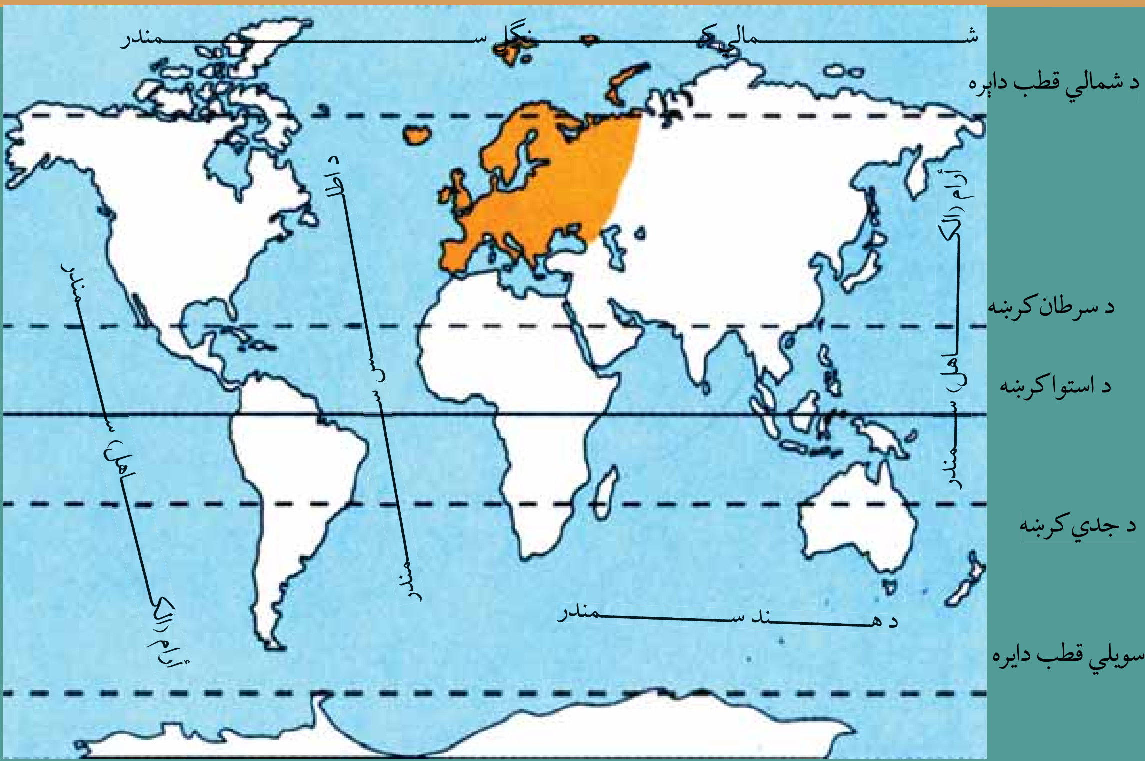

د اروپايي جغرافيايي موقعيت

پورتني شکل ته وګورئ کومو سمندرونو او سمندرګيو اروپا را چاپېره کړې ده؟

۱،۱- جغرافيايي موقعيت او څلور خواوې:

اروپا د نړۍ د کوچنيو لويو وچو له ډلې څخه ده چې په معتدله سيمه کې پرته ده. د دې لويې وچې شمال خواته شمالي کنګل سمندر، جنوب خواته يې د مديترانې سمندرګی، ختيځ ته يې د اسيا پراخه لويه وچه چې د اورال غرونو، د اورال سيند، د کسپين سمندرګي، ققفاز غرونه او تور سمندرګي په وسيله له اروپا څخه بېله شوې او لوېديځ ته يې د اقيانوس اطلس (اتلانتيک سمندر) دی.

_ ايا د اروپا لويه وچه (براعظم) بېله وچه ده؟

اروپا د اسيا د لويې او پراخې وچې سره نښتې ده او له همدې سببه يو شمير جغرافيه پوهان اسيا او اروپا يوه لويه وچه ګڼي او د يوريشيا په نامه يې يادوي.

د اروپا د لويې وچې پراخوالی ۱۰ ميليون کيلومتر مربع او په ۲۰۰۶ م کال کې يې د وګړو شمير ۷۳۲،۶۱۲،۶۰۰ تنوته رسيده. ځينې مشهور صنعتي هېوادونه په دې لويه وچه کې پراته دي.

د اروپا په قاره کې څو ټاپو وزمې شته دي، اياکولای شئ هغه په نقشه کې پيداکړئ او نومونه يې واخلئ؟

د پاڼې د بل مخ په نقشه کې د اروپا ټاپو وزمه کتلای شئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروپا لویه وچه د ماتو سواحلو زیاتو سمندرگیو او خلیجونو د شته والي له امله چې په وچه کې ننوتي دي، زیات شمیر ټاپو وزمې رامنځته کړي دي. چې موږ یې دلته د ځینو لویو ټاپو وزمو نومونه اخلو:

- د اسکاندیناویا ټاپو وزمه، چې په هغې کې د ناروې او سویډن هېوادونه پراته دي.
- د بالکان ټاپو وزمه چې په هغې کې د البانیې، بلغاریې، بوسیني او هرزګوني، صربستان، کرواسي او مونتنګرو هېوادونه موقعیت لري.
- د ایبري ټاپو وزمه چې په هغې کې د اسپانیې او پرتګال هېوادونه پراته دي.

د اپنین ټاپو وزمه چې په هغې کې د ایټالیا هېواد موقعیت لري.

د اروپا د ټاپووزمو نقشه

د ټولګي دننه فعالیت:

ښوونکی دې زده کوونکي په ډلو وویشي، هره ډله دې د لوست د مهمو مطلبونو په هکله بحث او خبرې وکړي او د بحث پایله دې د ډلې استازی ټولګیوالو ته ووایي. همدارنګه د پورتنۍ نقشې له مخې د ټاپو وزمو نومونه پخپلو کتابچو کې ولیکئ.

پوښتنې

متن ولولئ او لاندنیو پوښتنو ته ځواب ووایاست:

۱_ د یوریشیا له اصطلاح څخه موخه څه ده؟

۲_ د اروپا لویه وچه په کومه اقلیمي سیمه کې موقعیت لري؟

۳_ کوم غرونه د اسیا او اروپا د لویو وچو ترمنځ بیلوونکې طبیعي پوله پېژندل شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا بې لیکنې (سپینه) نقشه رسمه کړئ په هغې کې جغرافیایي موقعیت، څلور خواوې او ټاپو وزمې په ګوته کړئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې ټولګي ته ووایاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم لوست:

۱- ۲، د اروپا د طبیعي جغرافیې په هکله څه پوهیږئ؟

۵ پورتني شکل کې د اروپا طبیعي نقشې ته وګورئ.

الف - د اروپا د لویې وچې غرونه

د اروپا لویه وچه، که څه هم زیاته پراخه نه ده، خو بیاهم د جغرافیایي بېلابېلو جوړښتونو او د سواحلو د ننوتو له امله د نړۍ له ټولو قارو څخه زیاته اوبوته لاره لري.

د اروپا په لویه وچه کې بیابانونه او بې اوبو او بې وښو دښتې نشته، خو د هغې پرځای زیاتره هوادونه د غرونو لویو او کوچنیو لړیو پوښلي دي، چې څینې یې د جیولوجي (ځمکې پېژندنې) د لومړۍ دورې پورې اړه لري.

د اروپا د لویې وچې غرونه، لوړې او ژورې په څو برخو ویشل شوي دي؟

د اروپا د لویې وچې په شمالي برخوکې غرونه د ځمکې پېژندنې د علم پخواني دي. لوړ نه دي او ګنبځي ډوله څوکې لري. په دې سیمو کې پراخه چمنونه او ډېر هم لیدل کېږي. د اروپا دې سیمې ته چې په ډېره اوږده دوره کې سولیدلې، لوړوالی یې له منځه تللی او پرځای یې لړې لوړې او ژورې منځته راغلي دي د ځمکې پېژندنې له نظره ورته پخواني ویل کېږي لکه دفرانسې د ماسیف سنترال *Massif Central* د غرونو لړۍ چې د زړو غرونو په نوم شهرت لري.

د اروپا په جنوبي سیمو کې د ګونځې لرونکو لوړو غرونو لړۍ لیدل کیږي، په دې سیمو کې په واورو او کنګلونو پټې او تېرې څوکې شته دي. د غرونو لمنې زیاتره سخت څوړې لري. د الپ او پیرنې غرونه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سیمه کې پراته دي. د دې غرونو په منځ کې ډېر او له اوبو څخه ډک شته دي، د دې سیندونو د پاسه د برېښنا لوی بندونه او دستګاوې جوړې شوی دي چې له انرژۍ څخه یې په صنعت او د اوبو څخه یې په کرنه کې ګټه اخېستل کېږي.

د اروپا جنوبي سیمې ته چې په هغې کې ګونځې لرونکي لوړ غرونه شته او اورغورځوني او زلزلې هم په هغې کې منځ ته راځي. د اروپا دې برخې ته ځوانه اروپا ویل کېږي.

د اروپا زړې اوسولیدلې لوړې ژورې

ځوانې لوړې ژورې د الپ له تېرو څوکو سره

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د لوست مهمو موضوعاتو په هکله بحث او خبرې وکړي او د ډلې استازي دې هغه په ټولګي کې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- د الپ او د پیرني د غرونو لړۍ د اروپا د لوېې وچې په کومه برخه کې پرتې دي؟

۲- د اوبو د برېښنا لوېې دستګاوې او بندونه د اروپا د کومو غرونو په لړیو کې جوړې شوي دي؟

۳- اروپا ولې بیابان او دښتې نه لري.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اروپا سپینه (بې لیکنې) نقشه وګورئ، او په هغې کې د دووغرونو لړۍ، یو سمندر او د یوې ابنا نوم، چې د پوښتنې په نښې سره په ګوته شوي ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

ب - سیندونه

د اروپا د سیندونو نقشه

د اروپا له سیندونو څخه څه ګټه اخیستل کېږي؟

د اروپا لویه وچه په شمالي معتدله سیمه کې پرته ده او ډېر اورښت لري، نوځکه په دې لویه وچه کې ډېر سیندونه بهیږي. د ختیځې اروپا زیاتره سیندونه د روسیې په لویدیځ کې د والدای له لوړې سطحې څخه سرچینه اخلي. هغه سیندونه چې په منځنۍ اروپا کې بهیږي د الپ دغرونو له لړیو څخه سرچینه اخلي.

د اروپا د دې برخې سیندونه د ځمکې د ساحې د لږوالي له امله د مخه تر دې چې دا سیندونه له یوبل سره یوځای شي سمندرګیو ته تویيږي. یوازې د ختیځې اروپا سیندونه د ځمکې پراخوالي په سبب اوږده دي.

ځینې سیندونه په جنوب کې د مدیترانې په سمندرګي کې تویيږي. لکه د ایټالیې دهېواد د تیبر او پو *po* سیندونه.

ځینې نور سیندونه په لویدیځ کې د اطلس په سمندرکې تویيږي، لکه د فرانسې په هېواد کې دګارون سیند او په انګلستان کې د ټایمز

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیند اویا په ختیځه اروپا کې په تور سمندرګي کې تویېږي، لکه د دانیوب سیند.
أیا کولای شئ د دانیوب، والګا، راین، الب اودن د سیندونو بهیر په نقشه کې وښیاست؟
هغه سیندونه چې د اروپا په شمال کې بهیږي څه ناځه ټول کال منظم او له اوبو څخه ډک وي،خوهغه سیندونه چې د اروپا په جنوب کې بهیږي په تودو موسمونو کې یې اوبه کمیږي. د اروپا له سیندونو څخه زیاتره د خړوبولو او بیړیو چلولو لپاره ګټه اخیستل کیږي، خو له بده مرغه د دې سیندونو په غاړو د کارخانو او صنعتي فعالیتونو شتوالی د هغو اوبو د ککړتیا سبب کیږي.
هغه مهم سیندونه، چې په نومړو دریو حوزوکې تویېږي دا لاندې دي:

۱ ـ د دانیوب سیند:
دا سیند د اروپا له مشهورو سیندونو څخه دی چې له څو هیوادونو څخه تیریږي او په بیلابیلو نومونو سره، لکه: دوناهو، دونا، دوناچ، دونای او دوناریا یادیږي. د اسیند ۲۸٦۰ کیلومتره اوږد او د المان په هیواد کې د تور ځنګل له غرونو څخه سرچینه اخلي، او په تور سمندرګي کې تویېږي، د دانیوب سیند د والګا له سیند څخه وروسته د اروپا مهم سیند شمیرل کیږي او د لاتیني اروپا شمالي پوله جوړوي. دا سیند د المان، اتریش، صربستان (پخواني یوګوسلاویا یوه برخه)، هنګري، بلغاریا، رومانیا او سلواک له سرحدي پولې څخه تیریږي.

۲- د ټایمز سیند:
د ټایمز یا ټیمز Thames سیند، چې د انګلستان د هیواد په جنوب لویدیځو سیموکې بهیږي، د انګلستان د هیواد پلازمینې لندن له منځنی برخې څخه تیریږي او د شمال سمندرګی د ټایمز په خلیج کې تویېږي. د دې سیند اوږدوالی ۳٤٤ کیلومتره دی. څرنګه چې د اسیند په اوارو سیمو کې بهیږي، نو د بیړۍ چلولو وړ هم دی.

په لندن کې د ټایمز سیند

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اروپاکې د راین د سیند یوه برخه

۳_ د راین سیند:

دا سیند د سویس د هیواد له غرونو څخه سرچینه اخلي او د فرانسې او المان د هیوادونو له سرحد څخه د تیریدو وروسته د المان له هېواد څخه د هالنډ هیواد ته ننوځي او د شمال په سمندرګي کې تویږي.

د اروپا دغه نورلاندې لوی او کوچني سیندونه هم په نومورو درې ګونو حوزو کې تویږي.

لومړۍ ګڼه جدول: د اروپا د نورو سیندونو نومونه:

ګڼه	د سیند نوم	اوږدوالی په کیلو متر	مصب (خوله)
۱	ولګا	۳۴۹۰	د کسپین سمندرګی
۲	اورال	۲۳۹۶	د کسپین سمندرګی
۳	دنیپر	۲۰۰۰	کسپین
۴	دن	۱۹۶۰	د آزوف سمندرګی
۵	ویستولا	۱۰۷۰	د بالتیک سمندرګی
۶	پچورا	۱۸۴۱	د بارنتس سمندرګی
۷	لوار	۱۰۰۰	د اطلس سمندر

د ټولګي د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي او هره ډله دې ديوه سيند د ګټې او اقتصادي ارزښت په هکله بحث او خبرې وکړي او د بحث پايله دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

د سمو جملو په مخ کې د (س) توری او دغلطو جملو په مخ کې د (ن) توری وليکئ.

١- هغه سيندونه چې په شمالي اروپا کې بهيږي د کال په تاوده موسم کې يې اوبه کميږي (   )

٢- د دانيوب سيند د اروپا ډير اوږد سيند دی. (   )

٣- د اروپا د صنعتي هيوادونو د زياترو سيندونو اوبه ککړې دي (   )

٤- ولګا د اروپا ډير غټ سيند دی (   )

٥- هغه سيندونه چې د اروپا په جنوب کې بهيږي، دکال په تودو موسمونو کې يې اوبه کميږي (   )

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د اروپا بې له ليکنې (سپينه) نقشه کاپي يا رسم کړئ اوپه هغې کې د اروپا مهم سيندونه په نښه او د جغرافيې په راتلونکې درسي ساعت کې يې د ټولګي مخې ته وښياست.

د اروپا بې ليکنې (سپينه نقشه) د زده کوونکو ځوابونو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلورم لوست

د اروپا د جهیلونو په هکله څه پوهیږئ؟

د اروپا د جهیلونو نقشه

د ځمکې د وچې لوېې ژورې چې د اوبو څخه ډکې شوي وي، په کوم نامه یادیږي؟
له جهیلونو څخه څه اقتصادي گټه اخیستل کیدای شي؟

ج- جهیلونه:

د ځمکې طبیعي لوېې ژورې چې له اوبو څخه ډکې شوي وي ، او څلورو خواوته یې وچه وي د جهیل، کول ولاړو اوبو په نوم یادیږي.

د ځینو جهیلونو اوبه مالگینې او د یو شمیر نورو اوبه خوږې او رنې وي. د معتدله او باراني سیمو د جهیلونو اوبه، چې اروپا هم په هغې کې شامله ده، معمولاً خوږې وي.

د اروپا غرنی کوچنی جهیل

د اروپا د لوېې وچې په زیاترو سیمو کې ځینې جهیلونه شته دي، چې د پراخوالي، ژورتیا او د سمندر څخه د لوړتیا له امله سره توپیر لري. د دې جهیلونو زیات شمیر د اروپا په شمال کې د اسکاندیناویا، په ټاپو وزمې او د روسیې د هیواد په لویدیځ کې پراته دي.

د بیلگې په توگه د فنلنډ د هیواد $\frac{1}{10}$ برخه خاوره جهیلونو نیولې ده، چې زیاتره یې د هیواد په جنوب کې موقعیت لري او له همدې امله یې د فنلنډ هیواد د زرو جهیلونو د هیواد په نوم یادکریدی.

د دې لوېې وچې څه ناڅه ټول جهیلونه خوږې اوبه لري او د سیندونو سرچینه جوړوي. زیاتره لوی او ژور جهیلونه د ډول ډول سمندري ژوو او نباتاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دودي لپاره ښه شرايط برابروي او شاوخوا اوسيدونکي يې د کبانو په نيولو، کوچنيو بېړيو په جوړونې، او د کبانو د جالونو په جوړونې بوخت دي. ځينو جهيلونه د ښکلو منظرو، تفريحي سيمو او د هوټلونو په جوړونې او د توريزم په صنعت کې بنسټيز رول لوبولی دی.

گڼه	د جهيل نوم	د جهيل موقعيت	د جهيل ډول
۱	(Saimaa) سايما	د فنلنډ هېواد په جنوب کې	يخچالي
۲	(Paijanna) پايي جان	د فنلنډ هېواد په جنوب کې	يخچالي
۳	(Ladoga) لادوگا	د اروپايي روسيې په لوېديځ کې	يخچالي
۴	(Onega) انگا	د اروپايي روسيې په لوېديځ کې	يخچالي
۵	(Geneva) جينيوا	د سويس په هېواد کې	يخچالي کوهستاني
۶	(Konstanz) کونستانس	د سويس په هېواد کې	يخچالي کوهستاني
۷	(Bolton) بالتون	د هنگري په هېواد کې	تکتونيکي

دوهمه گڼه جدول د اروپا نور مهم جهيلونه (اضافي معلومات)

د ټولگي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو کې تنظيم شي، ټولې ډلې دې لاندې پوښتنې ته د ښوونکي په مشوره د اروپا د طبيعي نقشې پر بنسټ ځواب برابر کړي او د هرې ډلې استازی دې هغه ټولگيوالو ته وښيي.

- د اروپا د لويې وچې د لويو جهيلونو موقعيت په نقشه کې معلوم کړئ.

پوښتنې

- د څلور ورکړشوو ځوابونو څخه سم ځواب غوره او په خپلو کتابچو کې يې وليکئ.

۱- هغه هېواد چې هغه ته د زرو جهيلونو د هېواد نوم ورکړشويدی:

الف) سويډن　　ب) ناروې　　ج) هنگري　　د)فنلنډ

- لنډ ځواب ورکړئ

۲- جهيل تعريف کړئ؟

۳- د معتدله او باراني سيمې د جهيلونو د اوبو خوند څرنگه دی؟ ولې؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

د خپلې کورنۍ په مرسته د لاندې پوښتنې ځواب برابر کړئ:

ايا زموږ په هېواد کې جهيل شته دی؟ اوکه چيرې وي نو نوم يې د اړوندو ولايتونو سره وليکئ او همدارنگه له هغو څخه دگټې اخيستلو د څرنگوالي په هکله لنډ معلومات وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

د- د اروپا د سمندرگیو(بحیرو) په هکله څه پوهیږئ؟

د اوروپا د سمندرگیو نقشه

پورتنۍ نقشه په ځیر سره وگورئ ولې د اروپا په لویه وچه کې ډیر سمندرگي شته دي؟

د اروپا د لویې وچې ډیر لوی سمندرگی د مدیترانې سمندرگی دی چې د خپل ځانگړي موقعیت له امله د دریو لویو وچو (اسیا، اروپا او افریقا) ترمنځ پروت دی. ټول کال د بیړې چلولو وړ دی او د سویز کانال په کیندلو سره دې سمندرگي د اتلانتیک سمندر د هند له سمندر سره نښلولی او د نړۍ ډیره برخه سوداگریز مالونه له دې لارې ورل کیږي. دجبل الطارق لرې ژورې ابناء دا سمندرگی د اتلانتیک له سمندر سره نښلولی دی.

د دې سمندرگي غاړې ډیرې وتلې او ننوتلې دي، چې د دې سمندرگي ټول ټاپوگان او ټاپووزمې یې په بیلو بیلو برخو ویشلي دي او هریو د بیل سمندرگي په نوم یادیږي، لکه د ادریاتیک Adriatic، تیرنین Tyrrhenian ، اژه Aegean او داسې نور سمندرگي.

د داردانیل Dardanelle منحني شکله اوږده ابناء د مدیترانې سمندرگی د مرمرا Marmora کوچنی سمندرگي، او د باسفورس Bosporus ابناء د مرمرا سمندرگی د تور سمندرگي سره نښلوي چې ځانگړې اقتصادي او ستراتیژیکي ارزښت لري.

د انگلستان او فرانسې د هیوادونو ترمنځ د مانش سمندرگی یا English Channel پروت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، چې د لویدیځې او جنوبي اروپا او د افریقا د لویې وچې ترمنځ د ورلو او راوړلو لویه لاره جوړوي. د مانش د سمندرګي په شمال کې د شمال سمندرګی پروت دی، چې د اتلانتیک د سمندر یوه برخه ګڼل کیږي. ژورتیایې لړه او دکبانو د ښکار، د بیړیو چلولو، د نفتو او طبیعي ګاز د رایستنې لپاره یې ښه چاپیریال منځته راوړی دی.

د ناروې سمندرګی هم لړه ژورتیا لري د کبانو د روزنې لپاره یې ښه چاپیریال منځته راوړی دی. د بالتیک سمندرګی د سکاندیناویا د ټاپووزمې په جنوب کې پروت او د بیړیو چلولو وړ دی. د اروپا شمالي بحیرې لکه بارنتس سره له دې چې شمالي کنګل سمندر ته نږدې پرتې دي. د کال په اوږدو کې کنګل وي خود ګلف ستریم د تود بهیر له امله د بیړیو چلولو وړ دی. د ناروې په هیوادکې د تروندهیم Trondheim او برګین Bergen بندرونه او د روسیې ارخانګلسک Archangelsk بندر، چې په دې حوزه کې یوازنی د بیړیو چلولو بندر دی، د یا دولو وړ دی.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د بیلابیلو سویو له مخې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د اروپا نقشې څخه په ګټې اخیستنې سره لاندنی یوې پوښتنې ته ځواب برابر کړي.

۱- د سویز کانال کومې بحیرې (سمندرګي) سره نښلوي؟

۲- د اروپا په شمال کې لوی بندرونه کوم دي؟ هغه په نقشه کې پیدا او خپلو ټولګیوالو ته یې وښیاست؟

۳- د باسفورس او دردانیل د ابناګانو موقعیت په نقشه کې وښیاست؟

پوښتنې

۱- د مدیترانې سمندرګی د کومو لویو وچو ترمنځ بیلونکی حد او پوله جوړوي؟

۲- د اروپا د لویې وچې په شمال کې کوم سمندرګی پروت دی، نوم یې ولیکئ.

۳- کومه ابناء د مدیترانې سمندرګی د اتلانتیک له سمندر سره نښلوي.

لاندې جمله بشپړه کړئ

٤- د سویز د کانال په کیندلو سره د اتلانتیک سمندر د ...... او .... سمندرګیو له لارې د هند سمندر سره نښلول شوی دی.

د ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا بې لیکنې (سپینه) نقشه له (۱۰) مخ څخه رسم کړئ او د سمندرګیو نومونه یې په ټاکلو ځایونوکې ولیکئ.

شپږم لوست:

هـ ـ د اروپا د لویې وچې د خلیجونو په هکله څه پوهیږئ؟

د اروپا د خیلجونو نقشه

په سواحلو کې د اوبو زیات ننوتل، چې دریو خواوته یې وچه او یوه خواېې اوبه وي، په کوم نوم یادیږي؟
له خلیجونو څخه څه اقتصادي ګټې اخیستل کیدای شي؟

د اروپا د لویې وچې ځانګړی جغرافیایي موقعیت د شمالي کنګل سمندر، د اتلانتیک سمندر او د مدیترانې سمندرګي ترمنځ د ټاپو وزمې په بڼه او د بالتیک سمندرګي موقعیت د وچې په دننه کې د ډیرو خلیجونو د منځته راتګ سبب شوی دی.
لویو او ژورو خلیجونو د بندرونو جوړونې ته طبیعي ښه شرایط برابر کړي دي. د دې لپاره چې لویې بیړۍ سواحلوته نږدې راشي او د سمندري قوي څپو څخه په امان کې اوسي، د بارولو او خالي کولو لپاره پوره وخت ولري، اوپه لنګر اچونې کې اسانتیاوې پیښې شي. هغه ساحلي هیوادونه چې دا ډول شرایط ولري په طبیعي توګه د اضافي لګښتونو پرته د بندرونو جوړونې لپاره ورڅخه ګټه اخیستلای شي.
هغه ساحلي هیوادونه چې دا ډول خلیجي ښه شرایط نه لري، نو د بندر جوړونې لپاره ډیرو لګښتونو ته اړتیا لري.
د اروپا صنعتي هیوادونو د پرمختګ یو علت هم نړیوالو اوبو ته لاره (لاس رسی) او د بیړیو چلولو وړ بې شمیره خلیجونو شته والی دی، چې له هغې لارې کولای شي له سلو څخه د زیاتو ساحلي هیوادونو سره سوداګریزه اړیکې ټینګې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوچنیو خلیجونو هم د ډیرو خوراکي موادو او لږو ژورو او نسبتا ارامو اوبو په درلودلو سره د سمندري ډول ډول ژوو د روزنې لپاره ښه شرایط برابر کړي دي. له همدې کبله د دې خلیجونو او د کبانو ښکار، او د اوبو لاندې ځمکې یې د کانې زیرمود پلټلو لپاره په ځانګړي ډول د نفتو او طبیعي ګازونو له پلوه ډیر ارزښت لري، خو د لویو بیړیو د چلونې لپاره د ګټې اخیستنې وړ نه دي.

دریمه ګڼه جدول د اروپا د لویې وچې مهم خلیجونه (د مطالعې لپاره دي)

ګڼه	د خلیج نوم	د بندر نوم	د بندر موقعیت
۱	تریست (Trieste)	تریست	د ادریاتیک د سمندرګي په شمالي غاړه کې
۲	تارنتو (Taranto)	تارنتو	د ایټالیا د هیواد په جنوب د مدیترانې د سمندرګي په غاړه
۳	جینوا (Geneva)	جینوا	د ایټالیا د هیواد په جنوب د مدیترانې سمندرګي
۴	لیون (Lion)	تولون	د فرانسې د هیواد په جنوب د مدیترانې سمندرګي په غاړه
۵	بیسکی (Biscay)	بوردوکس	د فرانسې د هیواد په لویدیځ کې د اتلانتیک سمندرپه غاړه
۶	ریګا (Riga)	ریګا	د لیتوانیا دهیوادپه لویدیځ کې د بالتیک سمندرګي په غاړه
۷	فنلند	تالین (Tallinn)	د استونیا د هیواد په لویدیځ کې
۸	بوتوني (Bothoni)	تورکون	دفنلنډ هیواد په جنوب کې

په ټولګي کې فعالیت

ښوونکی دې د بیلابیلو سویو زده کوونکي په خو ډلو وویشي او هره ډله دې د اروپا د نقشې له مخې له لاندنیو پوښتنو څخه یوې پوښتنې ته ځواب ورکړي او د ډلې استازی دې یې ټولګیوالوته ولولي.

۱- د مدیترانې د سمندرګي پر غاړه خلیجونه په نقشه کې پیدا او موقعیت یې تثبیت کړئ.

۲- د اتلانتیک سمندر ختیځې غاړې خلیجونه په نقشه کې پیدا او موقعیت یې تثبیت کړئ.

۳- د بالتیک د سمندرګي پر غاړو خلیجونه په نقشه کې پیدا او د هغو موقعیت تثبیت کړئ.

پوښتنې

سم ځوابونه د (س) په توري او غلط ځوابونه د (ن) په توري نښه کړئ.

۱- بندر د سمندر یا سمندرګي پر غاړې هغه ځای دی چې مسافرتونه، صادرات او واردات ورڅخه ترسره کیږي.

(   )

۲- خلیج له اوبو څخه ډکې، لویې او ژورې کندې څخه عبارت دی، چې څلورو خواوته یې وچه وي. (   )

لنډ ځواب ورکړئ

۱- د اروپا د لویې وچې د جنوبي لویو خلیجونو نومونه وواياست؟

۲- کوم خلیجونه په طبیعي توګه د بندري تاسیساتو جوړونې ته برابر دي؟ او ولې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا بې لیکنې نقشه له (۱۰) مخ څخه کاپي یا رسم کړئ او په هغې کې د اروپا د لویو خلیجونو نومونه په ټاکلو ځایونوکې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

و- د اروپا لویه وچه څرنګه اقلیم لري؟

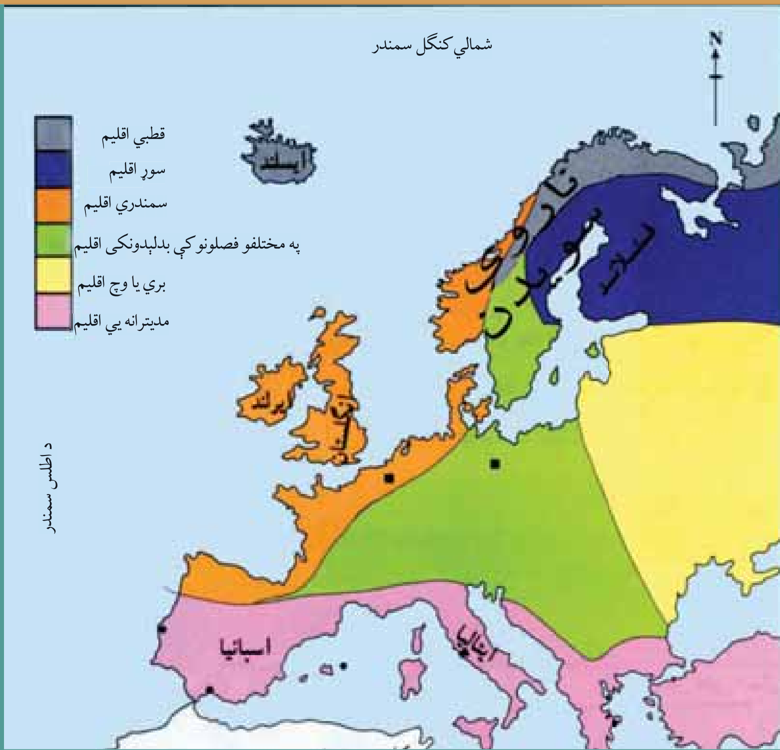

د اروپا د اقلیم د ډولونو نقشه

اروپا ولې ډول ډول اقلیم لري؟
د اروپا کومه برخه وچ او بري اقلیم لري؟ ولې؟

د اروپا د لویې وچې اقلیم په خو علتونو نسبت هغو وچوته، چې په ورته جغرافیایي عرض البلد کې موقعیت لري، معتدل دی. په همدې سبب وچ او تاوده بیابانونه او زیات بارانونه په کې نه لیدل کیږي.
د اروپا لویه وچه په معتدله سیمه کې موقعیت لري اولږه برخه يې په قطبي سیمه کې پرته ده.
د دې وچې له دریو خواو یعنې شمال، جنوب او لویدیځې خوا اوبه چاپیره شوي دي څه ناڅه ټوله اروپا د پوره مرطوبې او لنده بل هوا څخه اغیزه منه کیږي.
د اروپا لویې وچې غرونه دومره لوړ نه دي چې د اروپا دننني برخې ته د اطلس سمندر او د مدیترانې د سمندرګې د لنده بل د ننوتلو خنډ وګرځي.
څلورم علت يې د ګلف ستریم (د سمندري تودو اوبو بهیر) شته والی دی، چې د اروپا د لویدیځو برخو څخه تیریږي او د اروپا د دې برخې د هیوادونو اقلیم د معتدله کیدو سبب کیږي.
د اروپا د لویې وچې اقلیم په عمومي توګه په څلورو لویو اقلیمي سیمو ویشل کیږي، چې عبارت دي له:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- جنوبي سیمه (مدیترانه یي)

په دغه برخه کې د اروپا د جنوب سمیه شامله ده، چې د مدیترانې د سمندرګي په غاړو کې موقعیت لري او مدیترانه یي آب او هوا لري، مدیترانه یي آب او هوا دوه ځانګړتیاوې لري:

ـ ژمی یې معتدل او باراني وي.

ـ اوړی یې تود او وچ وي.

د دې سیمې رطوبت او لنده بل د لویدیځې غاړې د هیوادونو په پرتله لږ دی او ډیر اورښت یې د منې او ژمي په موسمونو کې وي.

ب- د اتلانتیک سمندر ګاونډۍ سیمې:

دې سیموکې د انګلستان او ایرلنډ هیوادونه شامل دي، چې د اتلانتیک سمندر په سیمه هم شهرت لري. د دې سیمې هوا په ژمي او اوړي کې معتدله او ملایمه ده او څرنګه چې نوموړې سیمه د اتلانتیک سمندر د بادونو په لوري کې پرته ده، نو ډیر لنده بل لري، او د اروپا ډیره باراني سیمه ګڼل کیږي. ځکه نو په ټولو موسمونو او په ځانګړې ډول په ژمي کې ډیر باران اوري. دا سیمه د کال په زیاترو وختونو کې د وریځ او لړو لرونکې وي.

د نباتاتو د ډولونو نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- مرکزي برخه وچه (بري):

په دې برخه کې مرکزي او ختیځه اروپا شامله ده. څرنګه چې په دې سیمه کې د هوا لنده بل لږدی، نو د اوړي او ژمي د تودوخې په درجه کې یې ډېر توپیر شته. یعنې په اوړي کې یې هوا ډېره توده او په ژمي کې ډېره سړه ده. دا سیمې د اتلانتیک د سمندر او د مدیترانې له سمندرګي څخه د لیرېوالی او د لنده بل د لږوالي له امله قاره یي یا بري (وچه) اب و هوا لري. د اوربښت کچه یې لږه او هغه هم د اوړي په فصل کې لږ باران پکې اوري.

د- شمالي برخه (قطبي):

په دې برخه کې روسیه او د اسکاندیناویا ټاپووزمې زیاته برخه شامله ده. آب او هوا یې له قطبي سیمې ته د نږدېوالي په سبب ډېره سړه او وچه ده. په دې برخه کې واورې له باران څخه زیاتې اوري او د زیات سوړوالي له امله سیندونه او سمندرګي د کال په اوږدوکې له ۵ تر ۸ میاشتو کنګل وي. په دې آب او هوا کې کله کله د اروپا شمالي، مرکزي او ختیځي برخې هم په کې شاملیږي.

په عمومي توګه، د اروپا لندې برخې د لویدیځې اروپا هیوادونه دي او زیاتره د اطلس سمندر د نمجنو بادونو په لوري کې واقع شوي دي، نو ځکه په هغه سیمه کې ډېر باران اوري. د اروپا وچې برخې هم د ختیځې او منځنۍ اروپا هیوادونه دي. لکه: د هنګري د هیواد په څیر چې د اطلس سمندر او د هغه د نمجنو بادونو څخه ډېر لرې دی، نو له لږ لنده بل څخه برخمن دی او باران په دې هیوادونوکې له نورو برخو څخه ډېر لږ دی، نو په ژمي کې ساړه او په اوړي کې تاوده وي.

بادونه

منځنۍ او شمالي اروپا:

دا سیمې د لویدیځو بادونو په لوري کې، چې د اطلس سمندر لخوا الوزي، واقع شوي دي. او په ژمي کې هم په دې سیمو کې قطبي ساړه بادونه لګیږي.

د مدیترانې په حوزه کې د بادونو لوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدیترانه یي اروپا:
دا سیمې د سړو او تودو بادونو په لوري کې واقع شوې دي، چې په اوړي کې تاوده او وچ بادونه د افریقا د لویې صحرا له لوري را لګیږي، اوپه ژمي کې ساړه بادونه، چې د الپ د غرونو له خوا را لګیږي، داسیمه اغیزمنوي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې د اروپا اب او هوا توضیح کړي، همدارنګه دې ووايي چې لاندې هر یو له دغو هیوادونو څخه ډول اب او هوا لري؟

فنلنډ ( )
ایټالیا ( )
انګلستان( )
ایرلنډ ( )
ایسلنډ ( )

پوښتنې

۱- مدیترانه یي اب او هوا څه ځانګړتیاوې لري؟
۲- د اتلانتیک سمندر ګاونډی سیمې څه ډول اب او هوا لري، شرحه یې کړئ؟
۳- د اروپا د شمالي سیمو د اب او هوا په هکله څه پوهیږئ، توضیح یې کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هغه څه مو چې د تیرو لوستونو څخه زده کړي د قاره یي یا بري هوا د ځانګړتیاوو په هکله یې معلومات ولیکئ، اودلیلونه راوړئ چې ولی منځنی او ختیځه اروپا دا ډول اب او هوا لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

۱-۳، داروپا د سیاسي جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟

د اوروپا د لويي وچې د هېوادونو سیاسي نقشه

اروپا د پخوانۍ نړۍ له دریو لویو وچو څخه ده، چې د شمالي نیمې کرې د شمالي عرض البلد د ۳۵ او ۸۰ درجو او د ختیځ طول البلد د ٦۰ درجو او د لویدیځ طول البلد د ۲۵ درجو ترمنځ موقعیت لري. ختیځه لیرې نقطه یې د اورال غرونه د اورال سیند، لویدیځه لیرې نقطه یې ایسلینډ لویدیځه برخه، شمالي لیرې نقطه یې د ناروې د هیواد شمالي برخه او جنوبي لیرې نقطه یې د کریت ټاپو دی. اوږدوالی یې له شمال څخه تر جنوب پورې ٦٤۰۰ کیلومتره او سور یې له ختیځه تر لویدیځه پورې ٤۸۰۰ کیلومتره دی.

پولې (سرحدونه):

اروپا له دریو خواوو څخه د نړۍ د لویو اوبو په واسطه را چاپیره شوې او د آسیا د لويې وچې په پرتله کوچنۍ ټاپو وزمه ده، چې د شمال لخوا په شمالي کنګل سمندر، د جنوب لخوا د مدیترانې په سمندرګي، تورسمندرګي، کسپین سمندرګي او ختیځ لخوا د آسیا په لويې وچې پورې، چې د اورال سیند او اورال غر دا دواړه وچې سره بیلوي، نښتې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ځرنګه کولای شو د اروپا د لوېې وچې سياسي واحدونه سره وويشو؟
- نقشې ته ځير شئ او د اروپا سياسي واحدونه وښياست؟

د اروپا د لوېې وچې دسياسي واحدونو شمير ٤٤ هيوادونو ته رسيږي. له هغو څخه ۹ هيوادونه يې په وچه کې پراته دي او اوبوته لارنه لري.
لکه د سويس، لوکزمبورک، سلونيا، صربستان، مقدونيه، اتريش، هنګري، سلواک، چک او داسc نور هيوادونه. همدارنګه په دc لويه وچه کې د خاورې د پراخوالي له پلوه ۹ کوچني هيوادونه، لکه: لوکزامبورک، مالتا، نختن شين، اندرو، مونتيګر، سلونيبا، سان مورينو، موناکو، واتيکان او داسې نور هم شته.

هغه اروپايي هېوادونه چې سمندر ته لار نه لري

(د مطالعې لپاره اضافي معلومات)

د اروپا اتحاديه

دا اتحاديه په ۱۹۵۷ م کال کې منځته راغله، چې په لومړيو کې يې بلجيم، لويديځ المان، هالند، لوکزامبورک، فرانسه او د ايټاليې هيوادونه يې غړي وو، خو اوس ۲۷ غړي لري.
د دې اتحاديې د منځته راتللو هدف (موخه) عبارت ده له:

_ د ګډون کوونکو هيوادونو ترمنځ د مالي او اقتصادي مرستو لازياته پراختيا.
_ په دفاعي او بهرنيو چاروکې د ګډ سياست منځته راوړل.
_ د ګډون کوونکو هيوادونو دننه په عدلي چاروکې مرستي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹۹۹ م کال کې د غړیو هیوادونو ترمنځ په راکړه ورکړه او بانکي معاملو کې اروپايي پولي واحد يورو رواج شوه. د اروپا سياسي واحدونه کولای شو په لاندې ډول وویشو.

ـ د شمالي اروپا هیوادونه، لکه: سویډن، ناروې، فینلنډ، ایسلینډ او ډنمارک.
ـ د جنوبي اروپا هیوادونه، لکه: ایټالیا، یونان، اسپانیه، پرتګال او نور.
ـ د ختیځې اروپا هیوادونه، لکه: روسیه، سپینه روسیه، اوکراین او نور.
ـ د لویدیځې اروپا هیوادونه، لکه: المان، فرانسه، انګلستان، هالنډ، بلجیم او نور.
ـ د منځنی اروپا هیوادونه، لکه: اتریش، چک، پولینډ، او نور.

د اروپا لویې وچې په دې برخه کې د هیوادونو ترمنځ ګمرکي پولې نشته او سیاسي اړیکې د یوه تړون له لارې، چې د اروپا اتحادیه یې بولي، سرته رسیږي.

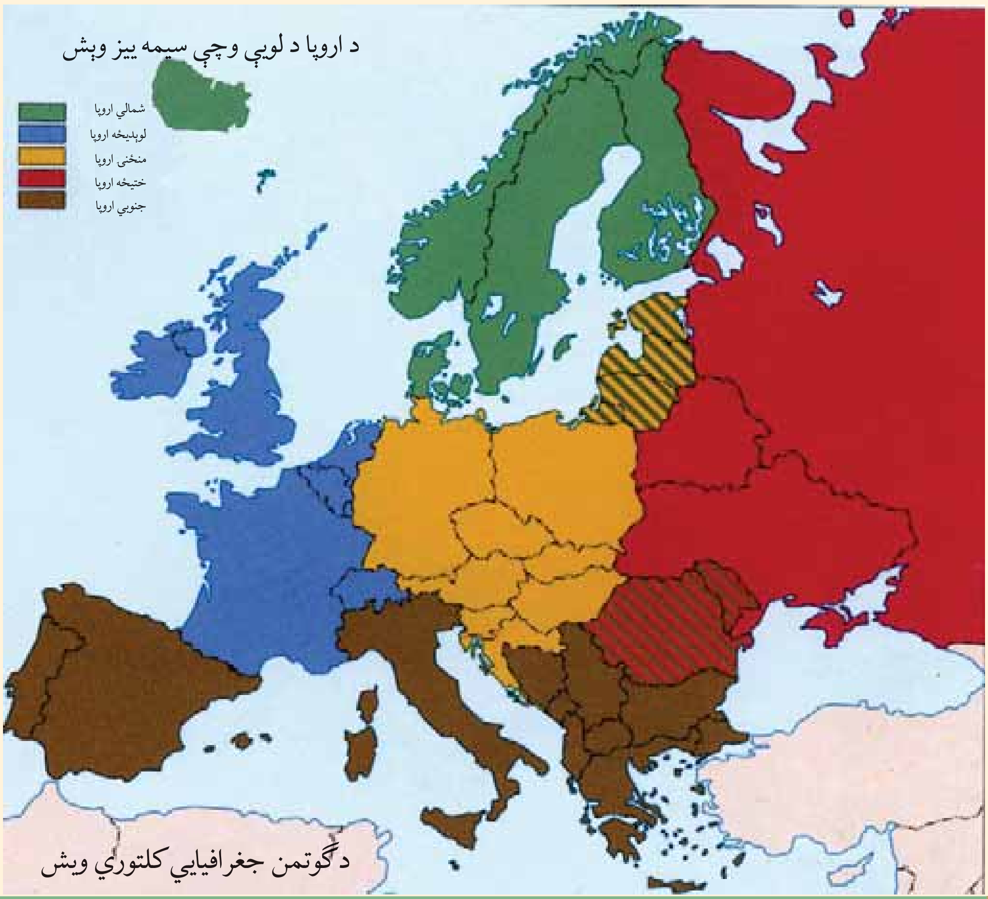

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، هره ډله دې د لوست په مهمو ټکو بحث وکړي او د بحث پایلې دې ټولګي والوته وړاندې کړي.

پوښتنې

د لوست د متن څخه په ګټې اخیستنې سره لاندې پوښتنې بشپړې کړئ.

۱- اروپا د .... له ....لویو وچو څخه ده؟

۲- اروپا د شمالي عرض البلد د .... او د................ درجو ترمنځ پرته ده؟

۳- د اروپا ختیځه لیرې نقطه.......... لویدیځه لیرې نقطه یې............ شمالي لیرې نقطه یې............ او جنوبي لیرې نقطه یې .... ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا سیاسي نقشه رسمه کړئ اوپه هغې کې د هیوادونو او د هغو د پلازمینو نومونه ولیکئ.

نهم لوست

۱-۴ ، د اروپا د بشري جغرافيې په هکله څه پوهيږئ؟

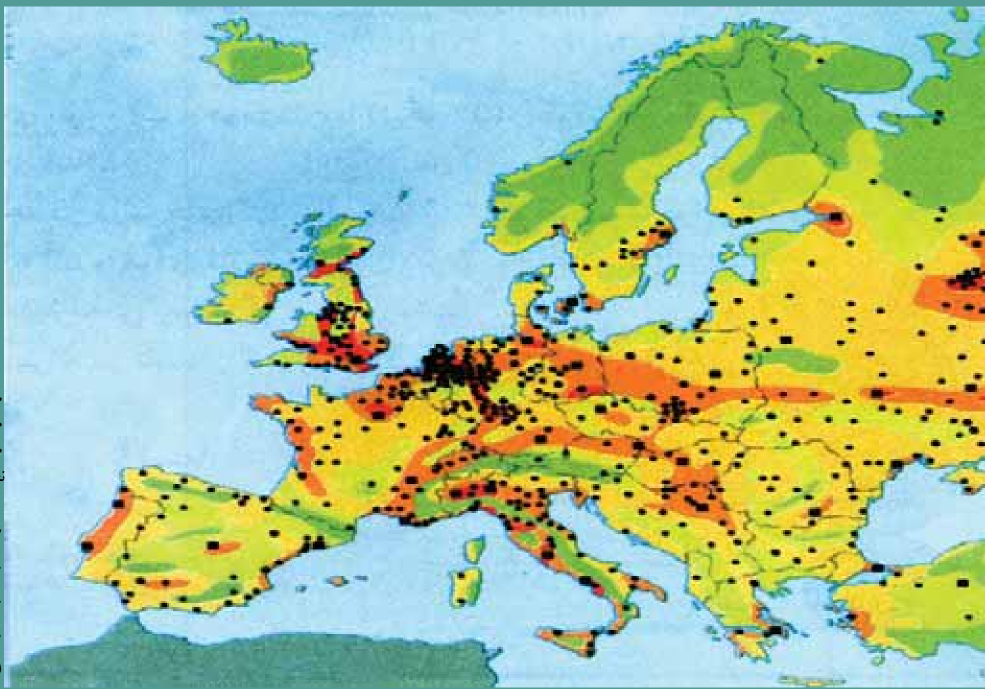

په اروپاکې د نفوسو د ويش نقشه

د اروپا په لويه وچه کې د طبيعي ښو شرايطو، يعنې پراخو شړ ځايونو، د اوبو ډکو سيندونو، معتدل اقليم او پوره اوربښت د شتوالي له امله د صنعت او پوهې پراختيا، د اقتصادي فعاليتونو او کارونو امکانات ښه برابر شوي دي، نو په همدې دليل د اروپا په زياترو برخوکې زيات وګړی ميشته شوي دي خوبياهم د اميشته کيدل د اروپا د لويې وچې په ټولو برخوکې يو ډول نه دي.

د اروپا په شمالي سيمو لکه روسيه کې د هوا د زيات سوړوالي له امله لږ وګړي ژوند کوي. په داسې حال کې چې د مديترانې د سمندرګي او همدارنګه منځنۍ او لويديځه اروپاکې ډير خلک ژوند کوي.

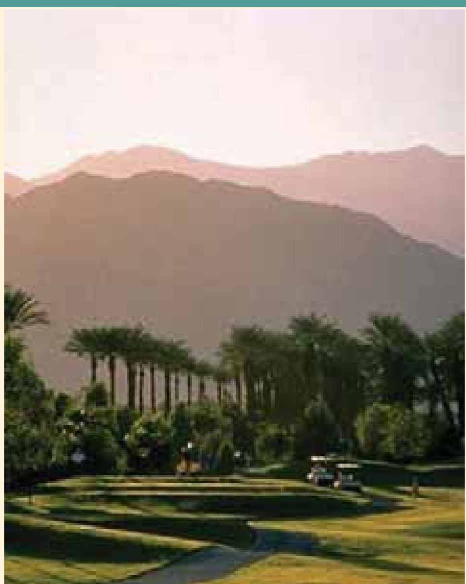

په اروپاکې د لږ نفوس سيمې انځور

د اروپا زياتره خلک په کومو سيموکې ميشته شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اروپا کې د لندن د نفوسو ډک ښار

دي؟ او ولې؟

۱- د اروپا له وګړو ډکې برخې د مهمو سیندونو پرغاړو، د صنعتي مرکزونو په شاوخوا او کرنیزو ښو ځمکو کې لیدل کیږي.

۲- سره له دې چې د اروپا لویه وچه د نړۍ د ډیرو نفوسو لرونکو لویو وچو څخه ده، خو د نفوسو وده یې لږه ده، ځکه چې ډیرې کورنۍ، په ځانګړي ډول په صنعتي هیوادونو کې د زیاتو اولادونو د درلودلو سره مینه نه لري، نو ځکه په اروپایي ځینو هیوادونو، لکه: المان او ایټالیا کې د نفوسو وده په ډیرې چټکۍ سره مخ په کمیدو ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو ډلې

د اروپا د خلکو ډېره ستره ډله روسان دي، چې د اروپا د خلکو لويه ټولنه جوړه وي. له روسانو څخه وروسته په اروپا کې د خلکو بله لويه او مهمه ډله جرمنان دي، چې زياتره په منځنۍ اروپا (المان، اتريش او سويس) کې استوګنه لري او وروسته بيا په ترتيب سره لاتين، فرانسوي او انګلوساکسون ډلې دي چې هره يوه يې د اروپا د خلکو زياته برخه جوړوي.

روسی څېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرمنی ځېره

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي تر لارښوونې لاندې په ډلو وويشل شي او هره ډله دې د نفوسو د ويش او د خلکو د ډلو په هکله بحث او خبرې وکړي او پایله دې د ډلې استازی ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

د سم ځواب په مخ کې د (س) توری او د ناسم ځواب په مخ کې د (ن) توری ولیکئ.

۱- د اروپا د وګړو زیاته برخه د سیندونو په غاړو، صنعتي مرکزونو او کرنیزو برخو کې استوګنه کوي.
(   )

۲- د اروپا په ټولو برخو کې د خلکو استوګنه، د طبیعي ښو شرایطو، له اوبو ځخه د ډکو سیندونو، معتدل اقلیم د صنعت او علم د پراختیا له امله يو شانته ده. (   )

۳- د اروپا د لویې وچې د خلکو مهمه او لویه ډله روسان دي. (   )

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا د لویې وچې د لیکنې پرته نقشه رسم کړئ او په هغې کې د وګړو ویش او ګڼوالی په ځانګړي رنګ سره وښیاست.

لسم لوست

د اروپا د لویېٖ وچې د ژبې او نژاد په هکله څه پوهېږئ؟

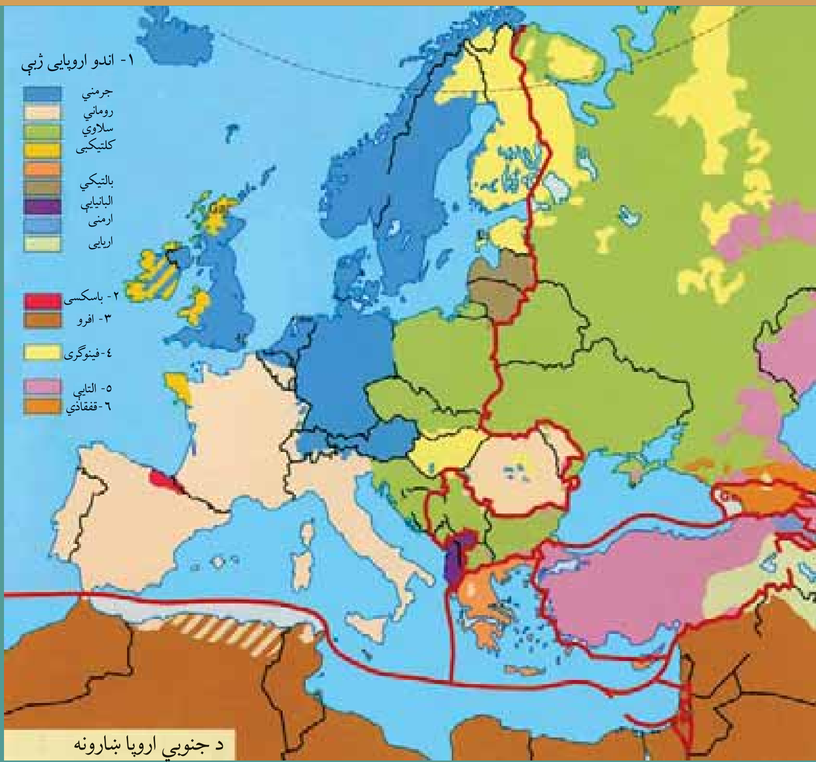

د جنوبي اروپا ښارونه

ایا پوهیږئ چې د اروپا خلک له کوم نژاد څخه دي؟

د اروپا د لویې وچې د وګړو ډېره برخه سپین پوټکي جوړوي. سپین نژاد په دې لاندې دریولویو ډلو ویشل کیږي:

١ - جنوبي قومونه:

جنوبي قومونه له یوناني یا لاتیني څخه عبارت دي، چې د خیرې رنګ یې غنم رنګه دی. دا قومونه د ایټالیا په جنوب لویدیځ کې د بالکان په ټاپو وزمې، هسپانیې، پرتګال او بلجیم په هیوادونو کې استوګن دي.

٢ - جرمني قومونه:

دا قومونه زیاتره په منځنۍ او شمال لویدیځه اروپا کې استوګن دي او په انګلستان کې انګلوساکسون په بلجیم کې فلامند اوسیږي، هالنډیان، المانیان، سویډنیان، ناروېژیان، ډنمارکیان او د سویسیانو یوه برخه هم له دې جملې څخه ګڼل کیږي.

٣ - ختیځ قومونه یا سلاویان:

دا قومونه زیاتره سپین رنګ او طلایي ویښتان لري او زیاتره په ختیځه اروپاکې استوګنه کوي چې د پولینډیانو، چکیانو، سلواکیانو، صربیانو او کرواتیانو (پخوانی یوګوسلاویا) څخه عبارت دي، چې زیاتره یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ختیځې اروپا اوسیدونکي دي. دا خلک د هنګري خاورې له شمال څخه جنوب ته تیرشوي او منځنۍ اروپا ته یې لاره موندلې ده. له پورتنیو درې ګونو قومونو سربیره چې ورځنۍ یادونه وشوه کوچني پخواني قومونه هم شته، چې له هغو څخه ایبریان د اروپا په غرنیو سیمو، سلتیان په ایرلینډ، سکاټلنډ او په بریتانیا کې او د یهودیانو ډلې په روسیې او پولینډ کې دي.

ژبې

د اروپا د خلکو د ژبو اصلي ښاخ کومه ژبه تشکیلوي؟

په اروپا کې په بیلابیلو ژبو خبرې کیږي او د دې ژبو ډولونه دومره زیات دي، چې د یو ځانګري نژاد یا ډلې د خلکو هره برخه هم په یوه ځانګړې ژبه خبرې کوي. د اروپا د خلکو ژبې د ژبنۍ ریښې له پلوه په عمومي توګه په درې برخو ویشل کیږي: ځینې ژبې یې لکه ایټالیایي او اسپانوي لاتینه ریښه لري، ځینې لکه: الماني او انګلیسي جرمني ریښه او ځینې نورې لکه روسي او پولنډي سلاوي ریښه لري.

د اروپایي ټولنې زیات وګړي، چې په یوه ځانګړې ژبه خبرې کوي هغه روسان دي. البته ځینې مذهبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړه کي او اقليتونه لکه مسلمانان او يهوديان او ځينې نژادي لړه کي هم د هغو هيوادونو، چې په کې اوسيږي په مروجو او دوديزو ژبو خبرې کوي.

اضافي معلومات:

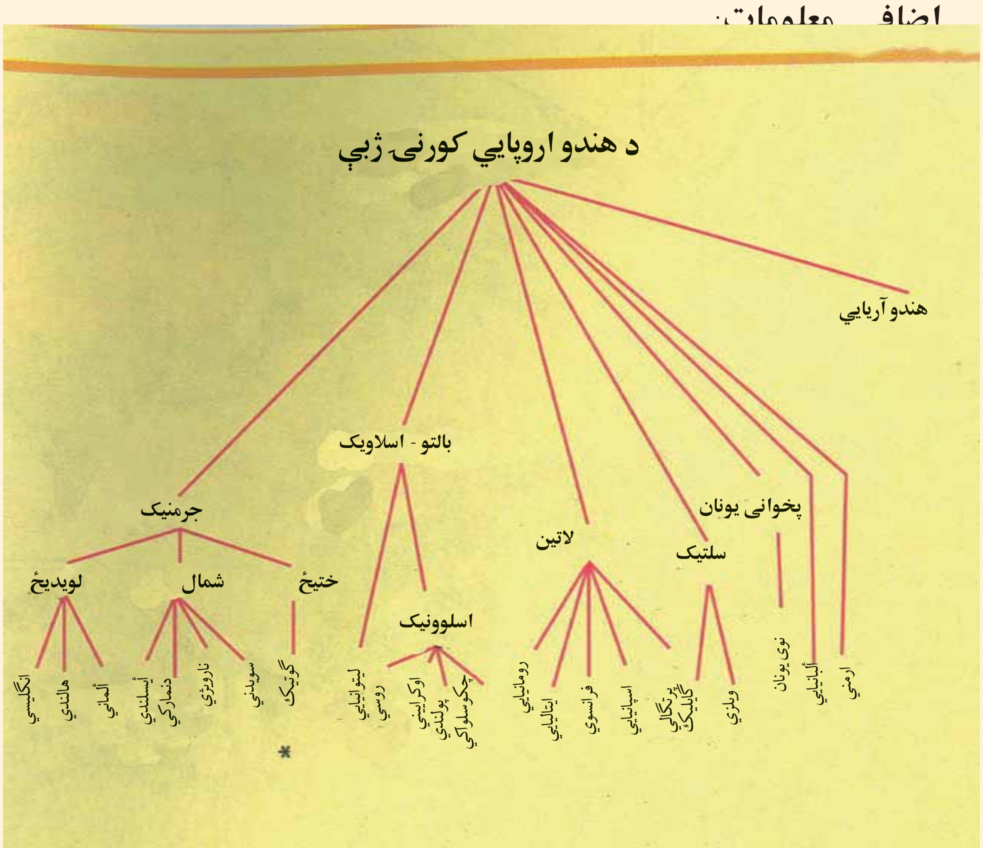

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې په لاندې مطلبونو بحث او خبرې وکړي.

۱- نژاد په اروپا کې ۲- ژبې په اروپا کې

پوښتنې

سم ځواب غوره کړئ.

۱- اروپایان له کوم نژاد څخه دي؟

الف، توریپوستکي ب، ژیړ پوستکي ج، سپین پوستکي د، سره پوستکي

۲- د جنوبي اروپا د خلکو نژادي ځانګړتیاوې کومې دي؟

الف: سپین رنګي ب: طلايي ویښتان ج: غنم رنګه د: ګڼګوتي ویښتان

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- سلاویان زیاتره په کومو اروپایي هیوادونو کې استوګنه کوي.

۲- د اروپایي خلکو د ژبو د مهمو ریښو نوم واخلئ. ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

په لاندې جدول کې د هیوادونو نومونه د ورکړشوي متن څخه په ګټې اخیستنې او اړوندو استوګنو قومونو ته په راولئ، په خپلو کتابچو کې [illegible] کړئ.

جنوبي قومونه	جرمني قومونه	ختیځ قومونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یولسم لوست

د اروپا د دين او مذهب په هکله څه پوهيږئ؟

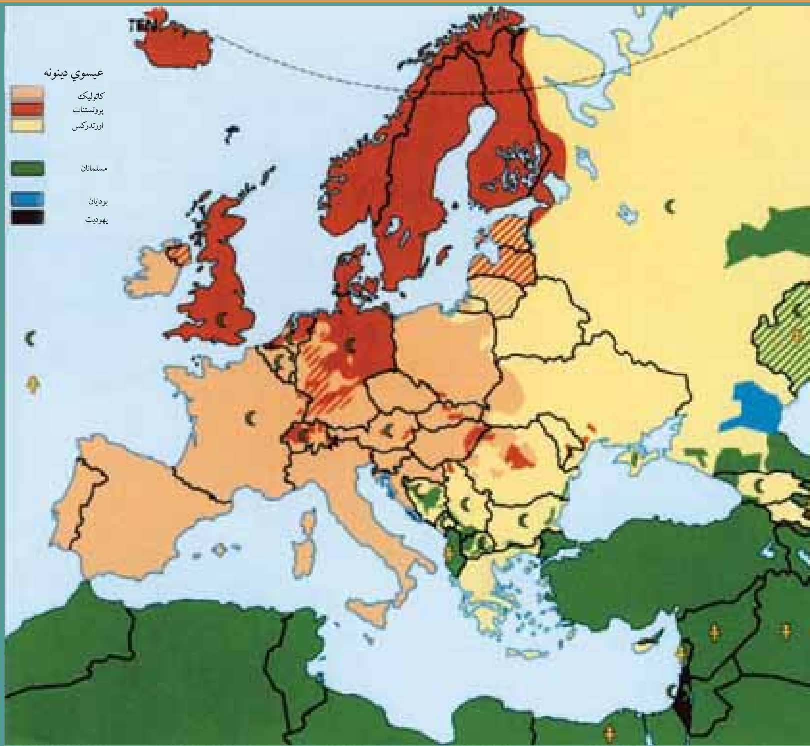

په اروپاکې د بېلا بېلو دينونو نقشه

د اروپا زياتره خلك (د اروپايي ترکيې، د روسيې د يو شمير وګړو او دبالکان د ټاپووزمې د هيوادونو په ځانګړي ډول له پخوانی يوګوسلاوی څخه پرته) د عيسوي دين پيروان دي. چې حضرت عيسي (ع) خپل پيغمبر ګڼې، د دوی په ګمان عيسوي دين په دريو لويو نورو مذهبونو ويشل شوې دی، چې هغه دادي:

۱- کاتوليک (Catholic)

د عيسويت ددين د پيروانو زياته برخه کاتوليکان جوړوي. د دې مذهب لارښود او مشر يې لوی پاپ دی. دا مذهب په لومړۍ درجه زياتره د اروپا په لويديځ او جنوب يعنی د بلجيم، فرانسې، په لاتينو قومونو کې اسپانيې، پرتګال او په ځانګړي ډول ايټاليې کې او همدارنګه په دوهمه درجه د اتريش، لهستان(پولیند) مجارستان، چک او سلواک د خلکو په منځ کې رواج لري. د نړۍ د کاتوليکانو د لارښود هستوګنځی د ايټاليا د هيواد په پلازمينه دروم په ښار کې دی، چې واتيکان نوميږي.

۲- پروتيستانت (Protestant):

د پروتستانت مذهب د کاتوليك له مذهب څخه وروسته ډير زيات اهميت لري. پروتستانت د حضرت عيسی (ع) څخه د زده کړو د پيروی له پلوه د دوی په نظر د کاتوليکانو سره اختلاف لري. هغوی د مارتين لوتر په نامه د يوه الماني پخواني روحاني مشر د لارښوونو پيروي کوي. په اروپا کې د جرمني قومونو د پروتستانت د مذهب زيات شمير پيروان جوړوي. دا مذهب په سويډن، ناروې،

دنمارک، انگلستان، هالنډ، المان او اتریش هیوادونو او د سویس د هیواد په یوه برخه کې ډیر رواج لري.

د بالکان په ټاپو وزمه کې یو جومات

۳- د ارتوډوکس مذهب (Orthodox):

د اروپا د لویې وچې دریم مهم مذهب دی چې زیاتره په ختیځې او جنوب ختیځې اروپاکې رواج لري د روسیې، رومانیې، یونان او بلغاریې د هیوادونو او په عمومي توګه د سلاو د نژاد زیاتره وګړي د هغه پیروان دي.(د یادونې وړ ده چې خدای (ج) ته یوازینی بشپړ دین د اسلام دین دی او بس). پرعیسوي دین سربیره مسلمانان هم په ټوله اروپا کې تیت او خپاره شوي دي چې ډیر شمیر یې د بالکان په ټاپو وزمې البانیې، بوسنې او هرزګونې، بلغاریې او اروپایي ترکیې کې استوګنه لري. په دې هیوادونو کې لرغوني او له برم څخه ډک جوماتونه شته دي. همدارنګه د اروپا په بیلابیلو هیوادونو، په ځانګړي ډول روسیې او پولینډ کې یو شمیر یهودیان هم ژوند کوي.

په واتیکان کې د سن پتر شاهي ماڼۍ یا کلیسا

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي په لارښوونه په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د اروپا د دینونو په نقشه کې د بیلابیلو دینونو او مذهبونو ساحې معلومې او په نښه کړي.

پوښتنې

۱- د عیسوي دین ځانګړې ولیکئ.

۲- د کاتولیک مذهب زیاتره د اروپا په کومو برخو کې رواج لري؟

۳- پروتستانت د کوم سرې پیروان دي او هغه د کوم ځای و؟

۴- د اروپا د کومې برخې خلک د ارتودوکس پر مذهب عقیده لري؟

۵- مسلمانان زیاتره د اروپا په کومو برخو کې استوګنه لري؟

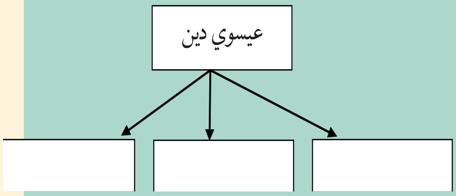

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د اروپا له لیکنې پرته نقشه کاپي او یا انځور کړي، د مذهبونو مروجه ځایونه دې په نښه کړي او د جغرافیې په راتلونکی لوست کې دې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

۱ - ۵ ، د اروپا د اقتصادي جغرافيې په هکله څه پوهېږئ؟

ولې د اروپا اقتصاد پرمختللی دی؟

په اروپا کې پرمختللې کرنه

اروپا د صنعتي لویو سیمو څخه یوه ده او ډیر پرمختللی اقتصاد لري. دا لویه وچه د ځمکې لاندې زیرمې، لکه د ډبرو سکارو او نفت (د شمال په سمندرگي) کې لري. خو دا زیرمې نشي کولای د دې لویې وچې د لویو صنایعو اړتیاوې پوره کړي، نو ځکه د خپلو صنایعو د کار د دوام لپاره د نړۍ د نورو هیوادونو کاني لومړنیو موادوته اړتیا لري او د دې توکو واردوونکې ده. نن ورځ اروپا له نوې پوهنې او تخنیک څخه په ګټې اخستنې سره توانیدلې ده چې لویه صنعتي سیمه و اوسي. د المان، انګلستان او فرانسې د هیوادونو صنعتي توکي ټولې نړۍ ته صادریږي.

کرنه او مالداري:

د اروپا لویې وچې د معتدله آب او هوا او پوره اوربښت د لرلو له امله د کرنې او مالدارۍ د ودې لپاره ښې لارې چارې برابرې کړې دي. کرنه څه ناڅه په ټوله اروپا کې رواج لري او د عصري ماشین الاتو او علمي لاروچارو په کارولوسره ترسره کیږي. سره له دې هم د دې لویې وچې هیوادونه خپل د اړتیا وړ خوراکي توکو $\frac{1}{5}$ برخه برابروي، خو د هالنډ هیواد دخپلو کورنیو اړتیاوو له پوره کولوسره سره یوه اندازه خواړه بهرته هم استوي. په دې هیواد کې کرنه او مالداري په علمي طریقه ترسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي، د لبنیاتو او دغوښو د محصولاتو تولید په کې هم زیات دی او د دې محصولاتو زیاته برخه بهرته لیږي.

په اروپا کې د کرنې او مالدارۍ فعالیتونه

(الف)

(ب)

(ج)

په اروپا کې غوره کرنیزې برخې دادي:

۱- د مدیترانې د سمندرګې شاوخوا سیمې
۲ - د لویدیځې اروپا برخې
۳- د ختیځې اروپا برخې

د اروپا په جنوب کې مدیترانه یي اقلیم د دې سبب شوی چې په دې سیمه کې غلو او دانو، لکه غنمو، جوارو، اوربشو، وریجو او صنعتي نباتاتو، همدارنګه میوو، لکه بادامو، لیمو، زیتونو او انارو کرلو ته زمینه برابره شي او په غرځایونو کې یې د حیواناتو لکه وزو او پسونو روزنه ترسره کیږي.

لویدیځه اروپا طبیعي حاصل خیزه ځمکې لري، چې د کرنې ترڅنګ په کې د حیواناتو روزنې هم ښه پرمختیا کړیده. غوره کرنیزه محصولات یې، غنم، اوربشې، جوار، چغندر او کچالو دي. د بلجیم، هالنډ، جرمني او ډنمارک هیوادونو حیواني فارمونه زیاته اندازه لبنیات، لکه شیدې، کوچ او پنیر تولیدوي او له غوره صادراتي توکو څخه یې شمیرل کیږي. ختیځه اروپا هم طبیعي حاصل خیزې ځمکې لري، او ډیر غوره محصولات یې غنم، اوربشې، جوار او کتان دي. د دې ځمکو زیاته برخه په روسیه کې پرته ده او د غرونو لمنو د حیواناتو د روزنې لپاره ښې لارې چارې برابرې کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوبه هم د اروپايانو لپاره د خوراکي توکو د توليد يوه سرچينه شميرل کيږي، او د کبانو د ښکار صنعت پکې ښه پرمختګ کړی دی. د کبانو نيول د اروپايانو مهمه بوختيا ده. ناروې او ايسلينډ هغه هيوادونه دي چې د هغو اقتصاد د کبانو پر صنعت ولاړ دی، اوپه دې برخه کې په نړۍ کې لومړی مقام لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اروپا کې د کب نيونې شغل

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي، د لاندې موضوعاتو په هکله دې بحث وکړي او پايلې دې يې ټولګيوالوته وړاندې کړي:

١ـ د مديترانې د شاوخوا کرنيزې برخې
٢ـ د لويديځې اروپا کرنيزې برخې
٣ـ د اروپا ختيځې کرنيزې برخې

پوښتنې

١ـ د دريو اروپايي هيوادونو نومونه واخلئ چې د صنعتي توکو صادروونکي دي.
٢ـ د اروپا کرنه ولې پرمختللې ده؟
٣ـ د اروپا د کرنيزو برخو نومونه واخلئ؟
٤ـ کوم اروپايي هيوادونه په نړۍ کې د کب نيولو په صنعت کې لومړی مقام لري؟
٥ـ اروپايان د خپلو صنايعو د دوام لپاره کومو منابعو ته اړتيا لري.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د يوه اروپايي صنعتي هيواد په هکله، چې پرمختللی اقتصاد لري يو مطلب برابر او د جغرافيې په راتلونکي درسي ساعت کې دې ټولګيوالوته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم لوست

د اروپا د کانونو او صنایعو په هکله څه پوهیږئ؟

په شمال سمندرګي کې د نفتو راایستنې عملیه

ولې اروپا د صنعتي اومو توکو واردوونکې ده؟

الف- کانونه:

د اروپا د ځمکې لاندې زیرمې دومره شتمنې نه دي، او دا حالت د اروپایي هیوادونو له خوا د دریمې نړۍ د هیوادونو د استعمار او ښکیلاک یو عامل و. اروپایي هیوادونو پخوا د خپلو اړتیاوو د لرې کولو لپاره د نورو لویو وچو مستعمره کولو ته مخه کوله، او همدارنګه د اروپا د لویې وچې پرمختیا د نورو هیوادونو، له هغې ډلې د آسیایي او افریقایي هیوادونو د زیرمو د لوټولو څخه پرته ناشونې وه.

نفت د اروپا په ځینو برخو کې شته دي، خو د شمال سمندرګي د نفتي زیرمو د کشف څخه دمخه یې اندازه ډېره لږه وه، چې د صنایعو په پراختیا اوپه ځانګړې ډول د نقلیه وسیلو څخه په ډېرې ګټې اخیستنې سره نشي کولای د دې هیوادونو اړتیاوې پوره کړي. د لویدیځې اروپا د هیوادونو ډېره پاملرنه د شمال سمندرګي د نفت او ګاز زیرموته ده. چې اوس د انګلستان او د سیمې د ځینو نورو هیوادونو اړتیاوې تر یوه حده پوره کوي. اروپا د اوسپنې او ډبرو سکرو د کانونو له پلوه شتمنه ده او د انګلستان، روسیې، فرانسې، بلجیم، المان او پولینډ هیوادونه د نوموړو کانونو غوره تولیدوونکي دي.اوسپنه د سویډن له شمالي برخې څخه د بیړیو په وسیله د اروپا صنعتي سیموته وړل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- صنایع:

د اروپا د صنایعو په هکله څه پوهېږئ؟

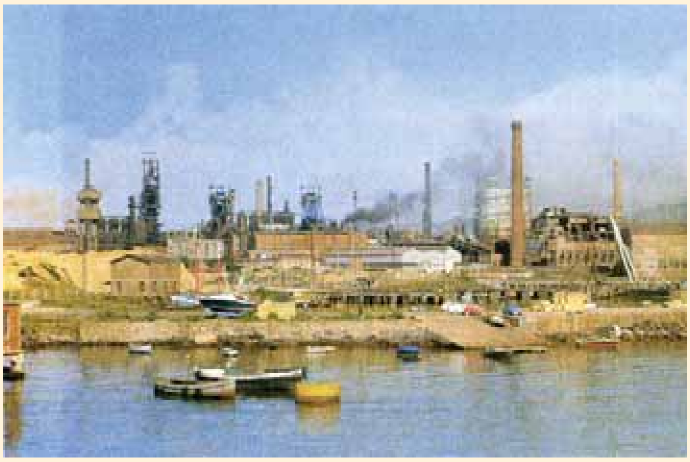

د ایټالیا د پولادو صنایع

۱- لاسي صنایع

له صنعتي انقلاب څخه د مخه د اروپا صنایع لاسي او کارګاهي وې چې کولای شو په ایټالیې کې د ښیښې جوړولو، په اسپانیې کې د چاقوګانو او تورو جوړولو، په سویس کې د ساعت جوړولو، په هالنډ کې د چیني لوښو جوړولو او په ایرلینډ کې د کتاني ټوکرانو د اوبدلو یادونه وکړو.

۲- ماشیني صنایع

اروپا د ډېرو سکرو د زیرمو او د ښه حمل او نقل په درلودلو سره په نړۍ کې لویه صنعتي سیمه ده. د اروپا درنې صنایع او لویې صنعتي کارخانې د کانونو ترڅنګ جوړې شوي دي. همدارنګه د اروپا صنعتي لوی ښارونه او بندرونه هم د سمندرونو او سیندونو په غاړو منځته راغلي دي، ځکه د بندرونو له لیارې د اومو موادو او تولیدي توکو وړل او راوړل ډېر ارزانه سرته رسیږي. د اروپا له مهمو بندرونو څخه یو هم د امستردام د بیړیو چلولو د کانال په غاړه د شمال سمندرګي په ساحل کې د روتردام په نوم بندر دی. او د اروپا بل صنعتي لوی بندر د ایټالیا په هیواد کې د جینوا بندر دی.

د اروپا مهم صنایع د فلزاتو ویلې کول، الکترونیکي سامان آلات د ماشیني وسایلو تولید، بیړۍ جوړول، موټر جوړول او داسې نوري دي.

د سویډن د کاغذ جوړونې صنعت

ج- توریزم:

د اروپا په اقتصاد کې د توریزم صنعت هم د ارزښت وړدی. په اروپا کې توریزم د ډېرو تاریخي او کلتوري مرکزونو، لکه موزیمونو، کلیساوو، پوهنتونونو او د اروپایي هیوادونو د طبیعي ښوسیمو د شته والي له امله له یوه هیواد څخه بل هیواد ته د سفرونو آسانتیاوو په اروپا کې سیاحت اوګرځندوی ته وده ورکړیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروپا جنوبي غاړې د مدیترانې د سمندرګي ترڅنګ چې د لمریزې اروپا په نوم شهرت لري. د اروپا د نورو سیمو وګړي ځان ته رابولي. د الپ غرونه د غروختونکو او د ژمنیو لوبو لپاره له لیرې او نږدې هیوادونو څخه زیات مینه وال لري. د اوبو سپورتونه، په ځینو اروپايي هیوادونوکې د جشنونو مراسم،قصرونه، تاریخي او د معمارۍ هنري آثار د اروپا د توریزم نورې ساحې شمیرل کیږي.

د یادوني وړ ده چې د اروپا زیاتره وګړي، په ځانګړې ډول پرمختللي هیوادونه د سوداګرۍ، بانکدارۍ او داسې نورو کارونو په خدمتونو بوخت دي، او د هغو فیصدي د کرنې او صنایعو په برخه کې لږه ده، چې داپه خپله په اروپا کې د اقتصاد د زیات پرمختګ څرګندوی ده.

د فرانسې د ایفل د برج تصویر

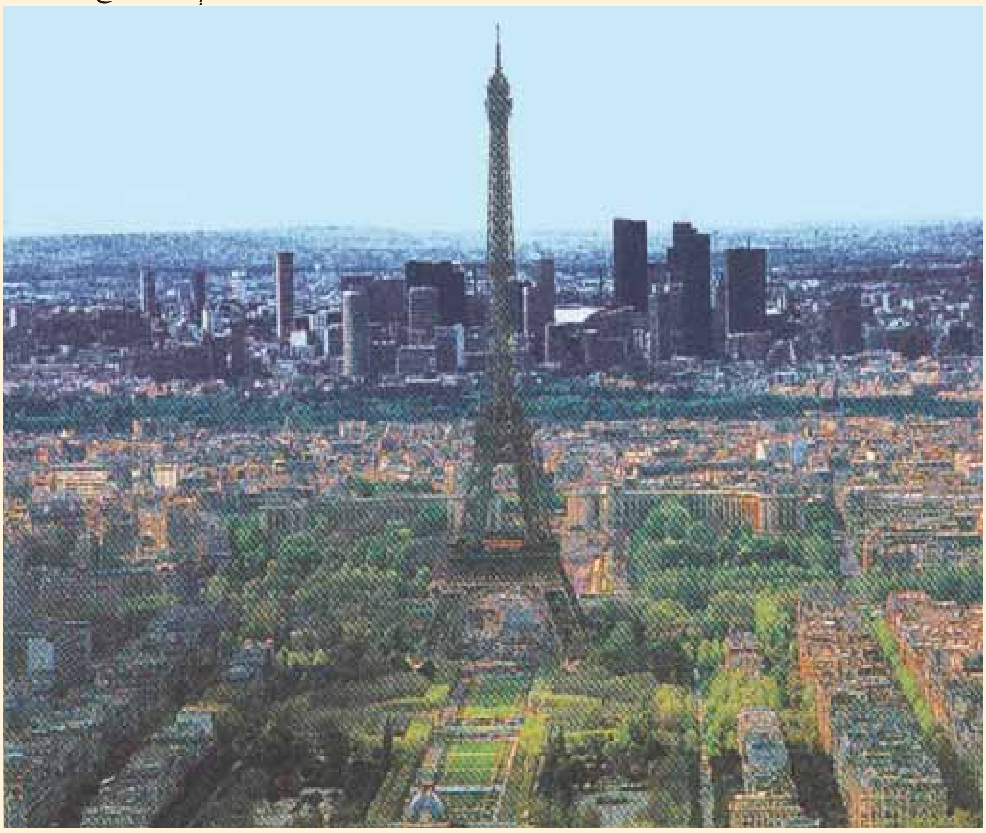

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروپا توریستي ځایونه

الف: د تایمز د سیند په غاړه د بیگ بن د ساعت برج

ب: د الپ په غرو کې سپورتي لوبې

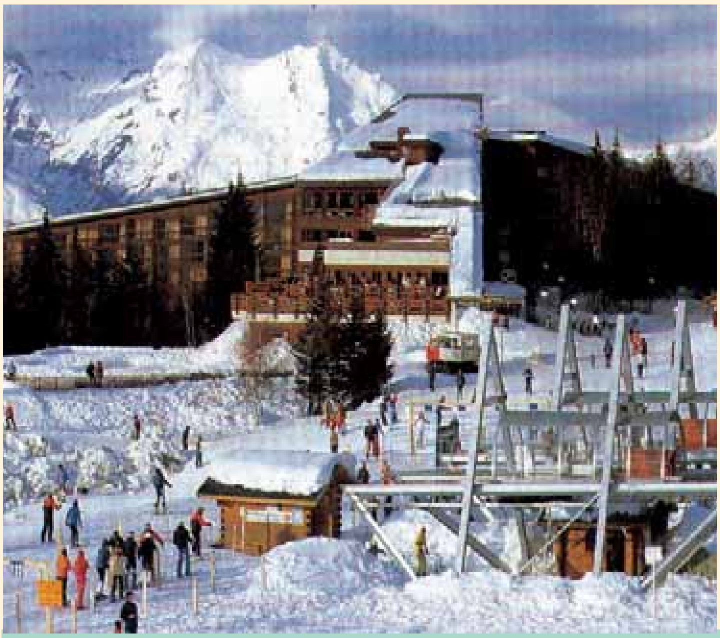

د ټولگي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي او هره ډله دې په لاندې مطلبونو بحث او خبرې اترې وکړي، او د بحث پایله دې ټولگیوالو ته ووایي.

الف: د اروپا کانونه

ب : د اروپا صنایع

ج : د اروپا توریزم

پوښتنې

۱ـ د اروپا د سپکو یا لاسي صنایعو تولیدات کوم دي؟ نومونه یې ووایاست؟

۲ـ د اروپا صنعتي مرکزونه زیاتره چیرې جوړ شوي دي؟ او ولې؟

۳ـ د اروپا درنې صنایع کومې دي؟ لیست یې کړئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

د اروپا له بې لیکنې نقشه رسم یا کاپي کړئ او د اروپا د مهمو صنعتي هیوادونو نومونه په ټاکلو ځایونو کې ولیکئ، او د جغرافیې په راتلونکې لوست کې یې ټولگیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خورلسم لوست

۱ - ۲ ، د اروپا د لویې وچې د ترانسپورت په هکله څه پوهیږئ؟

د اروپا د چټکو کربنو شبکه

پخوا خلکو د مسافرینو او مالونو د وړلو او راوړلو لپاره د ترانسپورت له کوم ډول څخه ګټه اخیستله؟

ترانسپورت Transports:

له یوځای څخه بل ځای ته د سوداګرۍ د مالونو او انسانانو له وړلو او راوړلو څخه عبارت دی، چې دا عمل د ریل، موټر، بیړۍ، الوتکې او پایپ لین په وسیله ترسره کیږي.

وړل او راوړل (حمل و نقل) په بیلابیلو لارو چارو سرته رسیږي چې په لنډ ډول یې مطالعه کوو.

الف- سړک یا لویه لار:

په اروپا کې د ښو سړکونو او لویولارو جوړول په لومړي پړاو کې د نظامي او سوداګریزو اړتیاوو د پوره کولو لپاره منځته راغلل. د روم امپراتورۍ خپلو لښکرو د چټک حرکت او لیږدونې لپاره د سړکونو لومړني جوړوونکې وه. ناپلیون او هیټلر هم د همدغې موخې لپاره سړکونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ کړل. په ورستیو کلونو کې د زیاتو موټرونو تولید هم د سړکونو د جوړونې سبب شو. اوس کولای شو د هالنډ په شمال کې له امستردام څخه تر جنوب د ایټالیې پورې د لویو نښلوونکو سړکونو له لیارې لاړشو. له غرنیو سیمو څخه د تیریدو لپاره تونلونه جوړ شوي دي، چې ډیر مهم تونل یې د مونټ بلان (Month Blaine Tuneles) په نوم دی، چې ۱۲ کیلومتره اوږد والی لري او فرانسه او ایټالیه سره نښلوي. د دوهمې نړیوالې جګړې څخه وروسته د ګړندیو موټرو شمیر مخ په زیاتیدو دی لکه، د بیلګې په توګه په سویډن کې د هرو څلورو تنو لپاره یو موټر شته دی، خو د ختیځې اروپا په هیوادونو کې د ګړندیو موټرو شمیر ډیر لږ دی. د ډنمارک او هالنډ په هیوادونو کې د بایسکلونو لپاره هم ځانګړې لارې جوړې شوې دي.

ب- د اوسپنې لارې:

د اوسپنو د لارو (د ریل کرښې) جوړونه له اروپا څخه پیل شوې ده. په ۱۸۰۴ م کال کې لومړنی د براس لکوموتیف د انګلستان په ویلز کې د موټرونو او مسافرینو د وړلو لپاره پکار واچول شو.

لومړنۍ د اوسپنو لاره په ۱۸۲۵ م کال کې د ستوکټن (Stockton) او درلینګتون (Darlington) د ښارونو ترمنځ د عمومي وړلو او راوړلو لپاره جوړه شوه او بیا ورو ورو د اوسپنې کرښې په اروپا کې پراختیا موندله. اوس دا لویه وچه له نړۍ د ګڼه ګوڼې څخه ډکې لارې لري. د اروپا د چټکو ریلونو کرښې د ډیرو چټکو او هوسا ریلونو څخه ګټه اخلي. دا کرښې د اروپا لوی ښارونه سره نښلوي. نن ورځ د اوسپنو لارو د اروپا په دننه کې د مسافرینو او مالونو په وړلو او راوړلو کې مهم رول لوبوي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو کې تنظیم شي، او هره ډله دې د لویې لارې یا سړک او د ریل کرښو په هکله له یوبل سره سلامشوره وکړي او پایلې دې د ډلې د استازي په وسیله خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ ترانسپورت تعریف کړئ؟
۲ـ ولې رومیانو د سړکونو پراختیا ته ځانګړې پاملرنه درلوده؟
۳ـ لومړی څل ریل چیرې او د کومې موخې لپاره په کار واچول شو؟
٤ـ د اوسپنو لومړنۍ کرښې د اروپاکوم ښارونه سره نښلولي وو؟
٥ـ د اوسپنو له کرښو څخه زیاتره د کومو موخو لپاره ګټه اخیستل کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا د لویې وچې په اقتصادي پرمختګ کې داوسپنو د کرښو د رول په هکله مطلب ولیکئ او خپلو ټولګیوالوته یې وړاندې کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست
هوايي کرښې:

د اروپا هوايي ډګر

آيا پوهېږئ چې د انرژۍ له پلوه په نړۍ کې د ډېر لګښت لرونکی ترانسپورټ کوم دی؟

په ۱۸ م پيړۍ کې په فرانسه کې هواته د لومړني بالون په الوتلو سره د هوايي چلند تاريخ پيل شو. په ۱۹۱۹ م کال کې د سوداګرۍ لومړنۍ هوايي کرښه په هالنډ کې منځته راغله. هوايي کرښې د اروپا لوی ښارونه او بهرني هيوادونه سره نښلوي او د مسافرينو او دهغوی د سوداګرۍ شيانو د وړلو لپاره چې درانه نه وي او ارزښت يې زيات وي، ګټه اخيستل کيږي.

د اوبو لارې:

آيا پوهېږئ چې په نړۍ کې ډېره ارزانه ترانسپورټي لار کومه ده؟
د لرغونو زمانو څخه د اوبو لارې د شيانو او مسافرينو په وړلو او راوړلو کې ارزښت لري. د اروپا دانيوب او راين سيندونو د تاريخ په اوږدو کې په وړلو او راوړلو کې غوره رول لوبولی دی. د راين له سيند څخه روميانو ګټه اخيستله او د سيندونو خوله (مصب) به يې کنترولوله. د راين او دانيوب له سيندونو څخه په نړيواله توګه ګټه اخيستل کيږي. د دانيوب سيند ډېر اوږد او زيات هيوادونه سره نښلوي. د اروپا د کرنيزو هيوادونو څخه تيريږي او په توره بحيره کې تويږي. د راين سيند د اروپا په صنعتي سيمو کې زيات ارزښت لري. د هالنډ د روتردام لوی بندر د نړۍ له بل هر سيندي او سمندري بندر څخه زيات مالونه ليږدوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آلمان د برمن په بندر کې د مالونو ورلو او راوړلو فعالیت

د اروپا زیاتره سیندونه، لکه د آلمان الب او اودر، د فرانسې د سن او لوار د سیندونو په څیر د کانالونو په وسیله سره نښلول شوي دي. دا سیندونه په اروپا کې د اوسپنې دلارې له پراختیا د مخه نښلول شويدي. د انګلستان په هیوادکې هم کانالونه شته چې اوس خپل پخوانی ارزښت نلري. اوس کولای شو د هم دې کانالونو اوسیندونو په وسیله له شمال سمندرګي څخه د مدیترانې د سمندرګي په غاړه د مارسې بندر ته سفر وکړو. د اروپا سواحل چې ځینې د بېړیو چلولو لپاره برابر دي د لویو سوداګریزو بندرونو د منځته راتګ سبب شوي او ډېره ارزانه ترانسپورتي لاره ګڼل کیږي. د اروپا څه ناڅه ټول ښارونه له مادرید څخه پرته نور ټول د سیندونو، سمندرګیو او د اتلانتیک د سمندر په غاړو جوړ شوي دي. همدارنګه د پایپ لین له حمل و نقل څخه د نفتو، ګازو او اوبو د وړلو لپاره په پراخه اندازه ګټه اخیستل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو کې وویشل شي او هره ډله دې دلاندې پوښتنو په هکله بحث وکړي او دهغو پایلې دې د ډلې استازي ټولګي والوته وړاندې کړي.

١ـ له هوایي ترانسپورت څخه زیاتره د کومو موخو لپاره ګټه اخیستل کیږي او ولې؟
٢ـ د اوبو ترانسپورت په کوم دلیل د نړۍ ډېره ارزانه ترانسپورتي لار ده؟
٣ـ له پایپ لین څخه زیاتره د کومو اهدافو لپاره ګټه اخیستل کیږي؟

پوښتنې

١ـ د نړۍ د سوداګرۍ لومړنۍ هوایي کرښې په کوم هیوادکې په فعالیت پیل وکړ؟
٢ـ له هوایي کرښو څخه زیاتره د کومو شیانو د وړلو لپاره ګټه اخیستل کیږي؟
٣ـ ډیر لرغونی ترانسپورت کوم یو دی؟
٤ـ د اروپا د بېړۍ چلولو ډیر اوږد سیند کوم یو دی؟
٥ـ د اروپا د سوداګرۍ ډیر لوی سیند او سمندري بندر کوم دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د اروپا د اوبو د لارو د پراخوالي د لاملونو تر سرلیک لاندې یو مطلب ولیکئ او ټولګیوالوته یې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اروپا د څېرکي لنډيز

ــ اروپا د نړۍ يوه کوچنۍ لويه وچه ده، چې د نړۍ په شمالي معتدله سيمه کې پرته ده.

ــ د اروپا غرونه په دوه برخو ويشل شوي، چې زاړه او ريژيدلي غرونه يې په شمال کې او ځوان او لوړ غرونه يې په جنوب کې پراته دي.

ــ د اروپا لويه وچه ډېر شمير سيندونه لري او زياتره يې د بيړيو چلولو وړ دي.

ــ د اروپا د لويې وچې د ټولو جهيلونو اوبه تقريبا خوږې او د سيندونو سرچينې جوړوي.

ــ د اروپا د لويې وچې لويې او مهم سمندرگی مديترانه دی، چې د دريو لويو وچو آسيا، اروپا او افريقا ترمنځ پروت دی.

ــ د اروپايي هيوادونو د صنعتي پرمختگ يو علت هم د بيړيو چلولو د زياتو خليجونو شتوالی او سمندري موقعيت دی.

ــ اروپا يوازينۍ لويه وچه ده چې په هغې کې وچ او تاوده بيابانونه او دښتې نشته.

ــ اروپا له سياسي پلوه د ٤٤ هيوادونو څخه جوړه شوې، او د ځينو هيوادونو ترمنځ سياسي، فرهنگي، اقتصادي او نورې گډې اړيکې د يوه قرار داد پر بنسټ، چې د اروپا اتحاديه يې بولي، ترسره کيږي.

ــ د اروپا لويه وچه د لږ پراخوالي سره سره د نړۍ گڼ ميشته لويه وچه يا براعظم دی.

ــ د اروپا د وگړو زياتره برخه سپين پوټکي تشکيلوي.

ــ د اروپا د خلکو ژبه د ژبنۍ ريښې پربنسټ په دريو ډلو: لاتين، جرمني او سلاو ويشل شويده.

ــ د اروپا زياتره وگړي د عيسوي دين پيروان دي چې په دريو مذهبونو کاتوليک، پروتستانت او ارتودوکس ويشل شوي دي.

ــ اروپا د نړۍ له لويو صنعتي سيمو څخه يوه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ داروپا لویه وچه د ځمکې لاندې زیرمو، لکه د ډبروسکرو او نفتو (په شمال سمندرگي کې) لرونکې ده.

ـ د اروپا زیاتره صنایع، صنعتي لوی ښارونه او بندرونه د سیندونو او سمندرونو پر غاړو منځته راغلي دي.

ـ په اروپا کې د توریزم صنعت، د طبیعي، تاریخي،فرهنگي او نورو ساحو د شتوالي له امله ښه پرمختللی دی.

ـ د اروپا لویه وچه د نړۍ له گڼې گوڼې ډکې د اوسپنو کرښې لري.

ـ هوایي کرښې د انرژۍ د لگښت له پلوه د زیات لگښت لرونکي ترانسپورت یو ډول دی.

ـ د اوبو لارې په اروپا کې ډیرې ارزانه ترانسپورتي لارې گڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه ګڼه جدول: د اورپایي هېوادونو جغرافیایي ځانګړتیاوي (د مطالعې لپاره)

ګڼه	هېوادونه	عمومیات				په ۲۰۰۱ م . کال کې په مختلفو برخو کې د نفوسو د بوختیا فیصدي		
		پلازمېنه	پرخوالی په کیلو متر مربع سره	په ۲۰۰٦ م کال کې د نفوسو شمېر	په یو کیلو متر مربع کې د نفوسو شمېر	کرنه	صنعت	خدمتونه
۱	البانیا	تیرانا	۲۸,۷۴۸	۳,۵۸۱,۶۵۵	۱۲۵	۵۴,۷	۲۳,۱	۲۲,۲
۲	بلجیم	بروکسل	۳۳,۰۰۰	۱۰,۳۷۹,۰۶۷	۳۱۵	۲,۶	۲۷,۲	۷۰,۳
۳	بوسني- هرزګوین	سارایوو	۵۱,۱۲۹	۴,۴۹۸,۹۷۶	۸۸	۱۱,۷	۴۷,۵	۴۰,۸
۴	بلغاریا	صوفیا	۱۱۰,۹۱۲	۷,۳۸۵,۳۶۷	۶۷	۲۵,۷	۳۰,۸	۴۳,۵
۵	دنمارك	کوپن هاګن	۴۳,۰۹۴	۵,۴۵۰,۶۶۱	۱۲۶	۳,۶	۲۶,۸	۶۹,۶
۶	آلمان	برلین	۳۵۷,۰۲۲	۸۲,۴۲۲,۲۹۹	۲۳۱	۲,۶	۳۴,۶	۶۲,۹
۷	استوني	تالین	۴۵,۱۰۰	۱,۳۲۴,۳۳۳	۲۹	۹,۰	۳۱,۷	۵۹,۳
۸	فنلند	هلسنکي	۳۳۸,۱۴۵	۵,۲۳۱,۳۷۲	۱۵	۶,۱	۲۷,۵	۶۶,۴
۹	فرانسه	پاریس	۵۵۰,۱۰۰	۶۰,۸۷۶,۱۳۶	۱۱۱	۱,۵	۲۵,۱	۷۳,۴
۱۰	یونان	اتن	۱۳۱,۹۹۰	۱۰,۶۸۸,۰۵۸	۸۱	۱۷,۵	۲۲,۵	۵۹,۹
۱۱	هنګري	بوداپست	۹۳,۰۳۲	۹,۹۸۱,۳۳۴	۱۰۷	۶,۸	۳۴,۴	۵۸,۸
۱۲	ایرلند	دوبلین	۷۰,۲۸۴	۴,۰۶۲,۲۳۵	۵۸	۸,۵	۳۰,۰	۶۱,۵
۱۳	ایسلند	ریکجاویک	۱۰۳,۰۰۰	۲۹۹,۳۸۸	۳	۸,۶	۲۵,۲	۶۶,۲
۱۴	ایتالیا	روم	۳۰۱,۲۶۸	۵۸,۱۳۳,۵۰۹	۱۹۳	۵,۶	۳۲,۱	۶۲,۳
۱۵	کرواتي	زاګرب	۵۶,۵۳۸	۴,۴۹۴,۷۴۹	۷۹	۱۶,۴	۳۰,۹	۵۲,۶
۱۶	لاتویا	ریګا	۶۴,۶۰۰	۲,۲۷۴,۷۳۵	۳۵	۱۵,۵	۲۶,۴	۵۸,۱
۱۷	لیتواني	ویلنیوس	۶۵,۲۰۰	۳,۵۸۵,۹۰۶	۵۵	۲۰,۲	۳۶,۴	۴۳,۵
۱۸	لوکزامبورګ	لوکزامبورګ	۲,۵۸۶	۴۷۴,۴۱۳	۱۸۳	۳,۰	۲۸,۰	۶۹
۱۹	مقدونیه	سکوپیه	۲۵,۷۱۳	۲,۰۵۰,۵۵۴	۸۰	۲۱,۸	۴۰,۴	۳۷,۸
۲۰	مالتا	والیتا	۳۱۶	۴۰۰,۲۱۴	۱,۲۶۷	۲,۰	۲۶,۰	۷۲,۰
۲۱	مولداوي	کیشي نف	۳۳,۷۰۰	۴,۴۶۶,۷۰۶	۱۳۳	۴۵,۷	۱۴,۶	۳۹,۷
۲۲	مونتینګرو	پدګوریکا	۱۳,۸۱۲	۶۳۰,۵۴۸	۴۶	۲,۰	۳۰,۰	۶۸,۰
۲۳	هالند	امستردام	۴۱,۵۲۶	۱۶,۴۹۱,۴۶۱	۳۹۷	۳,۲	۲۲,۰	۷۴,۸
۲۴	ناروي	اوسلو	۳۲۳,۸۷۷	۴,۶۱۰,۸۲۰	۱۴	۴,۱	۲۱,۸	۷۴,۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼه	هېوادونه	عمومیات				په ۲۰۰۱ م. کال کې په مختلفو برخوکې د نفوسو د بوختیا فیصدي		
		پلازمېنه	پرخوالی په کیلو متر مربع سره	په ۲۰۰٦ م کال کې د نفوسو شمېر	په یو کیلو متر مربع کې د نفوسو تراکم	کرنه	صنعت	خدمتونه
۲۵	اوکراین	کیف	۶۰۳,۷۰۰	۴۶,۷۱۰,۸۱۶	۷۷	۲۶,۱	۲۷,۴	۴۶,۵
۲۶	اتریش	ویانا	۸۳,۸۵۹	۸,۱۹۲,۸۱۸	۹۸	۶,۴	۳۱,۳	۶۲,۳
۲۷	پولند	وارسا	۳۲۳,۲۵۰	۳۸,۵۳۶,۸۶۹	۱۱۹	۱۹,۰	۳۱,۷	۴۹,۳
۲۸	پرتګال	لزبون	۹۱,۹۸۲	۱۰,۶۰۵,۸۱۷	۱۱۵	۱۲,۳	۳۵,۲	۵۲,۵
۲۹	رومانیه	بوخارست	۲۳۸,۳۹۱	۲۲,۳۰۳,۵۵۲	۹۴	۴۱,۷	۲۸,۱	۳۰,۲
۳۰	روسیه	مسکو	۱۷,۰۷۵,۴۰۰	۱۴۲,۸۹۳,۵۴۰	۸	۱۱,۶	۲۹,۶	۵۸,۸
۳۱	صربیا	بلګراد	۸۸,۳۶۱	۹,۳۹۴,۴۱۱	۱۰۶	۲۹,۷	۳۲,۹	۳۷,۴
۳۲	سلووینیا	لیوبلیانا	۲۰,۲۵۶	۲,۰۱۰,۳۴۷	۹۹	۱۱,۰	۳۷,۶	۵۱,۴
۳۳	سلواک	براتیسلاوا	۴۹,۰۱۲	۵,۴۳۹,۴۴۸	۱۱۱	۷,۶	۳۸,۰	۵۴,۴
۳۴	اسپانیا	مادرید	۵۰۵,۹۹۲	۴۰,۳۹۷,۸۴۲	۸۰	۶,۹	۳۰,۹	۶۲,۲
۳۵	چک	پراګ	۷۸,۸۶۴	۱۰,۲۳۵,۴۵۵	۱۳۰	۵,۱	۳۹,۱	۵۵,۹
۳۶	بریتانیا	لندن	۲۴۴,۱۰۱	۶۰,۶۰۹,۱۵۳	۲۴۸	۱,۶	۲۵,۴	۷۳,۱
۳۷	سپینه روسیه	مینسک	۲۰۷,۶۰۰	۱۰,۲۹۳,۰۱۱	۵۰	۱۹,۷	۴۰,۶	۳۹,۷
۳۸	سویدن	ستکهلم	۴۴۹,۹۶۴	۹,۰۱۶,۵۹۶	۲۰	۲,۶	۲۵,۵	۷۱,۹
۳۹	سویس	برن	۴۱,۲۸۴	۷,۵۲۳,۹۳۴	۱۸۲	۴,۶	۲۶,۷	۶۸,۷
۴۰	سان مرینو	سان مرینو	۶۱	۳۰۲۰۰	۴۶۷,۲			
۴۱	اندورا	اندورا لاولا	۴۵۳	۶۹۸۶۵	۱۵۴			
۴۲	موناکو	موناکو	۱,۹۵	۳۲۸۰۰	۱۶۱,۳			
۴۳	لختن شبتن	وادوز	۱۶۰	۳۵۱۰۰	۲۱۲,۹			
۴۴	واتیکان	واتیکان سیتي	۰,۴۴	۹۲۰	۲۰۴			
۴۵	آذربایجان	باکو	۸۶۶۰۰	۸۴۷۴۰۰	۹۴,۵			
۴۶	ارمنستان	ایروان	۲۹۸۰۰	۲۹۷۶۰۰۰	۱۱۱,۹			
۴۷	ګرجستان	تفلیس	۶۹۷۰۰	۴۴۷۴۰۰۰	۷۱,۶			

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

د امریکا براعظم

په دې څپرکي کې لولو:

۱، ۲ موقعیت
د امریکا لویه وچه
الف ـ د امریکا د لویې وچې څلورخواوې او ویش
ب ـ د امریکا کشف
۲، ۲ـ طبیعي جغرافیه
الف ـ غرونه
ب ـ سیندونه
ج ـ جهیلونه
د ـ سمندرگي (بحیرې)
هـ ـ خلیجونه
و ـ اقلیم
۳، ۲ ـ سیاسي جغرافیه
٤، ۲ ـ بشري جغرافیه
٥، ۲ ـ اقتصادي جغرافیه
٦، ۲ ـ مواصلاتي جغرافیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم څپرکي موخې

ګرانو زده کوونکو! د دې څپرکي له لاندنیو علمي موخو (هدفونو) سره آشنا شئ:

ـ د امریکا لویه وچه له جغرافیایي موقعیت سره.
ـ د امریکا د لویه وچه د مهمو لوړو، ژورو (غرونو، سیندونو، سمندرګیو، جهیلونو، خلیجونو) سره.
ـ د امریکا د لویه وچه له اقلیم سره.
ـ د امریکا د لویه وچه له سیاسي جغرافیې سره.
ـ د امریکا د لویه وچه له اقتصادي جغرافیې سره (کرنه، صنعت، سوداګرۍ او حمل و نقل).

ـ زده کوونکي دې د دې څپرکي په لوستلو سره لاندې مهارتونه حاصل کړي:

ـ د نقشې پر مخ د امریکا د لویې وچې موقعیت معلومول.
ـ د نقشې پر مخ د مهمو غرونو، سیندونو، سمندرګیو او جهیلونو معلومول.
ـ د نقشې پر مخ د امریکا د لویې وچې د هیوادونو معلومول.
ـ د انسانانو په ژوندکې د حمل و نقل د ارزښت نتیجې توضیح کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

د امریکا د لویې وچې د جغرافیایي موقعیت په هکله څه پوهیږئ؟

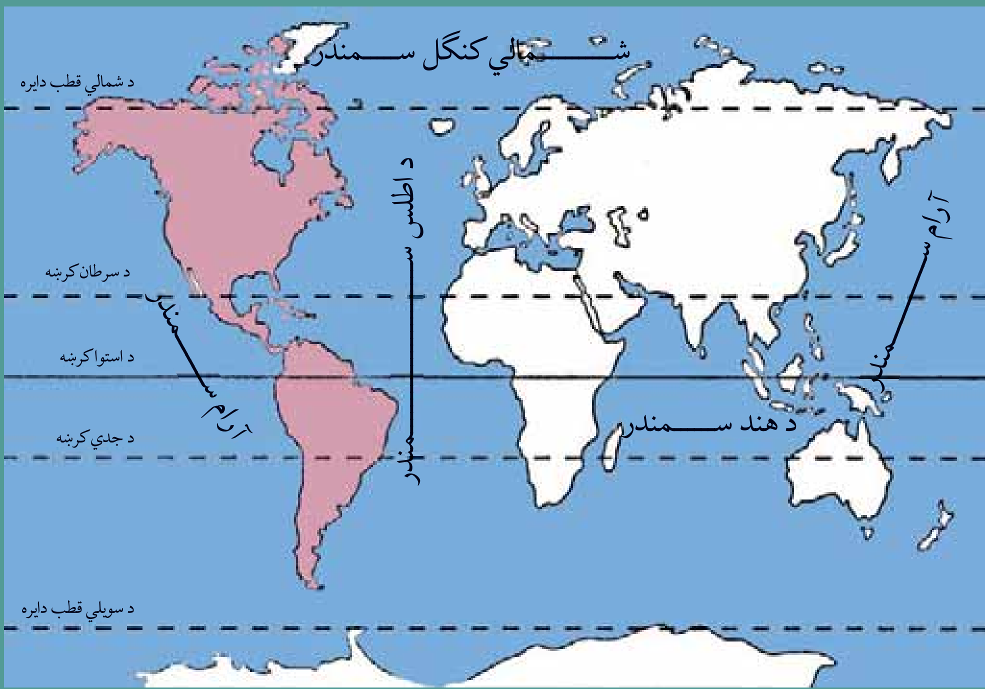

د امریکا لویه وچه د نړۍ په نقشه کې

د امریکا له لویې وچې څخه کوم سمندرونه چاپیر شوي دي؟

۲-۱ موقعیت:

الف: څلور خواوې: د امریکا لویه وچه د ۳۰ درجو او ۱۷۰ درجو لویدیځو طول البلدونو او د ۸٤ درجو شمالي عرض البلد او د ۵۵ درجو جنوبي عرض البلد ترمنځ موقعیت لري.

دا لویه وچه د شمال لخوا په شمالي کنګل سمندر، د جنوب لخوا د Derik دریک په ابناء (چې د انترکتیکا او د امریکا ترمنځ بیلوونکې پوله ده: په ختیځ کې د اطلس په سمندر چې د اروپا او افریقا لویې وچې یې د امریکا د لویې وچې څخه بیلې کړي او په لویدیځ کې د آرام سمندر (بحرالکاهل) او د بیرنګ د آبناء سره چې د ۸۵ کیلومترو په واټن الاسکا د روسیې څخه بیلوي نښتې ده.

پرخوالی (مساحت) یې ۴۲,۳ میلیون کیلومتر مربع ته رسیږي.

د امریکا د لویې وچې ډیره لیرې شمالي نقطه شمالي قطب او جنوبي ډیره لیرې نقطه یې د کپ هارن -Cape Horn دماغه ده. اوږدوالی یې له شمال څخه جنوب ته ۱۵۰۰۰ کیلومتره دی. او سوربې له ختیځ څخه لویدیځ ته په مختلفو برخو کې سره توپیر لري.

د امریکا د لویې وچې ویش:

د امریکا لویه وچه له شمال څخه جنوب لورته په دریو برخو ویشل شویده چې د شمالي امریکا، منځنۍ امریکا او جنوبي امریکا څخه عبارت دي. د امریکا لویه وچه له شمال څخه جنوب لورته اوږده پرته ده. په شمالي امریکا کې دوه هیوادونه کانادا او متحده ایالتونه موقعیت لرى، چې د شمالي قطب څخه د مکسیکو ترهیواد پورې غزیدلې ده. منځنۍ امریکا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمالي امریکا او جنوبي امریکا ترمنځ پرته ده، منځنۍ امریکا د شمال لخوا متحده ایالاتو سره او په جنوب کې د جنوبي امریکا سره ګډه پوله لري او د پانامې کانال د کارابین سمندرګی د آرام سمندرسره نښلوي او منځنۍ امریکا د جنوبي امریکا څخه بېلوي. جنوبي امریکا په جنوبي نیمه کره کې د شمالي عرض البلد د ۱۲ درجو څخه د جنوبي عرض البلد تر ۵۵ درجو پورې موقیعت لري. اوپه شمالي نیمه کره کې یې ډېره لږه برخه پرته ده. جنوبي امریکا د منځنۍ امریکا په جنوب کې د مثلث په بڼه موقیعت لري، چې راس یې د دریک (Derik) ابنا په لوري او قاعده یې د کارابین په سمندرګي او په منځنۍ امریکا کې موقیعت لري.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او د ورکړ شوې نقشې څخه په ګټه اخیستنې سره دې د امریکا د لوېې وچې موقعیت د طول البلدونو او عرض البلدونو پر بنسټ وټاکي او تمرین کړي.

پوښتنې

لاندې جملې بشپړې کړئ

۱ـ د امریکا لویه وچه .... کیلومتره مربع پراخوالی لري؟

۲ـ د .... ابناء جنوبي امریکا د انتارکتیکا د لوېې وچې څخه بیلوي؟

۳ـ د امریکا د لوېې وچې او د اسیا د لوېې وچې ترمنځ .... بیلوونکي حد تشکیلوي.

٤ـ د امریکا او اروپا د لوېې وچې ترمنځ .... بیلونکی سرحد تشکیلوي.

د امریکا سیاسي نقشه

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د ورکړشوې نقشې له مخې د شمالي، منځنۍ او جنوبي امریکا د هیوادونو نومونه بیل بیل لیست کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې، په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اولسم لوست

ب- د امريکا د لويې وچې د کشف په هکله څه پوهيږئ؟

د کرستف کولمب انځور

آيا د امريکا د کشف کوونکي د نوم سره آشنايي لرئ؟

کرستف کولمب ايتالوي بيړۍ چلوونکي ته د ځمکې د کرويت په هکله د مسلمانانو د ليکنو پربنسټ په ۱۴۹۲ م کال کې د اسپانيې د پاچا لخوا دنده ورکړل شوه چې، د لويديځ پرلور، هندوستان ته سفر وکړي او کومه شتمني چې هلته وه لاس ته راوړي. خو کولمب خپل سفر پيل کړ هغه ځای ته ورسيد چې هغه يې د غرب الهند په نامه ياد کړ، او لومړنۍ سيمه چې هلته پلی شو هغه يې د سان سالوا دور (مقدس نجات ورکونکي) په نامه ياده کړه (چې د بهاما د ټاپوګانو له ډلې څخه وه). کولمب فکر کاوه چې آسيا او هند ته رسيدلي دی او خپلو ملګروته يې هدايت ورکړ چې د ټاپوګانو په پلټنه پيل وکړي. کلمب درې ځلې نورهم د امريکا نوی وچې ته سفر وکړ.

د کلمب څخه وروسته بل بيړۍ چلوونکي د امريکو سپوچي په نوم د کولمبس لارې ته دوام ورکړ او د جنوبي عرض البلد تر ۵۲ درجو پورې د برازيل د هيواد غاړوته نږدې پرمخ ولاړ. دې بيړۍ چلوونکي د خپل سفر په هکله يوه مقاله وليکله او هغه يې خپره کړه، وروسته بيا په ۱۵۰۲ م کې يوه جغرافيه پوه يو کتاب وليکه او په هغه کې يې د امريکو سپو چې مقالې ته د خپل اثر په سريزه کې ځای ورکړ او چاپ يې کړ. په ۱۵۰۷ م کال کې نوموړی کتاب په لاتيني ژبه وژباړل شو، چې په سريزه کې يې يوه جغرافيه پوه وړانديز وکړ چې د وچې دا ټوټه دې، د هغه د کشف کوونکي په نوم امريکا ونومول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لومړيو کې د امريکا نوم د استواد کرښې د جنوب برخې ته استعماليده، چې کولمبس هغه ځای ته سفر نه وکړی، خو وروسته يې شمالي برخه هم په برکې ونيوه او په جغرافيه کې لومړی ځل ګردهارد مرکاتور په ۱۵۳۸ م کال کې په خپله مشهوره نقشه کې د امريکا نوم ټولې لويديځې نيمې کرې ته استعمال کړ. له هغه وخت څخه يې وروسته تر ننه پورې دا نوې لويه وچه د امريکو په نوم، د امريکا لويه وچه نومولې ده.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په ډلو وويشل شي او لاندې پوښتنو ته دې ځواب ورکړي.

۱ـ کولمب ولې د هند د سفر لپاره د اروپا لويديځه لاره غوره کړه؟

۲ـ مسلمانو جغرافيه پوهانو د امريکا په کشف کولو کې څه رول درلود؟

۳ـ جغرافيه پوهانو ولې دا نوې لويه وچه د امريکا په نوم ونوموله؟

پوښتنې

۱ـ امريکا ته د کرستف کولمب د سفر موخه څه وه؟

۲ـ د امريکو سپوچي په خپل سمندري سفر کې کوم ځای کشف کړ؟

۳ـ لومړی ځل کوم جغرافيه پوه نوموړې نوې لويه وچه د امريکا په نوم ونوموله؟

٤ـ په لومړيو کې د امريکا کلمه د امريکا د لويې وچې کومې برخې ته استعماليده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د امريکو د سفر لوری د نقشې له مخې رسم کړئ، او څرګنده کړئ چې هغه کوم لوی کار ترسره کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست

۲،۲ طبیعي جغرافیه

راکي غرونه

دراتلونکي مخ نقشه په غور وګورئ او وواياست چې غرونه د لويې وچې په کومه برخه کې موقعيت لري؟

الف ـ دامریکا د لویې وچې دغرونو په هکله څه پوهیږئ؟

۱ ـ پخواني ټيټ زاړه غرونه

د اپالاش غرونه (Appalachian)

دشمالي امریکا د متحده ایالتونو په ختیځه برخه کې ټيټ غرونه شته ، چې د جیولوژۍ په لومړۍ دورې پورې اړه لري، د وخت په تیریدلو سره یې لوړوالی لږ شوی اوپه اوسني وخت کې د ګردو لوړوځوکو، څوړلرونکو لمنو او پراخو وادیو لرونکي دي. دا غرونه د شمال له ختیځ څخه د جنوب لویدیځ په لور د ۱۵۰۰ کیلومترو په اوږدوالي غزیدلي دي او لوړه څوکه یې بلک دام Black Dame ده چې ۲۰٤٤ متره لوړوالی لري.

۲ ـ لوړ او ځوان غرونه

د راکي Rocky یا روشوز غرونه:

د آرام سمندر د غاړې په اوږدوکې له شمال څخه جنوب ته غزیدلي دي او د جیولوژۍ په دریمې دورې پورې اړه لري. دا غرونه ځوان او ډیر لوړ دي، چې په ځینو سیمو کې یې لوړوالی ۶۰۰۰ متروته هم رسیږي، لوړه څوکه یې مک کینلی Mickinley په الاسکاکې ۶۱۹۳ متره لوړوالی

لري. د نوموړي غره په شمالي او جنوبي برخو کې فعال او غلي شوي اور غورځونې (آتشفشان) شته دي چې درنې زلزلې هم په هغو کې ژر، ژر رامنځ ته کیږي. لکه چې دارنگه په ۱۹٦٤ م کال کې د شلمې پیړۍ لویه زلزله په الاسکا کې منځته راغله. د اپالاش او راکي غرونو د لړیو ترمنځ هوارې ځمکې او پراخې جلگې شته.

د شمالي امریکا د لویې وچې طبیعي نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انديز غرونه (Andes)

د انديز غرونه د دې سيمې د اصلي اوسيدونکو په ژبه د شاتو د غرونو معنا لري. د غرونو دا لړۍ په جنوبي امريکا کې د آرام سمندر د غاړې په اوږدوکې له شمال څخه د جنوب لورته ۸۰۰۰ کيلومترو په اوږدوالي غزيدلې ده او لوړه څوکه يې اکانکاګوا Aconcagua په ارجنتاين کې ۶۹۶۰ متره لوړه ده. د دې ځوانو غرونو د جوړښت په پروسه کې اورغورځونې، عمودي حرکتونه او ورانوونکې زلزلې لاتر اوسه هم دوام لري. لکه چې دارنګه په ۱۹۶۰ م کال کې د انديز د غرونو په جنوبي برخه کې ډېره درنه زلزله وشوه چې د چيلي زلزلې په نامه يادېږي. د دې زلزلې په پايله کې غلي شوي اتشفشان هم په فعاليت پيل وکړ، د ساحلي وچې ځينې برخې تر اوبو لاندې شوې، د سمندر په ځينو برخو کې ټاپوګان د اوبو څخه بهر شول، او نوی ټاپوګان يې جوړ کړل.

د جنوبي امريکا د لويې وچې طبيعي نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، او په مشوره دې دوه لاندني تصویرونه په غور سره وګوري، د راکي د ځوانو غرونو او د اپلاش د زړو غرونو ترمنځ ورته والی او توپیرونه دې په ګډه مشورې سره ولیکي او ټولګي والوته دې یې وړاندې کړي.

د اپلاش غرونه

راکي غرونه

پوښتنې

د سمو پوښتنو لپاره د (س) توری او د ناسمو پوښتنو لپاره د (ن) توری ولیکئ.

۱ـ د اپلاش غرونه د جیولوجي د لومړي دوران د غرونو له ډلې څخه دی (   )

۲ـ د راکي د غرونو لړۍ د شمال ختیځ څخه د جنوب لویدیځ لور ته پرته ده (   )

لاندې جملې بشپړې کړئ.

۱ـ د امریکا د لویې وچې ډیر لوړ غرونه .... دي.

۲ـ د راکي د غرونو ډیره لوړه څوکه د .... په نوم په .... کې موقعیت لري.

۳ـ د انديز د غرونو ډيره لوړه څوكه د .... په نوم په .... كې موقعيت لري.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د امریکا د لیکنې پرته نقشه رسم یا کاپي کړئ او د غرونو نومونه یې په ټاکلي ځای کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

ب- د امريکا د سيندونو په هکله څه پوهيږئ؟

د ميسي سي پي سيند

د ميسي سي پي سيند ولې په دې نوم نومول شوی دی؟

د شمالي امريکا سيندونه

په شمالي امريکا کې له اوبو ډک سيندونه شته، چې له يوې خوا د بيړۍ چلولو او د مالونو په ليږديدلو کې ګټور دي، او له بلې خوا يې د کرنې په برخه کې ډيرې آسانتياوې رامنځته کړيدي. د شمالي امريکا د اتلانتيک د سمندر د حوزې ډير لوی سيند د ميسی سی پی (Mississippi) سيند دی چې د هندي بومي (اصلي) اوسيدونکو په ژبه د لوی سيند معنا لري. دا سيند د مينيسوتا (Minnesota) د ځنګلونو د ايتاسکا له جهيل څخه سرچينه اخلي، اوپه هوارو او پراخه دښتوکې جنوب لورته بهيږي، د بهير په منځنۍ برخه کې ورسره له ښي خوا څخه ډير لوی مرستيال د ميسوری (Missouri) سيند يوځای کيږي. د ميسوري سيند د هندي بومي (اصلي) اوسيدونکو په ژبه د خړو يا خټينو اوبو معنا لري.

د ميسي سي پي د سيند اوږدوالی د ميسوري د سيند له سرچينې څخه تر مصبه (خولې) د مکسيکو په خليج کې (٦٤٢٠) کيلومتره دی، چې د اوږدوالي له پلوه د نيل او امازون څخه وروسته دی. د چپ اړخ لوی مرستيال يې د اوهايو (Ohio) سيند دی، چې د اپالاش له غرونو څخه سرچينه اخلي او زياتې اوبه لري.

د ميسي سي پي سيند زياتې شګې او خټې د ځان سره راوړي اويه مصب (خوله) کې يې لويه دلتا جوړه کړې چې هرکال ١٠٠ متره د مکسيکو د خليج خواته مخکې ته ځي. دا سيند له خپلو ټولو مرستيالانو سره څه ناڅه ٢٠٠٠٠ کيلومتره د بيړۍ چلولو وړ دی او د کرنې په برخه کې ورڅخه هم ګټه اخيستل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمالي امریکا د سیندونو نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سنت لارنس سیند (St.Lawrence پنځګوني جهیلونه د اتلانتیک له سمندر سره نښلوي. دا سیند د کنګل کیدلو له امله ټول کال د بیړیو چلولو وړ نه دی. دشمالي کنګل سمندر (Arctic ocean) د حوزې سیندونه له واورو څخه سرچینه اخلي او د کال زیات وخت کنګل وي. د دې حوزې ډیر لوی سیند د میکنزي(Mackenzie) سیند دی چې د اتابسکا (Athabasca) له سیند څخه سرچینه اخلي او مصب(خوله) یې په شمال کې د بیو فورت (Beaufort) په سمندرګي کې ده. دا سیند د شمالي امریکا د یوه څیړونکي ماکینزي په نوم نومول شوی دی.

د آرام سمندر (الکاهل بحر) د حوزې سیندونه نسبتاً لنډ، لږ لوړوالي او د چټک بهیر لرونکي دي. د دې حوزې لوی سیندونه کلمبیا Columbia او کلورادو Colorado دي. دا سیندونه د راکي له غرونو څخه سر چینه اخلي او په آرام سمندرکې تويیږي. د کلورادو سیند ژوره وادي چې دیوالونه یې عمودي دي منځته راوړې، سرچینه یې بارانونه او واورې تشکیلوي او د مکسیکو په هیواد کې د کلفورنیا په خلیج کې تویيږي. د دې سیند اوږدوالی ٤٥٠ کیلومتره دی، اوبه یې خټینې او سرې دي، نو ځکه اسپانویانوهغه د کلورادو په نامه نومولی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي د لارښوونې لاندې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې د لاندې مطالبو په هکله بحث او خبرې وکړي او دامریکا په نقشه کې دې یې وښیي:

- د میسي سي پي سیند
- د میکنزي سیند
- د کلورادو سیند
- د سنت لارنس سیند

پوښتنې

لاندې جملې په مناسبو کلمو ډکې کړئ.

۱_ د میسي سي پي د سیند له ....څخه سرچینه اخلي.

۲_ د میسي سي پي سیند د چپ اړخ لوی مرستیال............. دی.

لنډ ځواب ورکړئ

۱_ د شمالي کنګل سمندر د حوزې د لویو سیندونو نومونه وواياست؟

۲_ د کلورادو د سیند اوبه چیرې تویږي؟

۳_ د میسي سی پي سیند د اوږدوالي له پلوه په نړۍ کې کوم مقام لري؟

٤_ د کلمبیا د سیند مصب چیرې دی؟

٥_ د اتلانتیک سمندر د حوزې د مهمو سیندونو نومونه وواياست؟

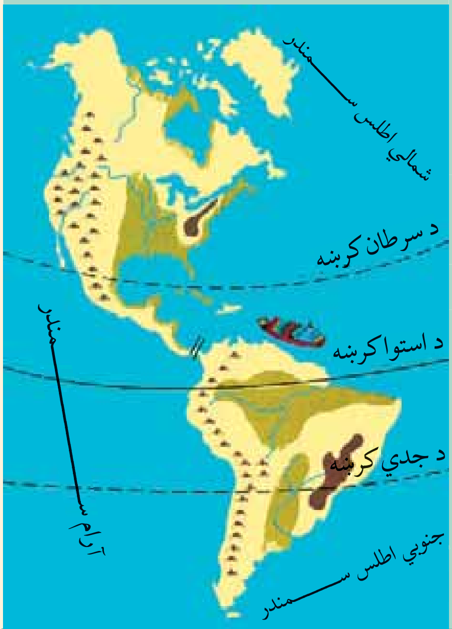

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د امریکا د لیکنې پرته (سپینه) ورکړ شوي نقشه رسم یا کاپي کړئ اوپه هغې کې د سیندونو نومونه ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي لوست کې یې زده کوونکو ته وښیاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د جنوبی امریکا سیندونه

د سويلي امريكا سيندونه

ستاسو له نظره ولې په جنوبي امريکا کې له اوبو څخه ډک سيندونه شته؟

د استوایي سیمو ډیر اورښتونه د دې سبب شوي چې په دې لويه وچه کې زيات او اوبو څخه ډک سيندونه منځته راشي. د انديز غرونه د جنوبي امريکا په لويديځه غاړه کې اوږده پراته دي چې د دې قطعې د ختيځې حوزې ترمنځ د اوبو دويش پولې په توګه ګڼل کيږي.

د انديز د غرونو د ختيځې برخې د ټولو لويو سيندونو اوبه د اتلانتيک سمندر ته تويږي. د دې وچې د سيندونو اساسي سرچينه سيمه ايز بارانونه دي، چې د امازون په حوزه کې هره ورځ اورې اوپه دوامداره توګه د سيندونو اوبه زياتوي. د امازون سيند د نړۍ د ډيرو زياتو اوبو لرونکی سيند دی.

د امازون د سيند اوږدوالی د هغه له مرستيال د يوکايالي Ucayali له سيند سره (د پيروپه هيوادکې) ٦٤٨٠ کيلومتره دی اوبه اتلانتيک سمندرکې تويږي، چې په دې توګه د نيل له سيند څخه وروسته دوهم مقام لري. دا سيند له هوارو سيمو تيريږي، ډيرې لږې ځوړې لري او دخپل بهير په اوږدوکې څه ناخه د ٥٠٠ مرستيالانو سره يوځای کيږي، نو ځکه ټول کال له اوبو څخه ډک وي او د مستيدو لوړه اندازه يې د جنوبي نيمې کرې د اوړي د موسم اخير وي. د امازون د سيند ټوله حوزه استوايي ځنګلونو پوښلې ده چې د ربړ ونې يې د اقتصادي مهمو پيداوارو څخه دي. د ښی غاړې لوی مرستيال يې د ماديرا Madeira سيند او د کيڼې غاړې مرستيال يې د نګرو Negro سيند دی. د سيند زيات ژور والی او زياتې اوبه د دې سبب شوی چې د زرګونو کيلومترو د واټن په وهلو سره بيړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغه سیند په بهیر کې تګ او راتګ وکړي.

د امازون کلمه د سیمه ایزو خلکو په ژبه ډېر زوږ او غږ لرونکو اوبو په معنا ده. په دې سیند کې د سمندري مد په وخت کې ځپې عموداً د پنځومترو په لوړوالي په ډېر لوړ غږ د سیند د اوبو د حرکت په خلاف پورته حرکت کوي او د شور او زوږ د منځته راتلو سبب کیږي. د جنوبي امریکا نور لوی او د اوبو ډک سیندونه د پارانا Parana او اورینوکو Orinoco سیندونه دي. د پارانا سیند خپلې اوبه د برازیل د غرونو له لویدیځو لمنو او د هغه د ننني هوارو سیمو ځخه اخلي. اوږدوالی یې ٤٧٠٠ کیلومتره دی او د اتلانتیک په سمندرکې تویيږي. دګیانا Guiyana د غرونو شمالي لمنې او د اورینوکو هوارې د اورینوکو د سیند حوزه جوړوي. نوموړی سیند له هوارو ځمکو ځخه تیریږي، اوږدوالی یې ٢٧٣٠ کیلومتره دی او د بیړیو چلولو وړ دی.

د اورینوکو د سیند د یوه مرستیال په بهیر کې د انجیل ځروبی د ونزویلا په هیواد کې پروت دی چې د نړۍ ډېر لوړ ځروبې ګڼل کیږي او لوړوالی یې ١٠٥٤ مترو ته رسیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي. هره ډله دې په لاندې موضوعاتو بحث او خبرې وکړي او پایلې دې یې ټولګي والوته ووایي.

د امازون، پارانا او اورینوکو د سیندونو سرچینه او مصب چیرې دي او څه اقتصادي ارزښت لري.

پوښتنې

١ــ سم ځوابونه د (س) په توري او غلط ځوابونه د (ن) په توري نښه کړئ.

- د امازون سیند د اوبو د حجم له پلوه د نړۍ لوی سیند دی ( )
- د پارانا د سیند اوبه د اتلانتیک سمندر ته تویيږي. ( )

٢ــ سم ځواب په نښه کړئ

- د نړۍ ډیر لوړ ځروبی په لاندې کوم یوه هیواد کې دی؟

الف ـ ارجنتاین　　ب ـ برازیل　　ج ـ ونزویلا　　د ـ اکوادور

٣ــ د اورینوکو سیند چیرې تویيږي؟

الف ـ د مکسیکو په خلیج کې　　ب ـ د اتلانتیک په سمندرکې
ج ـ په ارام سمندرکې　　د ـ دکارابین په سمندرګي کې

٤ــ لاندې جملې په مناسبو کلمو ډکې کړئ.

ـ د امازون د سیند سرچینه د .... تشکیلوي.
ـ د امازون د سیند دښي غاړې لوی مرستیال .... او د کیڼې غاړې لوی مرستیال یې .... دی.

له ټولګي ځخه بهر فعالیت

د (٦٤) مخ د امریکا له لیکنې پرته نقشه انځور اویا کاپي کړئ او په هغې کې د سیندونو نومونه ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالوته وښیاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- دامریکا د جهیلونو په هکله څه پوهیږئ؟

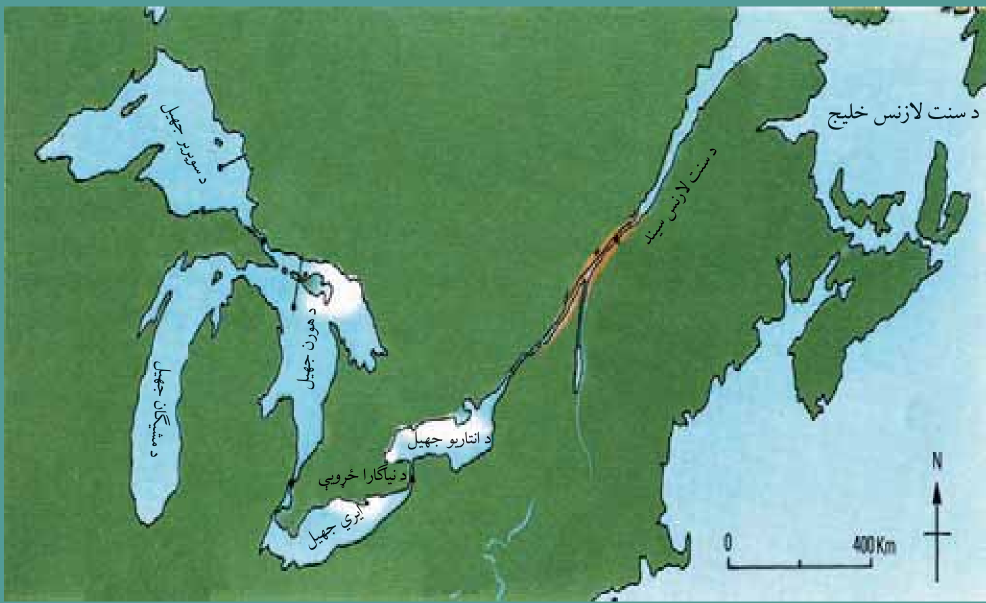

د شمالي امریکا د پنځه گونو جهیلونو نقشه

ستاسو له نظره د امریکا د جهیلونو په منځ ته راتگ کې اغیزمن عوامل کوم دی؟

په تیرو لوستونو کې د جهیلونو له اصطلاح سره آشنا شوي یاست. د امریکا په لویه وچه کې د طبیعي ځانگړتیاو پر بنسټ زیات جهیلونه شته دي. د شمالي امریکا لوی جهیلونه سوپریر(Superior) ۸۳۲۷۰ کیلومترمربع، مشیگان(Michigan) ۵۸۲۰ کیلومتر مربع، هورن(Huron) ۶۰۷۰۰ کیلومترمربع، ایري(Eerie) ۲۵۶۸۰ کیلومتر مربع او انتاریو Ontario چې ۱۹۲۳۰ کیلومتره مربع دی. د انتیاریو جهیل د سنت لورنس Sent Laurence د سیند په وسیله د سنت لورنس د خلیج او د اتلانتیک له سمندر سره نښلي دی.

د سوپریر جهیل د پراخوالي له پلوه ډیر پراخه او د خوږو اوبو د درلودلو له امله په نړۍ کې لومړنی مقام لري. دا جهیلونه د کنگلونو (یخچالونو) په سبب منځته راغلي او د اوبو سطحه یې سره توپیر لري. د سوپریر، هورن او مشیگان جهیلونه د کوچنیو آبناء گانو په وسیله یو له بل سره نښتي دي، خو د ایري جهیل بیل دی او د انتاریو جهیل د سنت لورنس د سیند په وسیله د اتلانتیک له سمندر سره نښتی دی. دنیاگارا ځروبي ته په بومي ژبه نیاگارا (زوږ او غږ لرونکې) اوبه وایي چې د نیاگارا د سیند په بهیر کې چې د أیری او انتاریو جهیلونه سره نښلوي رامنځ ته شوی دی چې اوبه یې له شمال څخه جنوب لورته یعنې دکانادا له هیواد څخه د متحده ایالاتو خاورې ته تویږي. په همدې برخه کې د اوبو د بریښنا ستیشن هم جوړ شوی دی چې په دواړو هیوادونو کانادا او متحده ایالاتو پورې اړه لري. د دې جهیلونو اوبه د بیړیو چلولو وړ دي او د مشیگان جهیل د کانال په واسطه د میسي سي پي د سیند سره هم نښلول شوی دی. د متحده ایالاتو د لویدیځ او جنوب لویدیځ جهیلونه تقریبا سمندر ته لار نه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د دې حوزې لوی جهیل د گریت سالت Great Salt په نوم يادیږي.

د سپوږمکۍ په وسیله د جهیل تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکاناډا د هېواد جهيلونه زياتره دکنگلونو (يخچالونو) تر اغيزې لاندې دي. دې جهيلونو د ۱۰۰۰۰ کيلومترو مربعو په پراخوالي د لوارنت پليتو Laurent Plateau لوړې له جنوب ختيځ، جنوب او جنوب لويديځ لورې راچاپېره کړې دي. د (۶۲) مخ نقشې ته پام وکړئ.

لومړۍ گڼه جدول: دکانادا د هيواد نور جهيلونه (اضافي معلومات)

گڼه	د جهيل نوم	موقعيت	د اوبو ډول
۱	گريت بير Great Bear	کانادا	يخچالي او دخوږو اوبو لرونکی
۲	گريت سليو Great Slave	کانادا	يخچالي او د خوږو اوبو لرونکی
۳	ويني پک Winnipeg	کانادا	يخچالي او د خوږو اوبو لرونکی
٤	مني توبا Manitoba	کانادا	يخچالي او د خوږو اوبو لرونکی

د دې جهيلونو لومړنی بستر د يخچالي پروسې پورې اړه لري. تقريبا دکاناډا د هيواد ټولو سيندونو له جهيلونو څخه سرچينه اخيستې اويو شمير يې مخکې له دې چې سمندرونو اويا د هدسن خليج ته ورسيږي د لس گونو جهيلي سيمو څخه تيريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په منځنۍ امریکا کې تکتونیکي ژورو، غرونه سره جلا کړي دي او پراخه او ژور جهیلونه یې منځته راوړي دي د ټولو لوی یې د نیکاراګوا Nicaragua جهیل دی چې ۱٦۷ کیلومتره اوږدوالی او ۷۰ متره ژور والی لري چې د نیکاراګوا د هیواد په لویدیځ کې موقعیت لري. دا جهیل د فعالو او غیرو فعالو اتشفشاني ټاپوګانو لرونکی هم دی. په جنوبي امریکا کې د بولیویا او پیرو د هیوادونو په پوله کې د تي تي کاکا Titicaca جهیل چې د سمندر له سطحې څخه ۳۸۱۲ متره لوړوالی لري، پروت دی چې د دې لویې وچې ډیر لوړ جهیل شمیرل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او لاندې پوښتنو ته دې د (٦۲) او (٦٥) مخ د نقشې په اساس ځواب ورکړي او د هرې ډلې استاذی دې د خپل کار پایلې ټولګي والوته ولولي.

۱ـ د کانادا د هیواد د جهیلونو موقعیت په نقشې کې وټاکئ؟
۲ـ د متحده ایالاتو د جهیلونو موقعیت په نقشې کې وټاکئ؟
۳ـ د منځنۍ امریکا د جهیلونو موقعیت په نقشه کې وټاکئ؟
٤ـ د جنوبي امریکا د جهیلونو موقعیت په نقشه کې وټاکئ؟

پوښتنې

۱ـ د شمالي امریکا لوی جهیلونه کوم دي؟
۲ـ د کانادا د هیواد لوی جهیلونه کوم دي؟
۳ـ ولی د ځینو جهیلونو اوبه خوږې او د ځینو مالګینې وي؟
٤ـ د امریکا د لویې وچې ډیر لوړ جهیل کوم دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د امریکا د لویې وچې طبیعي نقشه د (٦٤) مخ څخه کاپي یا انځور کړئ او د جهیلونو نومونه یې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالوته وښیاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم لوست

د- د امریکا د سمندرګیو په هکله څهٔ پوهیږئ؟

د کارابین سمندرګی

سمندرګي څه اقتصادي ارزښت لري؟

دامریکا د لویې وچې له شاوخوا پراخه اوبه چاپیره شوې دي او ډېر سمندرګي لري.

د دې لویې وچې ډیر لوی سمندرګی دکارابین سمندرګی دی، چې د غرب الهند د ټاپوګانو (د لوی انتیل د ټاپوګانو ځینې لکه کیوبا، هایتي، جامیکا، پورتوریکو او د کوچني انتیل ټاپوګان چې اورغورځونکي منشاء لري لکه ترینیداد او توباکو او داسې نور)، د منځنۍ امریکا د ختیځو غاړو او د جنوبي امریکا د شمالي غاړو ترمنځ پروت دی او پراخوالی (مساحت) یې ۱۹٤۳۰۰۰ کیلومترو مربعو ته رسیږي. دا سمندرګی د جغرافیایي موقعیت له مخې په استوایي عرض البلدونو کې د تودوخې د لوړې درجې (د سانتی ګراد ۲٤ څخه تر ۲۷ درجو) او د لرې مالګې د لرلو په سبب د سمندر له اوبو څخه توپیر کیږي. د کارابین سمندرګی د اقتصادي او ستراتیژیکي ځانګړې ارزښت لرونکی دی او د نړۍ د سمندري سوداګریزو د مهمو لارو په تګ لورې کې چې د اتلانتیک له سمندر څخه آرام سمندرته له پانامې د کانال څخه تیریږي او د ګنه ګونې څخه ډیره ډکه د اوبو لاره ده، پروت دی. د دې سمندرګي غاړې لږ لوړوالی لري او لوی سوداګریزه بندرونه یې په غاړو کې جوړ شوي دي.

- د پانامې کانال په کوم هیواد کې پروت دی، کوم سمندرونه یې سره نښلولي او څه اقتصادي ارزښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري؟

دامریکا د لویې وچې شمالي او شمال ختیځ سمندرګي لکه د بیوفورت Beaufort سمندرګی دکانادا په شمال او د لابرادور Labrador سمندرګی دکانادا د هیواد په ختیځ کې د اقلیم له پلوه د شمال کنګل سمندر سره ورته والی لري. څه ناڅه ټول کال کنګل او د تودوخې درجه یې د سانتي ګراد د منفي ٥٠ درجو څخه کښته وي، او حتی دوبی یې له یوې نیمې څخه تر دوو میاشتو دوام کوي، کله کله یې د تودوخې درجه د سانتي ګرداد له ١٠ درجو څخه پورته ځي، په همدې سبب د قطبي سمندرګیو په نوم یادیږي او یواځې دځیرنو لپاره بیړۍ پکې تګ اوراتګ کوي. په غاړو او ژورو برخوکې یې ځینې سمندري حیوانات لکه کبان ژوند کوي. د بیوفورت له سمندرګي څخه نفت هم رایستل ګیږي.

ـ د اسیا او امریکا د لویو وچو ترمنځ کوم سمندرګي او آبناء پراته دی؟

د الاسکا د ایالت په شمال لویدیځ کې د چوکاتسک یا چي چي (Chichi) سمندرګی پروت دی چې د کال زیاتره وخت کنګل وي. د شمالي امریکا او د اسیا د لویو وچو ترمنځ بل لوی سمندرګي د بیرنګ Bering په نوم د ٢٢٦٩٠٠٠ کیلومترمربع د پراخوالي په لرلوسره پروت دی. دا سمندرګی د بیرنګ د ابناء له لارې چې ٨٥ کیلومتر سور لري د شمالي کنګل سمندر سره نښلي. شمالي برخه یې د ژمي په اوږدوکې کنګل وي. خو جنوبي برخې یې نه کنګل کیږي او د بیړیو چلولو وړ دي.

(٦٢) مخ نقشې ته وګورئ.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي، او هره ډله دې د ٦٤ مخ نقشه انځور اویا کاپي کړي او نومونه دې په ټاکلو ځایونو کې ولیکي او د هرې ډلې استاذی دې هغه ټولګیوالوته وښیي.

پوښتنې

١ــ دامریکا د لویې وچې کوم سمندرګی ټول کال د بیړیو چلولو وړ دی؟

٢ــ د کوم کانال له لارې، د اتلانتیک سمندر د ارام له سمندر سره نښلول شوی دی؟

٣ــ د بیرنګ سمندرګی د امریکا په کومه برخه کې پروت او کومې لویې وچې یې سره بیلې کړې دي؟

٤ــ د امریکا د لویې وچې شمالي سمندرګی د کارابین د سمندرګي سره پرتله کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د امریکا له لیکنې پرته نقشه له (٦٤) مخ څخه کاپي کړئ، د سمندرګیو موقعیت پکې وټاکئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې ټولګیوالوته وښیاست.

هـ- د امريکا د لويې وچې د خليجونو په هکله څه پوهيږئ؟

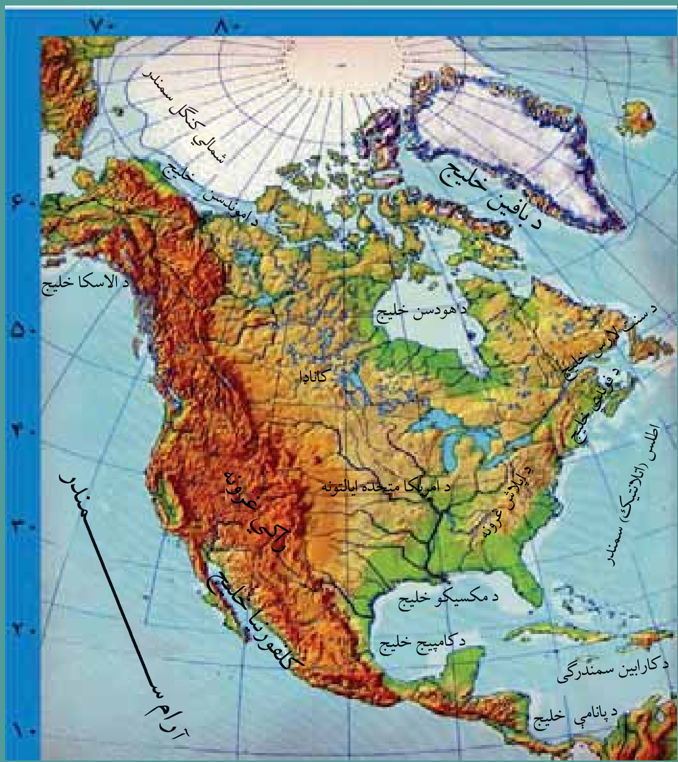

پورتني نقشې ته وګورئ. ولې د امريکا په لويه وچه کې ډير خليجونه شته دي؟

د شمالي امريکا خليجونه

دامريکا لويه وچه ډير خليجونه لري ځکه د دې لويې وچې ښه موقعيت د دوو سمندرګيو ترمنځ او د اوبو ننوتلو له کبله په وچه کې د ډيرو خليجونو منځته راتګ سبب شوی دی.

په دې لويه وچه کې د سوداګرۍ او بيړيو جوړولو د صنعت پرمختيا هم د همدې خليجونو د شتوالی له امله ده. د شمالي امريکا په جنوب ختيځ کې د مکسيکو خليج پروت دی چې د فلوريډا د ټاپو وزمې په وسيله د اطلس (اتلانتيک) له سمندر څخه بيل شوی دی.

دې خليج سربيره پردې چې د بيړيو چلولو لپاره يې ښه شرايط برابر کړي دي، په سواحلو کې يې د نفتو، طبيعي ګازو او مالګو زيرمې هم ساتلې دي.

د ګلف ستريم تود بهير د مکسيکو د خليج له سيمې تيريږي چې د سيمې د اقليم د بدلون او د اوبو د سطحې د پورته کيدو سبب کيږي.

د دې سيمې بل لوی خليج د مکسيکو د هيواد په ختيځ کې د کامپيچ Campeche خليج دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمالي امريكا په ختيځو غاړوكې د اطلس د سمندر اوبه په وچې كې ننوتلې چې په ځينو برخوكې يې ژور او په ځينو نورو برخو كې يې لږ ژور خليجونه منځته راوړي دي. دا خليجونه د فلوريدا د ټاپو وزمې څخه پيل او د بافين Baffin په سيمه كې خپل اعظمي سورته رسيږي. د كانادا شمالي خليجونه د اقليمي رژيم له پلوه شمالي كنګل سمندرته ورته والى لري، او دبيړيو چلولو وړ نه دي.

دويمه ګڼه جدول د شمالي امريكا خليجونه (اضافي معلومات)

ګڼه	د خليج نوم		موقعيت
۱	سنت لارنس	St Lawrence	د اطلس د سمندر په غاړه د كانادا د هيواد په ختيځ كې
۲	هودسن	Hudson	د اطلس سمندر په غاړه د كانادا د هيواد په ختيځ كې
۳	بافين	Baffin	د اطلس سمندر په غاړه د كانادا د هيواد په شمال ختيځ كې
۴	اموندسن	Amundsen	د شمال كنګل سمندر په غاړه د كانادا هيواد په شمال كې
۵	فوندى	Foundy	د اطلس سمندر په غاړه د كانادا هيواد په جنوب ختيځ كې

ټولې هغه اوبه چې د امريكا د لويې وچې شمالي او شمال ختيځې غاړې يې راچاپيره كړې دي، د كال په اوږدو كې يې تودوخه ډېره ټيټه او كله هم د سانتي ګراد د مثبت ۱۰ درجو څخه نه اوړي د كال زياتره وختونه كنګل وي. نوله همدې امله د هودسن د خليج سړې اوبه او د مكسيكو د خليج تودې اوبه د شمالي امريكا پر اقليم باندې مستقيمه اغيزه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

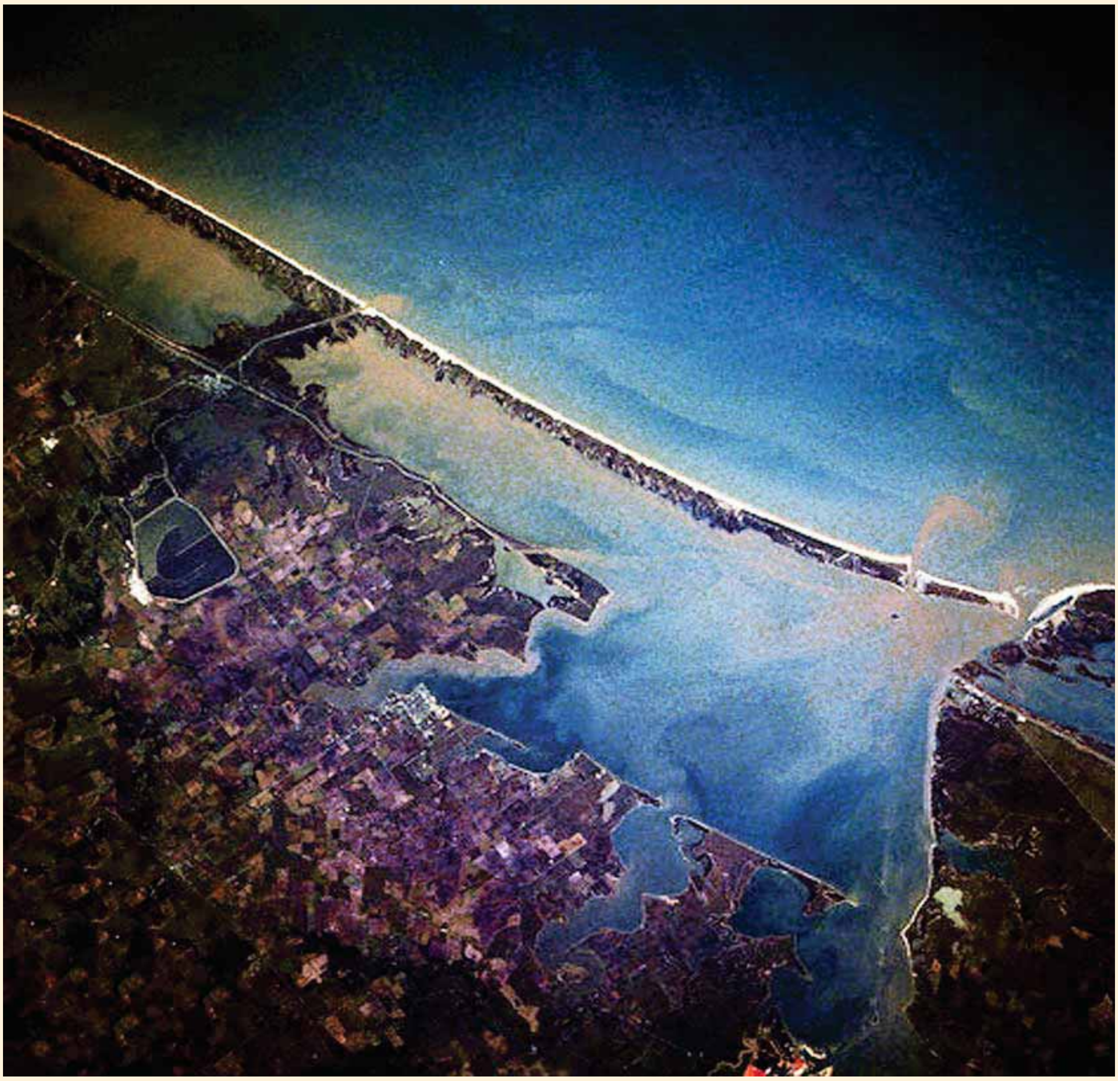

د مکسیکو د خلیج تصویر

د شمالي امریکا د ارام سمندر غاړې لرې وتلې او ننوتلې دي، خو د دې وچې په شمال لویدیځو غاړو کې لوی او کوچني ټاپوگان پراته دي چې ډیرې وتلې او ننوتلې غاړې لري. د دې سیمې له ډیرو لویو خلیجونو څخه یوهم د کلفورنیا خلیج دی چې د کلفورنیا California د ټاپو وزمې په ختیځ کې موقعیت لري او د کلورادو سیند په هغه کې تویږي. دا خلیج اوږد او کم سوره دی، او یوه ماته او ژوره ساحه یې منځته راوړې ده. د الاسکا Alaska خلیج د دې ساحې بل لوی خلیج دی. چې د امریکا د لویې وچې په شمال لویدیځ کې موقعیت لري. د یادونې وړده چې ټول لوی او ژور خلیجونه د بیړیو چلولو او بندرونو د جوړونې لپاره ښۀ شرایط برابره وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او د امریکا د لویې وچې نقشه دې له (٦٤) مخ څخه کاپي کړي، او د شمالي امریکا د مهمو خلیجونو نومونه دې د هغې پر مخ ولیکي، او د ډلې استاذی دې یې ټولګیوالوته وښیي.

پوښتنې

١ـ د مکسیکو له خلیج څخه څه اقتصادي ګټه اخیستل کیږي؟
٢ـ د شمالي امریکا په ختیځ کې کوم لوی او ژور خلیجونه شته؟
٣ـ د امریکا شمالي خلیجونه ولې د بیړیو چلولو وړ نه دي؟
٤ـ د شمالي امریکا د لویدیځې غاړې لوی خلیجونه کوم دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

لاندې جدول بشپړ کړئ او د جغرافیې په راتلونکي درس کې یې ټولګیوالوته ولولئ.

ګڼه	د خلیج نوم	موقعیت	اقتصادي ارزښت
١	مکسیکو	د شمالي امریکا په جنوب ختیځ برخوکې	
٢	سنت لارنس		د بیړیو چلولو وړ دی
٣	هودسن		
٤	الاسکا		
٥	کلفورنیا		

شلرویشتم لوست

د جنوبی امریکا خلیجونه

د سویلی امریکا نقشه

آیا د سویلي امریکا ټول خلیجونه د سوداګرۍ د لویو بېړیو چلولو ته برابر دي؟

د سویلي امریکا د خلیجونو په هکله څه پوهیږئ؟

د سویلي امریکا د اطلس (اتلانتیک) سمندر په غاړوکې لوی خلیجونه چې په وچه کې ډېر ننوتلي وي نشته دي. یوازې د ارجنتاین د هیواد په جنوب ختیځو غاړوکې نیمه دایروي شکله خلیجونه لیدل کیږي. د پارانا Parana د سیند په خوله (مصب) کې د ریودو لاپلاتا اوږده او پراخ سواحل پراته دي. د هغه په شمال کې د سادومارکوس کوچنی خلیج موقعیت لري چې د بېړیو چلولو لپاره یې د بندر جوړونې ښه شرایط برابر کړي دي. د امازون د سیند خوله هم د بیړیو چلولو وړ ده. د کارابین د سمندرګي په غاړو د ونزویلا لوی خلیج پروت دی، چې ځانګړی سوداګریز ارزښت لري. د جنوبي امریکا په شمال لویدیځ کې د ارام سمندر په غاړه د پانامې لوی خلیج پروت دی چې د پانامې د کانال له لارې د بېړیو چلولو لپاره ښه شرایط برابر کړي دي. همدارنګه د استوا د کرښې جنوب ته د اکوادور په هیواد

دریمه ګڼه جدول: د جنوبي امریکا نور خلیجونه (اضافي معلومات)

ګڼه	د خلیج نوم	موقعیت
۱	سان ماتیاس (San Matins)	د ارجنتاین د هیواد په ختیځ کې د اطلس سمندر په غاړه
۲	(Blanca) بلانکا	د ارجنتاین د هیواد په ختیځ کې د اطلس سمندر په غاړه
۳	سان جورج (San jorgs)	د ارجنتاین د هیواد په ختیځ کې د اطلس سمندر په غاړه
۴	(Granda) ګراند	د ارجنتاین د هیواد په ختیځ کې د اطلس سمندر په غاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې دګواياګيل Guayaquil لوی خليج پروت دی چې دګواياګيل لوی بندر هم دلته جوړ شوی دی او د هغه په جنوب کې د عرض البلد تر ۳۰ درجو پورې د هغه سواحل وتلي او ننوتلي نه دي او د غاړو لوړوالی يې هم ډير دی، چې د بيړيو لنګر اچولوته برابر نه دي. خو د ارام سمندر د سواحلو په جنوبي ورستيو برخو کې د چيلي په هيواد کې ډيرې ننوتلي او وتلي شته، خليجونه يې تاوراتاو او سورور دي لکه کورکوادو Corcovado او د دې پنياس De penas چې د پراخو او ژورو خليجونو د سمندري سوداګريزو بندرونو جوړونې ته يې مناسب شرايط برابر کړي دي. ډير هيوادونه سره له دې چې پراخه سمندري غاړې لري خو د خليجونو د نه درلودلو يا د نا برابرو او لږ ژورو خليجونو د دردلو په سبب د بيړيو چلولو لپاره د ګټې اخيستنې وړ نه دي.

په لاتينه امريکاکې د خليجونو انځورونه

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې پر څو ډلو وويشل شي د ٦٤ مخ نقشه دې کاپي کړي او په هغې کې دې د لويو خليجونو نومونه په ټاکلو ځايونو کې وليکي.

الف ـ د جنوبي امريکا شمالي خليجونه		ب ـ د اطلس سمندر د غاړو خليجونه

ج ـ د ارام سمندر د غاړو خليجونه

پوښتنې

۱ـ لاندې پوښتنې بشپړې کړئ.

ـ د اکوادور د هيواد د .... خليج په غاړه لوی تجارتي بندر جوړ شوی دی.

ـ د چيلی د هيواد لوی خليج .... دی.

۲ـ لنډ ځواب ورکړئ

ـ کوم سواحل په طبيعي توګه د بندرونو جوړونې ته مناسب نه دي؟

ـ ستاسو له نظره له خليجونو څخه څه اقتصادي ګټه اخيستل کيږي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د ارام سمندر د غاړو خليجونه د اطلس د سمندر د غاړو دخليجونو سره د بندرونو د جوړونې او بيړۍ چلونې له پلوه پرتله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ويشتم لوست

و- د امريکا د لويې وچې د اقليم په هکله څه پوهيږئ؟

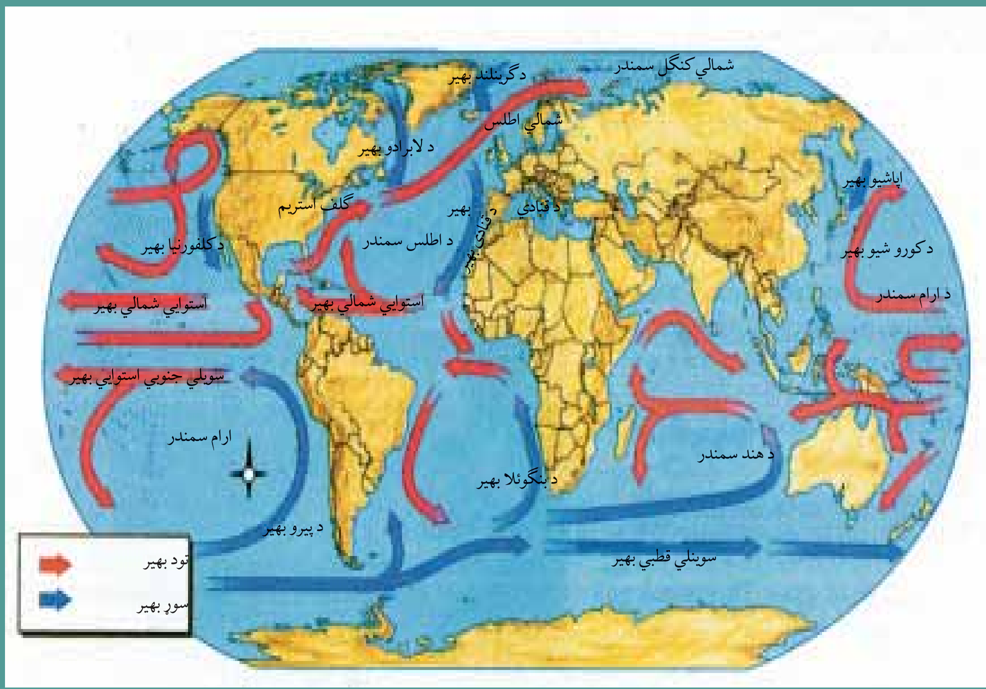

د نړۍ د سمندري تودو او سړو اوبو د بهير نقشه

د نړۍ کومه لويه وچه د نړۍ ټول نباتات او اقليمونه لري؟

د امريکا لويه وچه د نړۍ د نورو لويو وچو په خلاف په شمالي او جنوبي دوه نيمو کرو کې موقعيت لري، نو ځکه د نړۍ د ټولو نباتاتو او اقليمونو ډولونه لري.
د (۸۲) مخ نقشې ته وګورئ.

_ شمالي امريکا د کومو اقليمي سيمو لرونکې ده؟
شمالي امريکا د منځنۍ امريکا په ګډون د شمالي عرض البلد د ۷ او ۸۳ درجو ترمنځ پرته ده. چې په دې ترتيب له شمال څخه جنوب ته ټولې اقليمي سيمې د استوا څخه پرته ، په برکې نيسي، چې دارنګه ډيره برخه يې په قطبي او معتدله او لږه برخه يې د استوا لاندې په (منځنۍ امريکا کې) پرته ده. او دا ډول موقعيت د شمالي او جنوبي برخو ترمنځ د تودوخې د درجې د توپير سبب کيږي.
د شمالي امريکا په ختيځه برخه کې لوړ غرونه نشته، نو ځکه د اتلانتيک د سمندر لخوا د ختيځو مرطوبو کتلو د راتګ لپاره برابره ده. خو په لويديځ کې د راکي غرونه د ارام سمندر لخوا د مرطوبو هوايي کتلو د بهير خنډ ګرځي.
د شمالي کنګل سمندر او د مکسيکو د تود خليج ترمنځ د دښتو شتوالی د استوايي او قطبي عرض البلدونو ترمنځ د شمال څخه جنوب لورته د هوايي کتلو د تبادلې شرايط د کال په ټولو موسمونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې برابر کړي دي.

د اتلانتیک په سمندر کې د شمالي او جنوبي برخو ترمنځ د تودوخې د درجې توپیر لیدل کیږي، یعنې د ګلف ستریم تود بهیر د شمالي امریکا جنوب ختیځ سواحل توده وي، او د لابرادور سوړ بهیر د کانادا ختیځې برخې سړه وي. د شمالي امریکا په لویدیځ کې د ارام سمندر د کوروشیو تود بهیر د شمال په لوري او د کلفورنیا سوړ بهیر دجنوب په لوري د کال په اوږدوکې د تودوخې د بدلون سبب کیږي.

د شمالي امریکا ډیرې مرطوبې سیمې په ختیځ کې د اتلانتیک د سمندر غاړې او په لویدیځ کې د ارام سمندر سواحل دي، ډیرې وچې سیمې د راکي د غرونو منځنۍ سیمې یې دي چې د اوربښت اندازه یې ډیره لږه ده. د شمالي امریکا په شمال کې د تندرا سړه سیمه، د هغې په جنوب کې معتدله سیمه او د معتدلې سیمې په جنوب کې د سب تروپیک سیمه پرته ده.

جنوبي امریکا د کومو اقلیمي سیمو لرونکې ده؟

جنوبي امریکا د شمالي عرض البلد ۱۲ درجو او د جنوبي عرض البلد د ۵٦ درجو ترمنځ پرته ده او ډیره برخه یې په توده منطقه کې پرته ده. یعنې د خاورې زیاته برخه یې د سرطان او جدي د کرښو ترمنځ په استوایي یا حاره یي سیمه کې او لږه جنوبي برخه یې په معتدله سیمه کې پرته ده. د جنوبي امریکا په لویدیځه برخه کې د انډیز د غرونو طبیعي حالت اوپه ختیځ کې پراخې هوارې پر اقلیم غوره اغیزه لري. د انډیز د غرونو لړۍ ختیځې خواته د لندې هوا د ورتګ خنډ ګرځي.

د استوا لاندې د سیمې انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لوېې وچې په ختیځو غاړوکې تقریبا د استوا کرښې ته نږدې د استوا د تودو اوبو بهیر تېرېږي، چې په شمال لویدیځ او جنوب لویدیځ کې د برازیلین (Brazilian Stream) په تودو بهیرونو ویشل کیږي. اوپه ژمي کې د جنوبي امریکا په سواحلو کې د تودوخې د سانتي ګراد څه ناڅه ۳ درجو د زیاتوالي سبب کیږي. د جنوبي امریکا د لویدیځو سواحلو په اوږدوکې د پیرو په نوم د سړو اوبو (Peru Stream) بهیر له جنوب څخه شمال لورته د استوا تر کرښې پرمخ ځي او د ساحلي هوا تودوخه راښکته کوي، ان تردې چې د استوا په مدار کې د تودوخې کچه ٤ درجې راښکته کوي. د دې بهیر بل ښاخ د جنوبي امریکا جنوب ختیځ سواحل هم سړ وي.

د معتدله سیمې انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

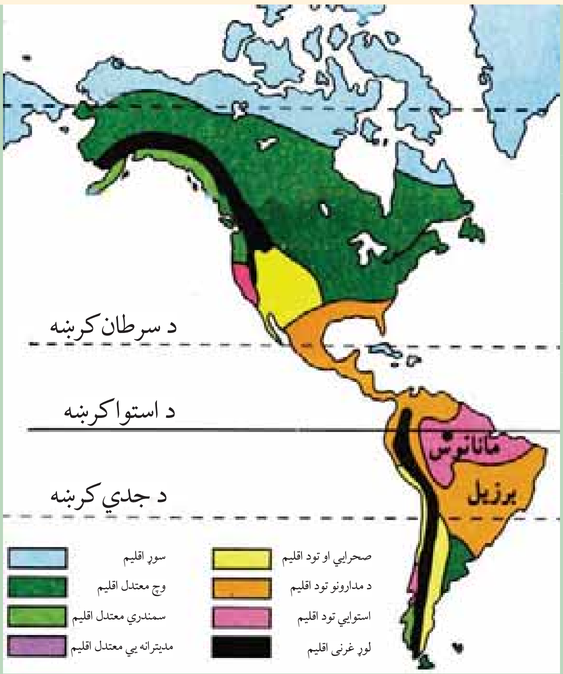

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په پنځه کسيزو ډلو وويشل شي او هره ډله دې د امريکا د لويې وچې اقليمي نقشه د هغې د لارښود سره چې په کې هره اقليمي سيمه په ځانګړی رنګ سره ښوول شويده په غور سره وګوري او هره ډله دې د يوې اقليمي سيمې د ځانګړتيا په هکله ځواب برابر کړي او ټولګيوالو ته دې يې وړاندې کړي.

۱ـ سوړ اقليم
۲ـ معتدل اقليم
۳ـ سب تروپيک اقليم
٤ـ د تندرا اقليم

پوښتنې

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري نښه کړئ.

۱ـ د امريکا لويه وچه په شمالي او جنوبي دوه نيمو کرو کې پرته ده. (   )

۲ـ د شمالي امريکا د خاورې ډېره برخه په توده او استوايي سيمه کې پرته ده. (   )

لنډ ځواب ورکړئ.

۱ـ کوم سمندري بهيرونه د امريکا د لويې وچې پر اقليم اغيزه کوي؟

۲ـ کوم غرونه د امريکا لويې وچې ته د ارام سمندر له لوري د لنده بل خنډ ګرځي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د امريکا د لويې وچې سپينه نقشه د ورکړل شوې اقليمي نقشې پر بنسټ رنګ کړئ.

شپږ ویشتم لوست

۲ ، ۳- د امریکا د سیاسي جغرافيې په هکله څه پوهیږئ؟

د امریکا سیاسي نقشه

د امریکا په لویه وچه کې څو خپلواکه هیوادونه شته؟

د امریکا لویه وچه د ۴۲،۱ میلیونو کیلومترو مربعو په پراخوالي سره په دوو شمالي او جنوبي نیموکروکې موقعیت لري. دا لویه وچه په ۵۱ سیاسي واحدونو ویشل شوې ده، چې له هغې جملې څخه ۳۵ واحده یې خپلواکه هیوادونه او نور پاتې یې لاتر اوسه د بهرنیو هیوادونو تر کنټرول لاندې دي. په شمالي امریکا کې چې د انګلوساکسون په نوم هم یادیږي د (امریکا متحده ایالاتونو، اتازونې او کانادا) دوه هیوادونه پراته دي. د امریکا د متحده ایالتونو هیواد د ۹،۳۶۳،۰۰۰ کیلومترو مربعو په پراخوالي سره د نړۍ څلورم لوی هیواد دی چې د ۵۰ ایالتونو څخه جوړ شوی دی. نو له همدې امله یې د هیواد رسمي بیرغ ۵۰ ستورې لري.

د حکومت ډول یې فدرالي جمهوریت دی او جمهور رئیس یې د څلورو کلونو لپاره ټاکل کیږي. د کانادا هیواد د (۹،۹۷۰،۶۱۰) کیلومترو مربعو په پراخوالي سره د روسیې له هیواد څخه وروسته د نړۍ پراخه هیواد دی. دا هیواد له لسو ایالتونو څخه جوړ شوی دی، او لاتر اوسه یې ګورنر جنرال چې تشریفاتي بڼه لري د انګلستان د ملکې له خوا ورپیژندل کیږي، او د انګلستان د هم ګټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مشترک المنافع)، هیوادونو د ډلې څخه شمیرل کیږي. د منځنۍ امریکا اته ګوني هیوادونه د جنوبي امریکا د هیوادونو په ګډون د لاتیني امریکا په نوم یادیږي. چې ډیر مهم ګډ خصوصیات یې لاتیني ژبه ده. چې په دغو زیاترو هیوادونو کې رسمي ژبه اسپانوي او په برازیل کې پرتګالي ده.

ډیر لوی هیواد یې برازیل دی چې پراخوالی یې ۸،۵٤۷،٤۰٤ کیلومتر مربع او پلازمینه یې د برازیلیا ښار دی او ډیر کوچنی هیواد یې ترینیداد او توباګو دی، مهم ښار یې د ارجنتاین هیواد کې بونس ایرس دی چې د امریکا د پاریس په نوم هم شهرت لري. دجنوبي امریکا د نفوسو ډک هیواد بیاهم د برازیل هیواد دی چې ۱۸٤،۷ میلیون تنه نفوس لري، او لږ نفوس لرونکی هیواد یې وفالکلند تر استعمار لاندې هیواد دی چې ۲۰۰۰ تنه نفوس لري. د امریکا د لویې وچې شپږ هیوادونه فدرالي ۱۹ یې ولسواکه(جمهوري) او لس نور یې د انګلستان پخوانۍ مستعمرې دي، چې اوس یې خپلواکي په رسمیت پیژندل شوې ده، خو لاتر اوسه یې ګورنر جنرال د انګلستان د ملکې له خوا ټاکل کیږي او د انګلستان د هم ګټو هیوادونو څخه ګڼل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي، د پخوانیو معلومات په پام کې نیولوسره دې د امریکايي هیوادونو د حکومتي جوړښت په هکله په خپل منځ کې بحث وکړي او پایلې دې یې ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتني

۱ـ د امریکا د لویې وچې د سیاسي ویش نقشې ته په پاملرنې سره لاندنیو پوښتنو ته ځواب ورکړئ؟

الف ـ د شمالي امریکا د دوو هیوادونو نومونه ووایاست؟

ب ـ د منځنۍ امریکا د یوه هیواد نوم ووایاست؟

ج ـ د جنوبي امریکا د دریو هیوادونو نومونه ووایاست؟

۲ ـ د جنوبي امریکا هیوادونه کومه ګډه فرهنګي وجه لري؟

۳ـ د امریکا د متحدو ایالتونو (اتازوني) هیواد د څو ایالتونو څخه جوړ او د حکومت ډول یې څرنګه دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د امریکا د لویې وچې دیوه هیواد په هکله معلومات راټول او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۴ ، د امريکا د لويې وچې د بشري جغرافيې په هکله څه پوهيږئ؟

د راتلونکي مخ نقشې ته وګورئ، د امريکا په لويه وچه کې د نژادونو ويش راښيي.
په امريکا کې کوم نژادونه استوګنه لري؟

الف ـ نژاد او ژبې

دامريکا دلويې وچې خلك د ډول ډول نژادونو او ځانګو څخه جوړ شوي دي چې ډير غوره يې عبارت دي له:

۱- بوميان يا سره پوستکي

د امريکا قديمي او اصلي اوسيدونکي دي. چې په متحده ايالاتو او کانادا کې اوسيږي او هغوی ته هنديان Indian هم وايي. د امريکا له کشفولو وروسته دې لويې وچې ته د سپين پوستکو اروپايانو په راتګ سره چې د سره پوستکو د ځمکو د لاندې کولو په لټه کې وو. د بوميانو او اروپايانو ترمنځ ډيرې جګړې وشوې چې د هغو له امله نن ډير لږ سره پوستکي پاتې دي. د دې خلکو کار کرنه او د ژوبو ښکار و او د ونو له ريښو څخه يې هم خواړه برابرول. سره پوستکي د ژيړ پوستکو له نژاد څخه هم ګڼې چې ډير پخوا يې د آسيا د لويې وچې څخه د بيرنګ د ابناء له لارې د امريکا لويې وچې ته مهاجرت کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ سپین پوستکي

د۱٦م پیړۍ څخه وروسته اروپایي سپین پوستکي مهاجرین ورو ورو امریکا ته راغلل هلته استوګن شول، او ورځ په ورځ یې شمیر زیات شو، نن د امریکا د لویې وچې زیات وګړي دوه رګه دي چې د مختلفو نژادونو او ملیتونو د اختلاط په نتیجه کې منځته راغلي دي.

۳ـ تور پوستکي

امریکایي تور پوستکي په واقعیت کې د افریقایي غلامانو او مریانو زامن او لمسي دي چې داستعمار په دوران کې د اروپایي سپین پوستکو په واسطه په کانونو او کروندوکې د کار لپاره په اجباري توګه دې لویې وچې ته راوړل شوي دي. نن ورځ یو زیات شمیر تورپوستکي په شمالي، مرکزي او جنوبي امریکا کې ژوند کوي.

د امریکا په لویه وچه کې نژادونه

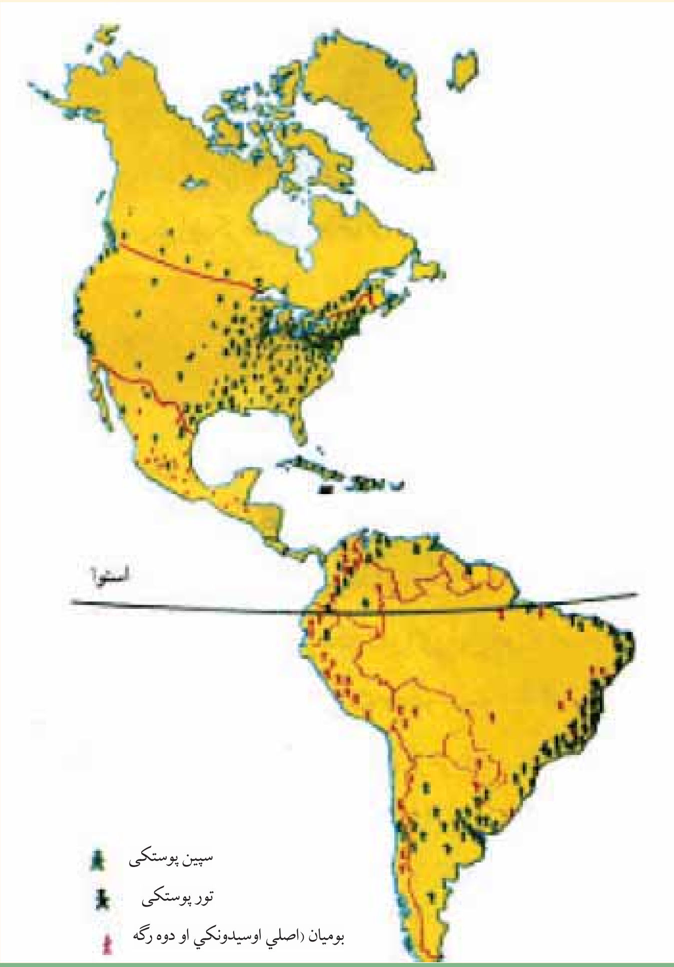

دامریکا په متحده ایالتونوکې تورپوستکي د دې هیواد په جنوب ختیځ او همدارنګه په لویو ښارونو لکه شیکاګو او نیویارک کې استوګنه کوي او د ژوند شرایط یې د سپین پوستکو په پرتله د اقتصادي او اجتماعي پلوه نا مناسب دي.

ایا پوهیږئ د امریکا په لویه وچه کې دوه فرهنګه او مروجې ژبې کومې دي؟

الف ـ شمالي امریکا

په شمالي امریکا کې یعنې په متحده ایالاتو کې انګلیسانو د ۱۷ م پیړۍ په لومړیو اوپه کاناداکې د ۱۸ م پیړۍ په وروستیو کې یو ډول انګلیسي فرهنګ منځته راوړ چې لاتر اوسه شته. د کانادا وګړي په انګلیسي او فرانسوي او د متحده ایالاتو وګړي په انګلیسي ژبه خبرې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ لاتينه امريكا

منځنۍ او جنوبي امريكا په ګډه د لاتينې امريكا په نوم شهرت لري. د دې سيمې نوم او دهغو د ژوند كړه وړه د لاتينې اروپا يعنې د اسپانيې او پرتګال د فرهنګ نمايندهګي كوي چې اسپانوي ژبه د دې سيمې له ۲۰ جمهوريتونو څخه په ۱۸ جمهوريتونو كې مروجه ده، د برازيل خلك په پرتګالي او د هايتي خلك په فرانسوي ژبو خبرې كوي.

د تور پوستكي څېره

د سپين پوستكي څېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرو پوټکو خلکو یو تصویر

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو کې په لاندې مطلب بحث او خبرې وکړي.

ـ لاتینه امریکا د لویې وچې کومې برخې ته ویل کیږي او ولې؟

ـ د تور پوستکو اصلي منشه چې نن ورځ په امریکا کې اوسیږي د کوم ځای څخه پیل کیږي؟

پوښتنې

سم ځواب غوره کړئ.

۱ـ د انګلوساکسون فرهنګ په کوم یوه لاندني هیواد کې شته؟

الف: کانادا ب: برازیل

ج: ارجنټاین د: مکسیکو

۲ـ لاندې جملې بشپړې کړئ.

په جنوبي امریکا کې .... فرهنګ رواج لري.

۳ـ لنډ ځواب ورکړئ.

ایا د امریکا د متحده ایالاتو تورپوستکي اقتصادي او اجتماعي مناسب شرایط لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

ب ـ د امریکا د نفوسو او مذهب په هکله څه پوهیږئ؟

د امریکا په لویې وچې کې د نفوسو د جغرافیایي ویش نقشه

د امریکا د لويې وچې د نفوسو ډک ښارونه کوم دي؟
د امریکا د لويې وچې د نفوسو د جغرافیایي ویش نقشې ته ځير شئ چې په امریکا کې د نفوسو میشته کېدنه شیې.

نن ورځ دامریکا د نفوسو زياته برخه د دوو لويو وچو يعنې داروپا او افريقا مهاجرين چې په لويو ښارونو کې استوګنه لري په برکې نيسي. د دې لويې وچې د نفوسو څخه ډکې سيمې شمالي او منځنۍ امريکا ده چې په ۲۰۰۰ م کال کې يې د ٤٨٠ ميليونو تنو څخه زيات وګړي درلودل. په جنوبي امريکا کې د ٣٤٦ ميليون تنو څخه زيات وګړي اوسيدل. د امريکا د لويې وچې ټول نفوس ٨٢٧ ميليون تنو ته رسيږي. په شمالي او منځنۍ امريکا کې له نفوسو څخه ډک ښار دنيويارك بندر دی چې نفوس يې په ۲۰۰۵ م کال کې ۱۸,۵ ميليونو تنو ته رسيده. په جنوبي امريکا کې بونس ايرس د ارجنتاين

د نیویارک یو انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد پلازمینه له نفوسو څخه د ډکو ښارونو څخه شمیرل کیږي چې په ۲۰۰۵ م کال کې یې ۱۳٫۳ میلیون تنه نفوس درلوده. همدارنگه په برازیل کې د ساو پائولو د ښار د وګړو شمیر په ۲۰۰۵ م کال کې ۱۸٫۳ میلیونو تنو ته رسیده، د یادولو وړ ده چې د نفوسو وده په لاتینه امریکا کې د شمالي امریکا په پرتله زیاته ده. د شمالي امریکا وګړي له مکسیکو پرته زیاتره د پروتستانت د مذهب پیروان دي او د امریکا د لویې وچې نور اوسیدونکي کاتولیک مذهبه دي. چې د جنوبي اروپا میراث دی. د کاتولیک مذهب پیروان په لاتینه امریکا کې استوګن دي او د نورو دینونو پیروان لکه مسلمانان او یهودیان هم د امریکا په لویه وچه کې استوګنه لري.

دساو پائولو د ښار انځور

د ټولګي دننه فعالیت

دامریکا دنفوسو د جغرافیایي ویش نقشې ته په پاملرنې، د دې لویې وچې له نفوسو څخه ډک ښارونه د لیکنې پرته نقشه کې مشخص کړئ.

پوښتنې

۱ـ د امریکا په کوم ښار کې زیات تور پوستکي استوګنه کوي؟
۲ـ د نفوسو وده په شمالي امریکا کې زیاته ده که په جنوبي او مرکزي امریکا کې؟
۳ـ د پروتستانت مذهب زیاتره د دې لویې وچې په کومه برخه کې رواج لرئ؟ نوم یې واخلئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

۲، ۵ ـ د امریکا د اقتصادي جغرافیې په هکله څه پوهېږئ؟

کوم عوامل د شمالي امریکا د اقتصادي پرمختګ سبب شوي دي؟

شمالي امریکا:
په اوسنیو شرایطو کې د شمالي امریکا دوه هیوادونه (متحده ایالات او کانادا) په مختلفو دلایلو د نړۍ له ډېرو پرمختللو هیوادونو څخه شمیرل کیږي، د مثال په توګه:
ـ شمالي امریکا د ځمکې لاندې ډېر کانونه، طبیعي سرشاره زیرمې، پراخې ځمکې، د اوبو څخه ډک سیندونه او د اب او هوا ډولونه لري.
ـ د امریکا د لویې وچې د کشف څخه وروسته، اروپایانو دې وچې ته مهاجرت کړی دی، هغوی خپلې پانګې هم له ځان سره راوړې وې، دې مهاجرینو خپل مهارتونه او استعدادونه په کار واچول او د خوبیبرېو په اوږدوکې یې نوی تمدن منځته راوړ.
ـ د شمالي امریکا په اقتصادي پراختیا کې نورو عواملو هم اغیزه درلوده مثلا په دویمې نړیوالې جګړې کې د زیاترو اروپایي هیوادونو صنایع ړنګ شوي، خو متحده ایالاتو د جګړې د سیمې څخه دلرې والي په سبب زیانمن نه شول او وېې کولای شول چې د خپلو سیالانو څخه د مخه شي.
ـ شمالي امریکا د زیاترو هیوادونو د پوهانو او متخصصانو په جذبولو سره یې هم وکولای شو چې پر مختللی اقتصاد ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرنه او مالداري:

شمالي امريکا طبيعي سرشاره او پراخه منابع لري، چې دا علت په دې سیمه کې د کرنې او مالدارۍ د پرمختګ سبب شوی دی. په حاصل خیزو ځمکو کې په زیاته اندازه غنم او جوار کرل کیږي.

د شمالي امريکا نقشه

د شمالي امريکا (د امريکا د متحدو ايالتونو او کاناډا) اقتصادي انځوريزه نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرنیز فعالیتونه د عملي لاروچارو څخه په ګټې اخیستنې سره په ښه توګه سرته رسیږي. مالداري د امریکا په مختلفو سیمو کې له هغې جملې په متحده ایالاتو او کانادا کې ځانګړې ارزښت لري، په دې هیوادونو کې د غویانو، پسونو او وزو د لویو ګلو او اسانو روزنه کیږي.

کانونه او صنایع:

د امریکا په ټوله لویه وچه کې د نفتو ځاګانې او د اوسپنې او ډېروسکرو کانونه پیدا کیږي. همدارنګه د دې لویې وچې نور غوره کانونه سره زر، سپین زر مس، نکل او داسې نور دي.

د امریکې متحده ایالاتو د صنعتي تولیداتو کارخانې په لویو ښارونو لکه نیویارك او د امریکا د پنځه ګونو جهیلونه په شاوخواکې جوړې شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمالي امریکا د یادولو وړ صنایع د فلزاتو د ویلې کولو، درندو صنایعو، د پولادو برابرولو، کرنیزو ماشینونو، لارو جوړلو، د وسلې تولیدولو، موټر جوړولو، بیړۍ جوړولو، الوتکو جوړولو او بالاخره کیمیاوي صنایعو، د نفتو د چاڼولو له صنایعو او نورو څخه عبارت دي.

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او هر ډله دې د لاندې جدول په پام کې نیولو سره هغه طبیعي او بشري عوامل چې د شمالي امریکا د پرمختګ سبب شوي په دوو ورکړ شوو ستونونو کې واضح کړي.

طبیعي عوامل	بشري عوامل
حاصل خیزه پراخه ځمکې	د جګړې څخه لرې والې ....

پوښتنې:

۱ـ د شمالي امریکا د څو غوره کرنیزو پیدا وارو نومونه واخلئ؟
۲ـ د امریکا متحده ایالاتو مهمې صنایع کومې دي؟ بیان یې کړئ؟
۳ـ د شمالي امریکا د غوره کانونو نمونه واخلئ؟
٤ـ د شمالي امریکا د صنایعو په هکله څه پوهیږئ؟ په پنځو کرښو کې یې ولیکئ؟

د ټولګي بهر فعالیت:

د شمالي امریکا د لیکنې څخه پرته (سپینې) نقشې کې د شمالي امریکا د صنعتي ښارونو ځایونه مشخص کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالوته وښیاست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیرشم لوست

لاتینه امریکا

کروندہ

د لاتینې امریکا اقتصاد پر کومو بنسټونو ولاړ دی؟
د لاتینې امریکا هیوادونه د متحده ایالاتو او کانادا په څیر پرمختللي نه دي، بلکې د هغو اقتصاد زیاتره په کرنیزو محصولاتو او د کانې موادو په را ایستنې ولاړ دی.

کرنه:

دککاو د کښت انځور

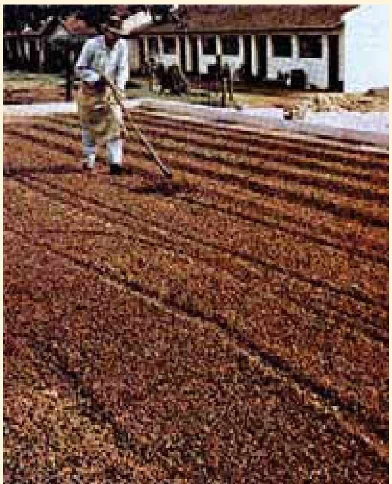

د شلمې پیړۍ په لومړیو کې چې کوم بدلونونه د کرنې په برخه کې منځته راغلي دي، لاتینې امریکا وکولای شو چې د نړۍ په کرنیز اقتصاد کې مهم مقام خپل کړي. لکه چې دا رنګه نن ورځ کولای شو د جنوبي امریکا د هیوادونو په غوره کرنیزو محصولاتو کې د پنبې، ګنیو، کاکائو، قهوې، کیلې او ربړ نوم واخلو. سربیره پردې د دې سیمې په ځینو هیوادونو کې غلې دانې په ځانګړې ډول غنم او جوار هم په ډیره اندازه کرل کیږي. لکه چې دا رنګه ارجنتاین د غنمو او جوارو مهم تولیدوونکی هیواد دی، او برازیل د نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قهوې مهم صادروونکی دی. همدارنګه د امازون د ځنګلونو اومه ربړ د دې لوېې وچې غوره شتمني شمیرل کیږي. په منځنی امریکا او د کارابین په ټاپوګانو کې کیله، قهوه، کاکائو، ګني، ډول ډول مرکبات او اناناس او همدارنګه سربیره پر هغو په ټوله جنوبي امریکا کې چغندر، قند، کتان او په ځنګلي سیمو کې د ځنګلونو څخه دګټې اخیستنې محصولات د پاملرنې وړ دي.

مالداري:

مالداري د جنوبي امریکا په مختلفو سیمو له هغو جملې په برازیل او ارجنتاین کې ځانګړې ارزښت لري. په دې هیوادونو کې د شنو او پراخو د ښتو د شتوالي له امله د رمو ساتنه او مالداري په ځانګړې ډول د غواګانو روزنه ډیر رواج لري، لکه چې دارنګه په دې ورستیو کلنو کې د غوښو د کنسرو او ساتنې لپاره پوره وسایل برابر شوي چې دغه حالت د مالدارۍ د ډیرې ودې سبب شوی دی.

مالداری

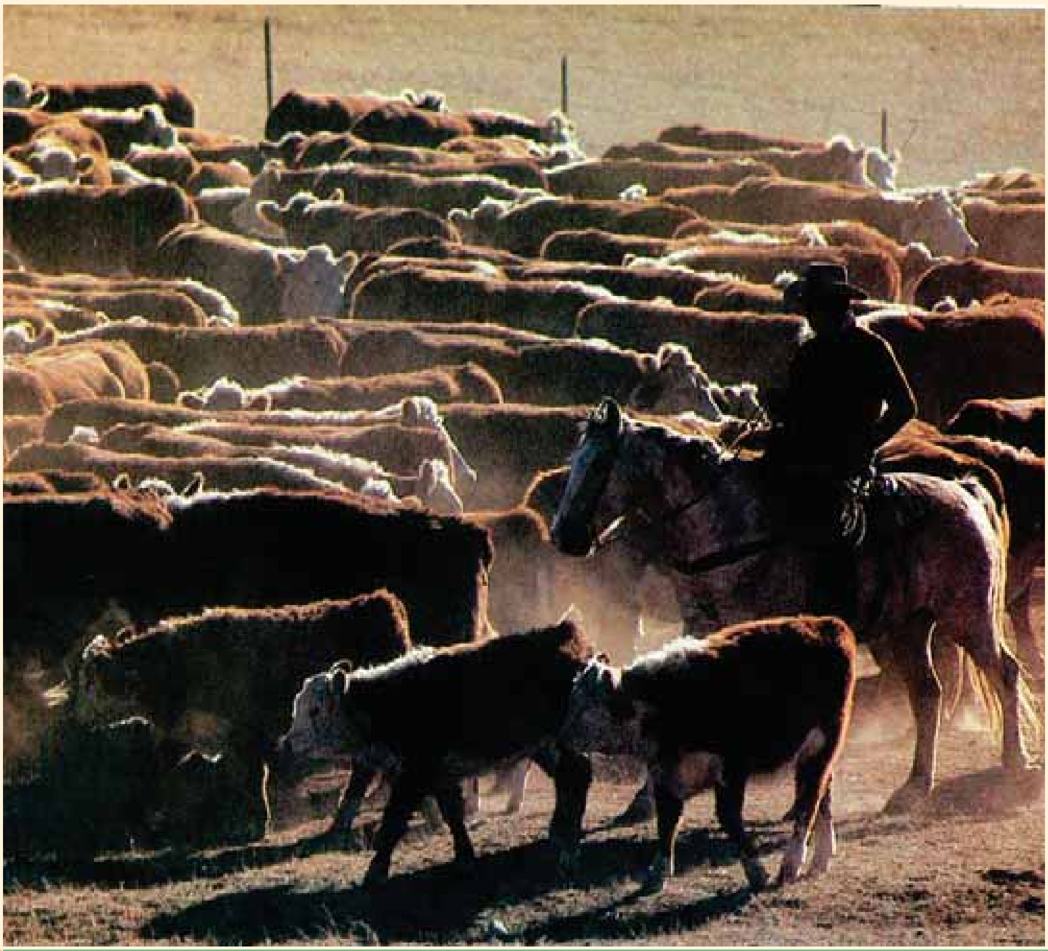

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانونه او صنایع:

جنوبي امریکا د طبیعي منابعو له پلوه بډایه لویه وچه ده. په دې لویه وچه کې د نفتو، سروزرو، سپینو زرو، مسو او اوسپنې کانونه شته دي، دا سیمه د نفتي منابعو د درلودلو له پلوه هم د پاملرنې وړ ده. یو د هغو عواملو څخه چې د هسپانویانو او پرتگالیانو پام یې د دې لویې وچې د نیولو لپاره را واړاوه، هغه د قیمتي فلزاتو لکه سروزرو او سپینو زرو شتوالی وه، چې د سپینو زرو زیاتره کانونه په مکسیکو او د بوکسیتو (د المونیمو د تولید لپاره استعمالیږي) په جامیکا کې دي. د نفتو د صنعت ډول ډول کانونه، د فلزاتو ویلې کول او د مسو مهم کانونه هم د چیلي په هیواد کې د یادونې وړ دي. په جنوبي امریکا کې د صنایعو پراختیا خپل لومړني پړاوونه وهي.

د نفتو چڼ ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کارخانو یو تصویر

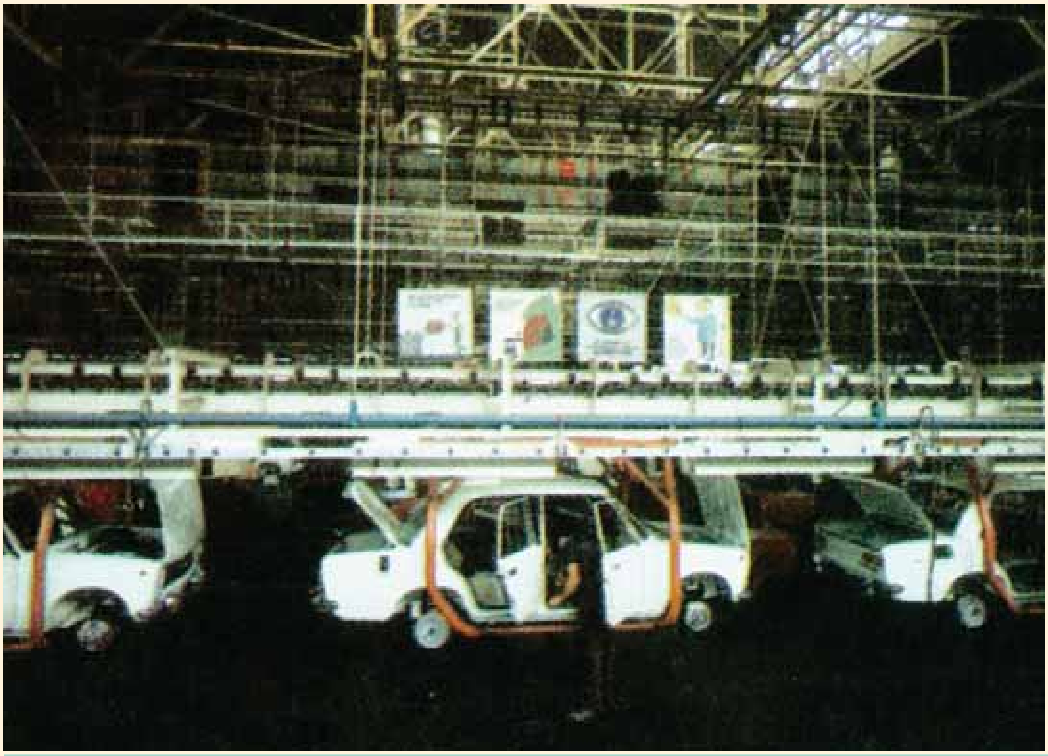

د ټولګي د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، هره ډله دې د شمالي امریکا او جنوبي امریکا اقتصاد د کرنې، مالداری، کانونو او صنایعو له پلوه سره پرتله کړي او پایله دې ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱ـ د جنوبي امریکا اقتصاد زیاتره په کومو شیانو ولاړ دی؟

۲ـ د جنوبي امریکا ډیر مهم صادراتي محصولات کوم دي؟

۳ـ د لاتیني امریکا په هیوادونو کې د مالداری او رمو ساتنو د پراختیا دلایل ولیکئ؟

٤ـ د جنوبي امریکا د مهمو کانونو نومونه واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاتیني امریکي ته د هسپانویانو او پرتګالیانو د مهاجرت په هکله یو مطلب د ښوونځي له کتابتون او یا نورو سرچینو څخه په ګډې اخیستنې سره په خوکرښو کې ولیکئ، او د جغرافیې د لوست په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ديرشم لوست

۲ ، ۲ دشمالي امريکا د مواصلاتي جغرافيې په هکله څه پوهېږئ؟

د شمالي امريکا مهمې لويې لارې

ستاسې له نظره د شمالي امريکا د مواصلاتي لارو اهميت په څه کې دي؟

مواصلاتي جغرافيه د سوداګريزو مهمو بندرونو، ښارونو او سيمو ترمنځ د اړيکو له مطالعې څخه عبارت ده، چې په دغه تګ لوري باندې د سوداګرۍ مالونه (واردات او صادرات) او د مسافرينو تګ او راتګ کيږي. او مختلف ډولونه لري.

د امريکا مواصلاتي لارې کولای شو تر دوو بېلو عنوانونو لاندې مطالعه کړو.

شمالي امريکا

۱ـ ځمکني مواصلات:

شمالي امريکا د اوسپنو او لويو لارو ډېرې ګڼې کرښې لري، چې ټول ښارونه، دکانونو د راايستنې مرکزونه، صنعتي او لګښتي مرکزونه او د هيوادونو بندرونه يې سره نښلولي دي، يعنې د شمالي امريکا د هيوادونو د اوسپنو کرښې او لويې لارې په خپلو منځنو اوهم د منځنۍ امريکا د بحر الکاهل دغاړې هيوادونو سره نښتي دي، چې له هغو څخه په ګټه اخيستنې سره کولای شو د ډېرولوهيوادونو سره سوداګريزې او سفري اړيکې ټينګې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوېي لارې تصوير

۲_ د اوبو مواصلات

د ارام او اتلانتيک د سمندرونو ترمنځ د شمالي امريکا جغرافيوي مناسب موقعيت او ساحلي مناسبه وتلې او ننوتلې برخې د دې سبب شوې ترڅو، بندرونه، سوداګري او د بيړۍ چلونې فن په دې سيمو کې پرمختګ وکړي، او د نړۍ له سلو څخه زيات هيوادونو سره سوداګري وکړي. همدارنګه د سيندونو د اوبو له لارو په ګټې اخيستنې سره کولای شي دهيواد په دننه او هم دهغو له لارې د اوبو د نړيوالو لارو سره اړيکې پيدا کړي.

ج- هوايي مواصلات

له دې ترانسپورت څخه زياتره په ليرې واټنونو د مسافرينو او هغو مالونو د وړنې لپاره چې درانده نه وي او ارزښت يې ډير وي ګټه اخيستل کيږي. د امريکا د متحده ايالاتو او کانادا د هيوادونو لويې ترانسپورتي کمپنۍ د ډيرو لويو او وړو الوتکو په لرلو سره د هيواد په دننه اوبهر کې په ترانسپورتي برخه کې فعاليت کوي.

د هوايي ډګر تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ـ د پایپ لین پواسطه وړل

د دې وسیلې په واسطه زیاتره مایعات له ضایعاتو پرته په ډېره چټکۍ سره د لګښت مرکزونو ته وړل کیږي. دې وسیلې زیاتره دشمالي امریکا په هیوادونو کې پراختیا موندلې او د نفتو، ګازو او اوبو د وړلو لپاره ورڅخه ګټه اخیستل کیږي. د تکزاس ـ نیویارک دګاز پایپ لین د امریکا د متحده ایالاتو ډېر اوږد او مهم پایپ لین دی. په کاناډا کې هم د هیواد د لویدیځ یعنې د البرتا د ایالت او دهغه د شاوخوا سیمو څخه نفت اوګاز د پایپ لینونو په واسطه د لګښت مرکزنوته وړل کیږي.

د طبیعي ګاز پایپ لین

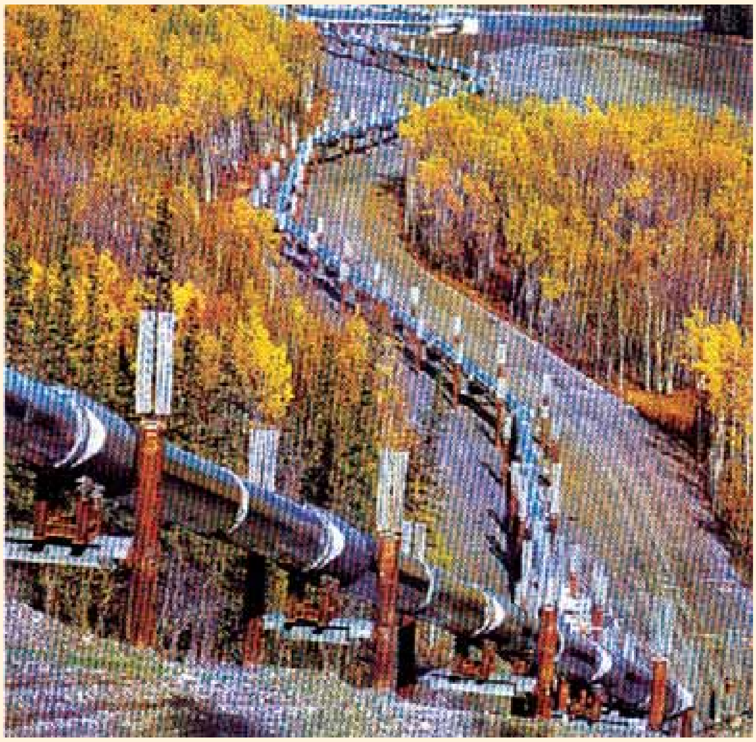

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوه کسیزه ډلو کې تنظیم شي او د ورکړ شوي نقشې څخه په ګټه اخیستنې سره دې له یو بل سره مشوره وکړي، چې د امریکا په متحده ایالاتو کې د شیکاګو سوداګریزه صنعتي ښار(د مشیګان د جهیل په جنوب لویدیځه غاړه کې) د اوسپنو د کرښو او لویو لارو په وسیله له کومو بندرونو او ګاونډیو هیوادونو سره نښلول شوی دی، او د خپل فعالیت پایلې دې ټولګي والوته ووایي.

پوښتنې

١ـ مواصلاتي جغرافیه تعریف کړئ.
٢ـ دمتحده ایالتونو د اوسپنې کرښې د کومو هیوادونو د اوسپنو له کرښو سره نښلول شوي دي؟
٣ـ د شمالي امریکا جغرافیایي موقعیت د دریو سمندرونو ترمنځ د کوم ډول ترانسپورت د پرمختیا سبب شوی دی؟
٤ـ دشمالي امریکا کوم لوی سیندونه د بیړۍ چلولو وړ دي؟
٥ـ د هوایي ترانسپورت څخه زیاتره د څه لپاره کار اخیستل کیږي؟
٦ـ د پایپ لین د ترانسپورت ارزښت توضیح کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

له ورکړ شوي نقشې څخه په ګټه اخیستنې سره که وغواړو چې د امریکې متحده ایالاتو د الاسکا له ایالت څخه د لویو لارو په وسیله د پانامې هیواد ته سفر وکړو د کومو هیوادونو څخه باید تیرشوو. په دې هکله خپل معلومات ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ جنوبي امريكا

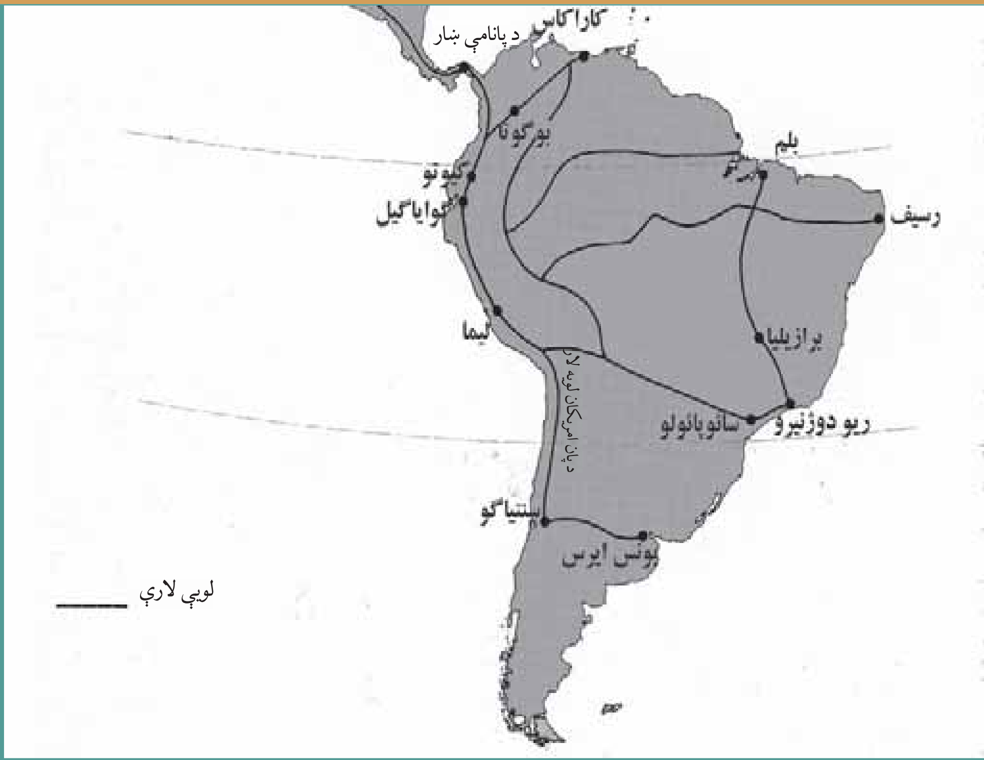

د جنوبي امريكا مهمې لويې لارې

ولې د جنوبي امريكا په لويه وچه کې ځمکني ترانسپورت ښه وده او پرمختګ نه دی کړی؟

- په دې لويه وچه کې طبيعي عوامل د ارتباطي لارو خنډ ګرځي. د انديز د غرونو لړی له يوې خوا او د امازون پراخو ځنګلونو له بلې خوا د ګړو ګټو لرونکو هيوادونو د ترانسپورتي لارو پراختيا لړه ممکنه کړېده. د جنوبي امريكا هيوادونه دځمکنيو لارو له پلوه بې وزلي دي.

د ځمکنۍ لارې يو تصوير

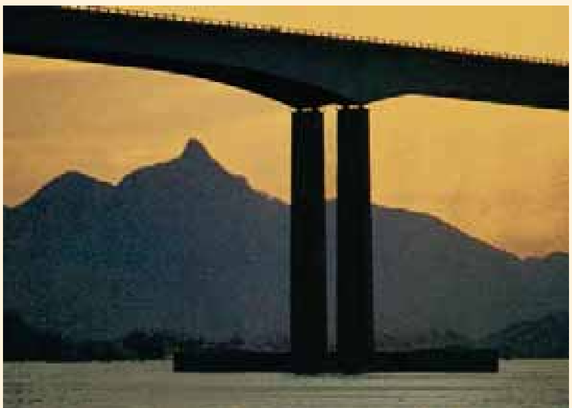

الف ـ ځمکني مواصلات

په جنوبي امريكا کې د اوسپنو کرښې زياتره په دوو ګڼ ميشتو سيموکې يعنې د برازيل د قهوې په توليدي سيمې د ريودو ژنيرو په شاوخواکې او د پامپاس په حاصل خيزه سيمې د بونس ايرس په شاوخواکې پراختيا موندلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

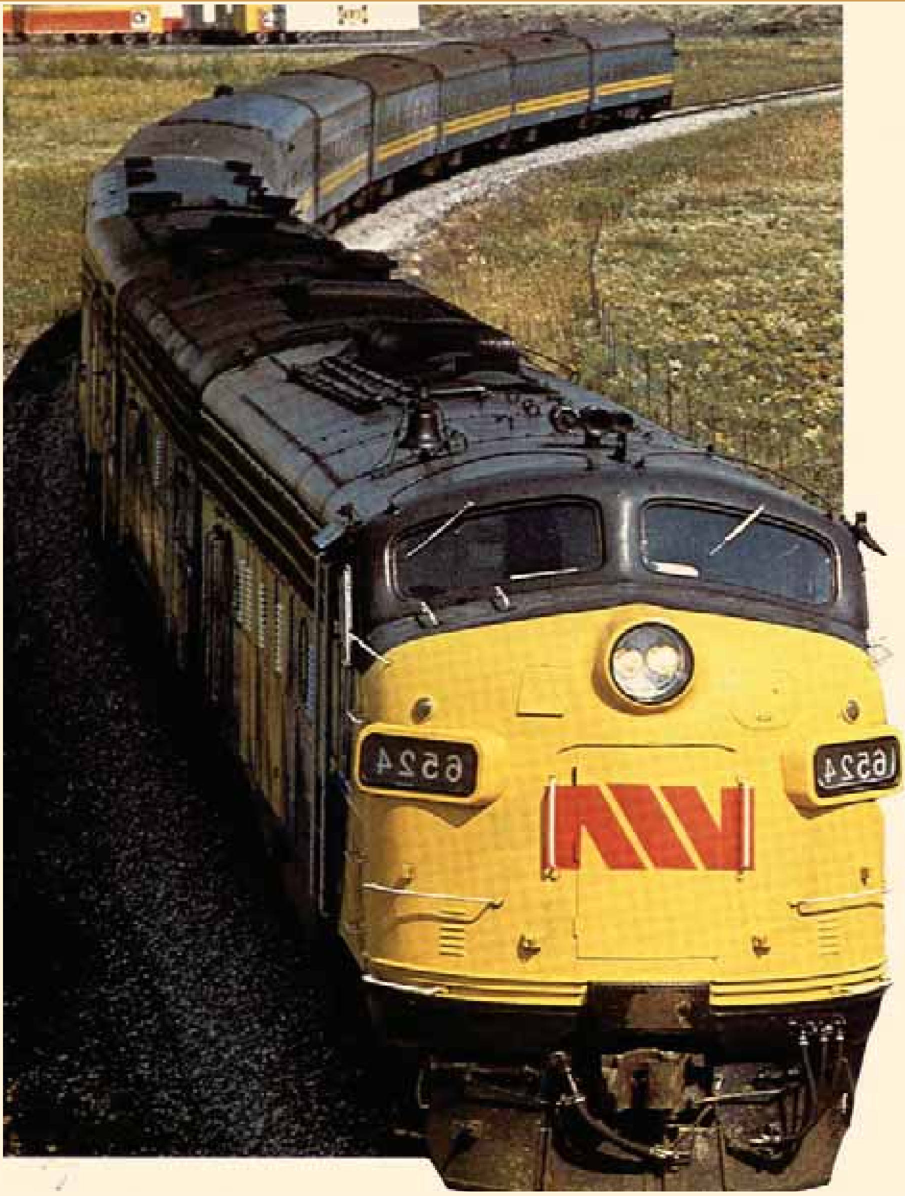

سرکونه او لوېې لارې

د جنوبي امریکا د اوسپنو مهمې کرښې په لاندې ډول دي:
۱ـ د ارجنتاین او چیلي د هیوادونو ترمنځ د اوسپنو سراسري لیکه.
۲ـ د ارجنتاین له هیواد څخه د بولیویا هېواد ته اوسپني لیکه.
۳ـ له ارجنتاین څخه د برازیل هیواد ته د ختیځ سواحل د اوسپنې لار.
٤ـ له بولیویا څخه د چیلي هیواد ته د اوسپنې کرښه
د پان امریکن په نامه لویې لارې چې د جنوبي امریکا د زیاترو هیوادونو پلازمینې یې سره نښلولې دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنوبي امریکا له مهمو لویو لارو څخه شمیرل کیږي.

ب ـ د اوبو مواصلات

دجنوبي امریکا هیوادونه داوبو د لارو له پلوه شتمن دي، ځکه زیاتره سیندونه یې په ډیر اوږده واټن د بیړیو چلولو وړ دي. د بیلګې په توګه د امازون سیند د ٤٠٠٠ کیلومترو په واټن د بیړیو چلولو وړ دي. له بلې خوا د جنوبي امریکا ښه جغرافیوي موقعیت د ارام او اتلانتیک د سمندرونو ترمنځ د سمندري ترانسپورت د پراختیا سبب شوی دی. د پانامې کانال چې د اتلانتیک او ارام سمندرونه سره نښلوي، اوږدوالی یې ۸۲ کیلومتره دی چې د ځانګړې ستراتیژیکي او اقتصادي ارزښت درلودونکی دی.

په جنوبی امریکا د یوه بندر تصویر

ج ـ هوايي مواصلات

د ځمکنيو لارو د پراختيا محدوديت د دې سبب شوی چې د جنوبي امريکا ډير هيوادونه هوايي لاروته زياته پاملرنه وکړي. پر نړيوالو هوايي کرښو سربيره چې ورڅخه ګټه اخيستل کيږي د دننيو اړيکو زياته برخه هم په ځانګړي ډول د برازيل او ارجنتاين په هيوادونوکې چې پراخوالې يې ډير زيات دی، د هوا له لارې سرته رسيږي.

د هوايي ډګر يو تصوير

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په پنځه کسيزه ډلوکې تنظيم شي او هره ډله دې د جنوبي امريکا د ځمکني ترانسپورت د ستونزو په هکله په خپل منځ کې بحث وکړي او د خپل بحث پايلې دې ټولګي والوته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ ـ هغه طبيعي عوامل چې د جنوبي امريکا د ځمکنيو لارو د پراختيا په مخ کې خنډ ګرځيدلي وواياست؟

۲ ـ د جنوبي امريکا د اوسپنو ليکي زياتره په کومو سيمو کې جوړې شوې دي؟

۳ ـ ولې په جنوبي امريکاکې د اوبو ترانسپورت د ځمکني ترانسپورت په پرتله پرمخ تللی دی؟

٤ ـ په جنوبي امريکاکې د هوايي ترانسپورت د ډيرې پرمختيا علتونه کوم دي. ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د جنوبي امريکا ترانسپورتي نقشه په غور سره مطالعه کړئ او ووياست، که چيرې وغواړو د ارجنتاين دهيواد له پلازمينې بونس ايرس څخه دچيلي دهيواد پلازمينې سانتياګوته سفر وکړو د کومو مواصلاتي کرښو څخه ګټه اخيستلای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امریکا د ځیرکي لنډیز:

ـ امریکا یوازنی لویه وچه ده چې دشمال له قطب څخه د جنوب تر قطب پورې اوږده پرته ده.
ـ د امریکا لویه وچه په ۱٤۹۲م کال کې د کرستف کولمب په واسطه کشف شوې ده هغه بل سړې چې دې لویې وچې ته یې سفر وکړ امریکو سپو چې وه چې د دې لویې وچې نوم (امریکا) هم د نوموړې شخص له نوم څخه اخیستل شوی دی.
ـ دامریکا د لویې وچې غرونه په دوو برخو ویشل شوي، لکه د اپالاش لړ لوړ زاړه غرونه او د راکي او اندیز لوړ او ځوان غرونه.
ـ دشمالي امریکا ډیر لوی سیند میسي سي پي دی چې د مکسیکو په خلیج کې توییږي او دبیړیو چلولو وړ هم دی.
ـ د نړۍ د اوبو ډیر ډک سیند امازون دی. چې په جنوبي امریکا کې بهیږي او د بیړیو چلولو وړ دی.
ـ د شمالي امریکا لوی جهیلونه د سوپریر، میشیګان، هورن، ایري او انتاریو پنځګوني جهیلونه دي. چې د هغو اوبه خوږې دي، د نړۍ ډیر لوړ جهیل تي تي کاکا په جنوبي امریکا کې دی.
ـ دا لویه وچه د خپل جغرافیایي موقعیت په سبب د نړۍ د ډول ډول اقلیمونو او ډول ډول نباتاتو لرونکې ده.
ـ د دې لویې وچې اصلي اوسیدونکي سره پوستکي دي، او د امریکا سپین پوستکي اصلا اروپایي مهاجرین دي.
ـ د شمالي امریکا د نفوسو ډک ښار نیویارک او د جنوبي امریکا بونس ایرس دی.
ـ د امریکا سمندرګي (بحیري) اقتصادي او استراتیژیکي ارزښت لري.
ـ د پانامې کانال د اوبو له ګڼه ګوڼې ډکه لاره ده، چې د اتلانتیک سمندر د بحر الکاهل سره نښلوي.
ـ د دې لویې وچې ښه موقعیت د دوو سمندرونو (اتلانتیک او ارام) ترمنځ د زیاتو خلیجونو د منځته راتللو سبب شوی دی چې لوی یې د مکسیکو خلیج دی.
ـ د امریکا په لویه وچه کې ٥۱ سیاسي واحدونه شته، چې له هغو څخه یې ۳٥ خپلواکه هیوادونه دي.
ـ د امریکا لویه وچه د دوو کلتورونو لرونکې ده، چې په شمالي امریکا کې انګلوساکسون اویه جنوبي امریکا کې لاتین دي.
ـ یو دهغو علتونو څخه چې د شمالي امریکا د اقتصادي ودې سبب شو له دوهمې نړیوالې جګړې څخه د هغې لیریوالی و، چې په نوموړې جګړه کې د زیاترو اروپایي هیوادونو صنایع ویجاړې شوې، خو د امریکا متحده ایالات په نړۍ کې د هغو یوازنی پوره کوونکي وو.
ـ د امریکا د لویې وچې جغرافیایي موقعیت چې د دوو سمندرونو اتلانتیک او الکاهل ترمنځ پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده، د دې سبب شوی چې د اوبو ترانسپورت پکې زيات پرمختګ وکړي. همدارنګه د مسافرينو او هغو مالونو د وړلو لپاره چې حجم يې لړ او ارزښت يې ډير وي له هوايي ترانسپورت څخه کار اخيستل کيږي.

څلورمه ګڼه جدول: د امريکايي هېوادونو جغرافيايي ځانګړتياوې (د مطالعې لپاره)

ګڼه	هېوادونه	پلازمېنه	پراخوالی په کيلو متر مربع	نفوس په ۲۰۰۲م کال کې	موقعيت
۱	آرجنتاين	بوئنوس آيرس	۲۷۸۰۰۹۲	۳۸۹۷۱۰۰۰	جنوبي امريکا
۲	آنتي ګوا باربودا	سنت جونز	۴۴۲	۷۸۲۰۰	منځني امريکا
۳	اروګوای	مونته ويدئو	۱۷۶۲۱۵	۳۲۶۶۰۰۰	جنوبي امريکا
۴	اکوادور	کيتو	۲۷۲۰۴۵	۱۳۴۱۹۰۰۰	جنوبي امريکا
۵	السوادور	سان سالوادور	۲۱۰۴۱	۶۹۹۱۰۰۰	منځني امريکا
۶	د امريکا متحده ايالتونه	واشنګټن‌ډي‌سي	۹۳۶۳۳۶۴	۲۹۹۳۳۰۰۰۰	شمالي امريکا
۷	باربادوس	بريج تاوان	۴۳۰	۲۷۰۰۰۰	منځني امريکا
۸	بهاما	ناسائو	۱۳۹۳۹	۳۲۷۰۰۰	منځني امريکا
۹	بليز	بلموپان	۲۲۹۶۵	۳۰۱۰۰۰	منځني امريکا
۱۰	بوليوی	لاپاز اوسوکر	۱۰۹۸۵۸۱	۹۳۵۴۰۰	جنوبي امريکا
۱۱	پاراګوای	اسون سيون	۴۰۶۷۵۲	۵۹۹۳۰۰۰	جنوبي امريکا
۱۲	پانامه	پنامه‌ستي	۷۵۵۱۷	۳۱۹۱۰۰۰	منځني امريکا
۱۳	پيرو	ليما	۱۲۸۵۲۱۶	۲۷۵۴۴۳۰۵	جنوبي امريکا
۱۴	ترينيداداوتوباکو	پرت آو اسپاين	۵۱۲۸	۱۳۰۱۰۰۰	جنوبي امريکا
۱۵	جامايکا	کينګستون	۱۰۹۹۱	۲۶۶۷۰۰۰	منځني امريکا
۱۶	دومنيکا	روسو	۷۵۱	۶۹۵۰۰	منځني امريکا
۱۷	دومينکن	سانتودومينګو	۴۸۶۷۱	۹۰۲۱۰۰۰	منځني امريکا
۱۸	سنت کيتس ورنويس	باستر	۲۶۱	۴۹۱۰۰	منځني امريکا
۱۹	سنت لوسيا	کاسترس	۶۱۷	۱۶۵۰۰۰	منځني امريکا
۲۰	سنت وين سنت وګرنادين	کنګزتاون	۳۸۹	۹۶۸۰۰	منځني امريکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

گڼه	هېوادونه	پلازمېنه	پراخوالی په کیلو متر مربع	نفوس په ۲۰۰۲م کال کې	موقعیت
۲۱	سورینام	پاراماریبو	۱۶۳۲۶۵	۵۰۲۰۰۰	جنوبي امریکا
۲۲	چیلي	سانتیاگو	۷۵۶۶۲۶	۱۶۴۳۶۰۰۰	جنوبي امریکا
۲۳	کاستاریکا	سان خوزه	۵۱۱۰۰	۴۲۷۴۰۰۰	منځنۍامریکا
۲۴	کاناډا	اوتاوا	۹۹۷۰۶۱۰	۳۲۵۴۷۰۰۰	شمالي امریکا
۲۵	کلمبیا	بوګوتا	۱۱۴۱۷۴۸	۴۳۵۹۳۰۰۰	جنوبي امریکا
۲۶	کیوبا	هاوانا	۱۱۰۸۶۱	۱۱۲۹۴۰۰۰	منځنۍامریکا
۲۷	ګرینادا	سنت جوزجز	۳۴۴	۱۰۷۰۰۰	منځنۍامریکا
۲۸	ګواتیمالا	ګواتیمالاسټي	۱۰۸۸۸۹	۱۳۰۱۹۰۰۰	منځنۍامریکا
۲۶	ګویان	جورج تاون	۲۱۴۹۶۹	۷۵۶۰۰۰	جنوبي امریکا
۳۰	مکسیکو	مکسیکو سټي	۱۹۵۸۲۰۱	۱۰۴۰۳۸۰۰۰	منځنۍامریکا
۳۱	نیکاراګوا	ماناګوا	۱۳۰۷۰۰	۵۲۳۳۰۰۰	منځنۍامریکا
۳۲	ونیزویلا	کاراکاس	۹۱۲۰۵۰	۲۷۲۱۶۰۰۰	جنوبي امریکا
۳۳	هایتي	پورتوپرنس	۲۷۷۵۰	۸۸۰۸۰۰۰	منځنۍامریکا
۳۴	هاندوراس	تیګوسیګالپا	۱۱۲۴۹۲	۷۳۲۷۰۰۰	منځنۍامریکا
۳۵	برازیل	برازیلیا	۸۵۴۷۴۰۴	۱۸۶۷۷۱۰۰۰	جنوبي امریکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

جغرافیایي اصطلاحات

الف:

ابنا ء:

د اوبو نری طبیعي بهیر دی چې دوه لویې اوبه (سمندر یا سمندرگی) سره نښلوي لکه دجبل الطارق ابناء.

اتازوني:

فرانسویانو د امریکا د متحده ایالاتو هیواد د اتازوني په نوم یادکړی دی.

استعمار:

په نننی اصطلاح د ابادۍ په نوم دکمزورو هیوادونو په چاروکې د ځواکمنو هیوادوو لاس وهنې ته ویل کیږي.

اوریشیا:

دا اصطلاح د اسیا او اروپا له دووکلمو څخه اخیستل شوي ده، او دواړه لویې وچې تر یو عنوان لاندې د اوریشیا په نوم یادیږي، ځکه دواړه سره نښتې دي.

اورغورځوني (اتشفشان):

د ځمکې په قشر کې د مگما Magma د ویلې شوو موادو در راوتلو خولی دې چې په زیات فشار خپله لاره د ځمکې د سطحې په لور پرانیزي او د لاوا ویلې شوي مواد ورڅخه راوځې.

پامپاس:

د جنوبي امریکا د ډیرو او لوړو وښو لرونکو جلگو ته ویل کیږي چې د جنوبي امریکا په منځنیو عرض البلدونو کې د اتلانتیک له سمندر څخه د اندیز تر غرونو پورې غزیدلې ده او د برازیل له جنوب څخه تر اوروگوای او ارجنتاین پورې پرته ده. اوس د دې جلگو پراخه سیمې د غنمو، جوارو، وریجو اوکتان کرونډو نیولې دي او مالدارۍ هلته ډیره پراختیا موندلې ده. د پامپاس اصطلاح د جنوبي امریکا د نورو جلگو لپاره هم استعمالیږي.

تروپیک(استوایي آب او هوا):

هغه اب او هوا چې د استوا د کرښې دشمالي عرض البلد د پنځو درجو او د جنوبي عرض البلد د لسو درجو (د سمندرونو د شتوالي له امله) ترمنځ شته، د هغو له ځانگړتیاو څخه دکال په اوږدوکې یو شانته زیاته تودوخه، د ځانگړو فصلونو نشتوالی، او ډیر باران دی. لمر دکال په اوږدوکې تل عمود اویا عمودته نږدې لگیږي. همیشنی لنده بل اوگڼ ځنگلونه د دې أب اوهوا نورې ځانگړتیاوې دي.

تکتونیک:

د ځمکې دننه ټولو قواووته ویل کیږي، چې دځمکې په قشر کې د طبیعي پدیدو د منځته راتلو لکه اورغورځونې، زلزلې اونورو د منځته راتلو سبب کیږي.

تمدن:

ښاري کیدل، د ښاري دودونو او دستورونو سره عادت کول او خپل د هوساینې او پرمختگ د وسایلو برابرولوته تمدن وایي.

توریست:

له تاریخي پلوه د فرانسوي اشرافو بچیانوته چې د زده کړې او د ژوندانه د تجربو د حاصلولو لپاره به په سفر تلل توریست ویل کیده. د توریست اصطلاح د ۱۹ م پیړۍ راهیسې رواج شوې او وروسته دا اصطلاح په فرانسه کې د هغه چا لپاره پکار یوړل شوه چې د تفریح او د خپل وزگار وخت د تیریدو لپاره به یې په فرانسه کې سفر کاوه د غه ډول سفرونوته وروسته د نړۍ گرځیدونکو یا توریزم اصطلاح استعمال شوه.

تندرا:

روسي کلمه ده چې د روسیې دشمال له ونو پرته سیمو ته ویل کیږي چې ژمی یې سوړ او اوږد دی، اوړی یې ډیر لنډ او د تودوخې درجه یې له لسو درجو څخه کښته وي، په همدې لنډه موده کې د ځمکې د مخ کنگلونه ویلې کیږي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نباتات لکه خزه او ګلسنګ وده کوي.

ټاپو وزمه(جزيره نما):

د وچې يوه برخه ده چې په اوبو کې نغوتلې وي او دريو خواوته يې اوبه وي.

ټاپو(جزيره):

د وچې يوه ټوټه چې د سمندر، سمندرګيو، جهيلونو او سيندونو په منځ کې پرته وي.

جمهوري:

هغه حکومت چې په هغه کې د دولت مشر د خلکو لخوا د يوې ټاکلې مودې لپاره غوره شي.

جيلوجيکي لومړۍ دوره:

دغې دورې د ۲۷۵ څخه تر ۲۳۰ ميليونو کلونو مخکې دوام درلود چې په هغې کې د اسيا او اروپا لوی غرونه او د شمالي امريکا د اپلاش غرونه تشکيل شوي دي.

جهيل:

پراخو ولاړو اوبو ته چې د وچې په واسطه په طبيعي توګه را چاپيره شوي وي يعنې څلورو خواوته يې وچه وي جهيل ويل کيږي.

څوکه(قله):

د غره ډيرې لوړې نقطې ته څوکه وايي، لکه د بابا د غره لوړه څوکه چې شاه فولادي ده.

څپې:

د سمندرونو يا سمندرګيو د اوبو يوه برخه چې د بادونو د لګيدو په سبب په حرکت راځي او د سواحلو خواته پرمخ ځي، د څپې لوړې برخې ته اوج او ټيټې برخې ته يې نشيب وايي.

ځوان غرونه:

هغه غرونه چې د جيولوجی په دريمه دوره کې منځته راغلي دي. دا غرونه لوړ، غاښې غاښې، زيات ځوړې، تيرې څوکې او ژورې درې لري لکه په افغانستان کې د هندوکش غرونه، په امريکا کې د راکي او انديز غرونه او په اروپا کې د الپ د غرونو لړۍ.

ځړوبی(ابشار):

له لوړو څخه کښته داوبو راتويدلو ته وايي. چې د سيندونو په بهير کې منځته راځي لکه د انجيل ځړوبی د ونزويلا په هيواد کې.

خليج:

په وچه کې د ژورو پراخو اوبو ننوتلو څخه عبارت دی چې له دريو خواوويه وچې او له يوې خوا په اوبو پورې نښتې وي.

د سيند حوزه:

هغه سيمه چې هلته اصلي سيند د خپلو ټولو مرستيالانو سره بهيږي.

زلزله:

د ځمکې د قشر (پوټکی) ناڅاپي احساسوونکې او چټکه لرزه ده چې د راټولې شوې انرژۍ د ازاديدو او د مګما د قوي فعاليتونو اويا د ځمکې لاندې طبقاتو د نورو عواملو له امله منځته راځي او کيدای شي د ځمکې پرمخ د زياتو بدلونونو او نورو مالي او ځاني ډيرو تاوانونو سبب شي.

زاړه غرونه:

هغه غرونه چې د پاليوزويک په دوره کې منځته راغلي دي لږ لوړوالی، ګنبځي بڼه، لږ ځوړې، لږې ژورې درې لري. لکه په شمالي امريکا کې د اپلاش غرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیند:
د اوبو بهیدلوته چې په طبیعي توګه ټول کال یا د کال په یوه موده کې په یوه لوري رواني وي سیند ویل کیږي. سیندونه معمولا د سمندرګیو، سمندرونو، جهیلونو، یا تلاقونو یا نورو سیندونو په لور بهیږي. هغه تګ لوري ته چې سیند بهیږي ورته د سیند بستر وایي.
سمندري بندر:
د سمندر پر غاړه ښار دی چې بیړۍ هلته لنګر اچوي او د سوداګریزو مالونو وړل او راوړل هلته ترسره کیږي.
سمندري بهیر:
د سمندر د سطحې د اوبو سورور(عریض) بهیر دی چې په دوه غوره برخو، تودو او سړو اوبو ویشل کیږي د یو بهیر لپاره د سړو او تودو اوبو د بهیر اصطلاح استعمال د شاوخوا د اوبو د حرارت په پرتله دی. لکه د ګلف ستریم او کوروشیو د تودو اوبو بهیر او د هامبولت(پیرو)، لابرادور او منګویلا د سړو اوبو بهیر.
ساحل:
د سیند د اوبو د سطحې او د وچې ځمکې ترمنځ ګډه پوله ده یا د اوبو او وچې ترمنځ بیلوونکی حد دی.
سرچینه:
هغه ځای چې سیند ورڅخه پیل کیږي.
سب تروپیک:
هغه اب او هوا چې په اوړي کې وچه اوپه ژمي کې مرطوبه او معتدله وي.
ستراتیژیکه سیمه:
له هغې سیمې څخه عبارت ده چې د سیاسي، نظامي او اقتصادي له پلوه ځانګړی ارزښت ولري.
صخره:
د تیګو او ډبرو مجموعې ته ویل کیږي چې د یو یا څو ډولونو منرالونو څخه منځته راغلې وي.
طغیان(**مستیدل**):
داوبو ناڅاپي زیاتوالی یا د سیندونو سیلابي کیدلو ته وایي چې د زیاتو اورښتونو یا د واورو د چټکې ویلې کیدنې په سبب منځته راځي.
طول البلد:
هغه کرښې چې د شمالي او جنوبي قطب ترمنځ امتداد لري اوپه عرض البلدونو عمودې وي.
طبیعي منابع:
هغه د ګټې اخیستنې وړ منابع چې خدای تعالی(ج) د انسانانو په واک کې ورکړي دي لکه کانونه، حاصل خیزه خاورې، ځنګلونه، د اوبو قوه، سمندري حیوانات او داسې نور.
اوس طبیعي منابع په دوو غوره ډلو لګښتي او نوي کیدونکو (د بیا ګټې اخیستنې) وړ ویشل شوي دي د بیا ګټې اخیستنې منابع، نوې کیږي او بیا بیا د ګټې وړ وي لکه د بادونو او له لمر څخه لاس ته راغلې انرژي او هغه منابع چې د یو ځلې ګټې اخیستنې وړ دي لکه د ډبرو سکاره، نفت او طبیعي ګاز.
عرض البلد:
د استوا کرښې سره موازي دایرې دي چې ختیځ او لویدیځ لوري لري او د طول البلد په دایرو عمودې وي لویه دایره یې د استوا کرښه او ډیره کوچنۍ یې د ۹۰ درجو دایره ده.
غرب الهند:
دا اصطلاح لومړی ځل د کارابین په سمندرګیو کې د پرتو ټاپوګانو لپاره استعمال شوه. دا ټاپوګان د لوی انتیل(کیوبا، بهاما، دومنکین، هایتي) او کوچني انتیل(ترینیداد او توباګو) څخه عبارت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرنۍ آب او هوا:
د غرنیو سیمو ځانګړې اب او هوا ده چې لوړوالی (ارتفاع) پکې ټاکلی رول لري، په دې آب او هواکې هوا سړه او معمولا په ژمي کې واورې او باران اوري.
فدرال:
د هغو حکومتونو ځانګړتیا ده چې د خپلواکو ایالتونو د یو والي په صورت کې تشکیل شوي وي او په سیاسي او نظامي چاروکې د مرکزي حکومت تابع وي.
قطبي اقلیم:
هغه ډول اقلیم ته ویل کیږي چې ډیره سړه او کنګل آب او هوا لري. دا ډول اقلیم د شمالي او جنوبي قطبي سیمو ځانګړی اقلیم دی.
کانال:
د سیندونو، سمندرونو او سمندرګیو ترمنځ د انسان په وسیله د وچې کیندل د حمل او نقل د اسانولو لپاره.
ګورنرجنرال(فرماندارکل):
په یوه هیواد یا ایالت کې اداري لوړ مقام دی چې د انګلستان د هم ګټو(مشترک المنافع) هیوادونو په منځ کې تشریفاتي اړخ لري.
ګلف ستریم:
د تودو اوبو بهیر د مکسیکو د خلیج څخه له تیریدو وروسته د کانادا تر سواحلو پرمخ ځي، او بیابې لوری د اروپا خواته بدلون مومي او د شمال لویدیځې اروپا د اوبو د تودیدلو سبب کیږي.
لویه وچه(براعظم):
د سمندرونو، سمندرګیو، غرونو ترمنځ لویې وچې ته براعظم وايي لکه د اسیا، اروپا، افریقا، امریکا، استرالیااو اقیانوسیې او انتارکتیکا لویې وچې.
مدو جذر:
د سمندرونو، سمندرګیو، خلیجونو او جهیلونو د اوبو منظم او یا پرله پسې دوره یې پورته کیدل او ښکته کیدل چې د سپوږمۍ او لمر د جاذبې د قوې په علت په ۲۴ ساعتونو کې دوه ځلې تکرارکیږي.
معتدله سیمه:
داسیمه د شمالي او جنوبي عرض البلدونو د ۲۳،۵ او ۶۶،۵ درجو ترمنځ پرته ده او د کال د څلورو فصلونو شتوالی د دې سیمې له مهمو ځانګړتیاوو څخه دی.
مصب:
هغه ځای دی چې هلته د سیندونو اوبه سمندرګیو، سمندرونو، جهیلونو یا لوی سیند ته تویږي.
مرستیال:
هغه کوچني سیندونه چې اوبه یې د ښي یا چپ اړخ څخه لوی سیند ته تویږي.
مستعمره:
هغه سیمه یا هیواد چې د پردي دولت له خوا نیول شوي وي.
هم ګټې(مشترک المنافع) هیوادونه:
د هیوادونو ځانګړتیاوې چې په یوه ډول سره یې یو والی کړی وي او د یووالي مهمه ځانګړتیاو یې اقتصادي عامل دی لکه د انګلستان د هم ګټو هیوادونو ټولنه.
وادي:
د دوه غرونو ترمنځ نسبتا پراخه ساحه ده چې هلته سیند بهیږي او د انسانانو، حیواناتو او نباتاتو د ژوند لپاره یې ښه شرایط برابر کړي وي.
یخچال:
د همیشني کنګل پنډې او لویې کتلې دي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library